

ב"ה

Revisiting Education

By Machon Shmuel

The Sami Rohr Research Institute

© 2017 **The Rohr Jewish Learning Institute**

Researched by the Machon Shmuel team of scholars
Lead Researcher and Author, Rabbi Avrohom Bergstein

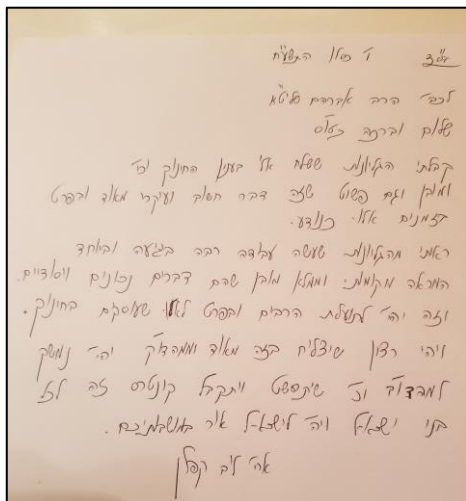
Reviewed and edited by Rabbi Chaim Rapoport of London, England

CONTENTS

הסכמות	5
Foreword	6
Executive Summary	7
Revisiting Education	8
<i>Imparting Unadulterated Emunah and Genuine Yiras Shamayim</i>	13
<i>“His Way” Toward Study and Virtue</i>	15
<i>Facilitating Cognitive Growth</i>	16
<i>The Darkness of the Enlightenment: An Unfortunate Chapter in the History of Jewish Education</i>	17
<i>Pushback</i>	19
<i>No Child Left Behind</i>	25
What is an Effective Teacher?	29
<i>Preparing for Departure</i>	29
<i>Competent Teaching</i>	32
<i>Body and Soul</i>	33
<i>The Rhythm of Learning</i>	42
<i>Learning How to Learn</i>	45
<i>Incremental Learning</i>	48
<i>When to Begin Studying Gemara</i>	50
<i>On the Tension Between Imparting Skills and Content</i>	51
Mastering “Klolei Halimud”	52
<i>The Value of Using Parables and Other Mental Constructs</i>	53
Retention Through Novelty	55
<i>Precision and Pace: Are They Mutually Exclusive?</i>	55

Pedagogy and Training	57
<i>The Function of a Pedagogue.....</i>	<i>57</i>
<i>Extremely Conservative Application of the Definition of Mesorah</i>	<i>59</i>
<i>The View of the Lubavitcher Rebbe זצ"ל.....</i>	<i>63</i>
Corporal Punishment.....	64
Harnessing Technology.....	65
Pedagogy—A Merkos Mandate.....	66
Directive of the Rebbe Rayatz.....	69
The Rebbe's Instructions.....	73
Limitations of Pedagogy.....	81
When to Suspend Formal Talmud Instruction	84
Appendix I	87
Appendix II	88

הסכמות

בס"ד

ו' כסלו התשע"ח

לכב' הרב **אברהם שליט"א**

שלום וברכה כטו"ס

קבלתי הגליונות ששלח אלי בענין החינוך וכו', ומוכן וגם פשוט שזה דבר חשוב ועיקרי מאוד ובפרט בזמנים אלו כנודע.

ראיתי מהגליונות שעשה עבודה רבה ביגיעה וביחוד המראה מקומות. וממילא מובן שהם דברים נכונים ויסודיים. וזה יהי לתועלת הרבים ובפרט לאלו שעוסקים בחינוך.

ויהי רצון שיצליח בזה מאוד וממהדו"ק יהי נמשך למהדו"ב וכו' שיתפשט ויתקבל קונטרס זה לכל בני ישראל ויהי לישראל-ל אור במושבותיהם.

ארי' ליב קפלן

ב"ה

יום שני, י"ז מרחשוון, ה'תשע"ח

כבוד הרה"ת ר' **אברהם שי' בערגשטיין**

מנהל 'מכון שמואל'

אחדשה"ט וכו', הנה קראתי מקופיא תחלה וסוף מאמרו בענייני "חינוך ופדגוגי" ובהוראות רבותינו נשיאינו וצוקללה"ה אשר מפייהם אנו חיים שבענינים אלו, וראיתי בו מלאכה גדולה, מבוסס על מקורות נאמנים בענין דרכי ההוראה למלמדים ולמחנכים, מפי ספרים ומפי סופרים בתבונה ובדעת על גישה נכונה לאתגרי החינוך וההוראה שבימינו אנו, ושוב ערך בצורה ברורה גם שיטת רבותינו נשיאינו בענינים הקשורים להשתלמות בהוראה, וישר חילי להרבות חיילים לתורה ולעבודה. יברכהו השי"ת בהצלחה מופלגה בפעולותיו הכבירים, ביצירת בית המדרש גבוה בענינים העומדים על הפרק.

בכבוד ובברכה,

לוי יצחק ראסקין

ב"ה

י"ד חשוון ה'תשע"ח

לכבוד ידידי עוז הרה"ת וכו' מוהר"ר **אברהם שליט"א**

שלום רב וברכה מרובה עד בלי די,

ע"פ בקשתו קראתי את מאמרו המאלף, בענין הדרכה והכשרה למלמדים ומחנכים, ומלאכה וגם חכמה ראיתי – במה שליקט כת"ר מפי ספרים וסופרים, וסידר וערך והציע את הדברים בטוב טעם ודעת, ולפענ"ד הדברים שקולים ומאוזנים היטב, ובנוסף למה שהביא והעתיק בפירוש, נראה שמסקנותיו מתאימות לפי שיטת רבינו זי"ע בכלל.

בטח ישמש מאמר זה כמלמד להועיל לכל העוסקים ומעסיקים אחרים בעבודת הקודש של חינוך תשב"ר וכו' על טהרת הקודש, עליהם נאמר ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, לכוון דרכיהם ופעולותיהם ע"פ דרכה של תורה – מבלי חסר ויתר. ויהי רצון שיצליח בעבודה"ק תכה"י מתוך נחת והרחבה לאויוש"ט, ויפוצו מעיינותיו חוצה,

הכ"ד ידידו דושה"ט

חיים רפפורט

FOREWORD

Many pertinent questions regarding *chinuch* have dominated the conversation in the Chabad community in recent years. Some of these include:

- Is an educator charged with reaching each one of his students, bar none?
- What guidance does the Torah provide for effective teaching?
- What is the appropriate age to begin studying Gemara?
- Should emphasis be placed on content versus mastering the process and skills of learning?
- What degree of effort ought to be invested to ensure mastery even amongst one's weaker students?
- What is the position of the Rebbe זצ"ל regarding pedagogic methodology and teacher training?

The Menachem Education Foundation, under the directorship of Rabbi Zalman Shneur, recently commissioned JLI's Machon Shmuel—the Sami Rohr Research Institute—to study these questions and draw up a comprehensive report of our findings.

We hereby present the public with *Revisiting Education*, an exploration of many critical and timely issues related to *chinuch* from the perspective of Torah luminaries across the spectrum of Torah scholarship, with an emphasis on the views of the Lubavitcher Rebbeim זצ"ל.

Machon Shmuel gratefully acknowledges the contributions and guidance of the following *rabbonim* and *mechanchim*: Rabbi Yehuda Leib Schapiro, Rabbi Chaim Rapoport, Dayan Levi Yitzchak Raskin, Rabbi Leibel Kaplan, Rabbi Moshe Wiener, Rabbi Simon Jacobson, Rabbi Shmuel Lew, Rabbi Hershel Lustig, Rabbi Levke Kaplan, Rabbi Chaim Dovid Kagan, Rabbi Yossi Rosenblum, Rabbi Avrohom Sternberg, Rabbi Yisroel Rice, Rabbi Yosef Susskind and S. Schapiro.

We hope the publication of this document will generate important conversation about the aspirations we have for the *chinuch* of our children and further fortify our commitment to providing the highest quality of *chinuch* that our children truly deserve.

Kislev 10, 5778

JLI's Machon Shmuel—the Sami Rohr Research Institute

EXECUTIVE SUMMARY

1. A child's path to maturity and competence in learning is unique to his personality and cognitive abilities. This fact makes it necessary to work with each child individually and tailor—to the degree possible—learning opportunities that will both stimulate and challenge his mind (pp. 8-17).
2. The dominant attitude to introducing the study of Gemara in the elementary grades is that one must attempt to train all students to learn Gemara, in the belief that every child can succeed at some level (pp. 17-25).
3. Every child must be granted the opportunity to pursue the study of Torah (pp. 25-28).
4. Effective teachers succeed at training *all* their students in how to learn (p. 32).
5. When a child appears to be failing, the educator must examine his approach and reorient his instruction (pp. 29-41).
 - a. Every subject is comprised of concrete, absolute information as well as abstract ideas. To absorb the abstract, one must first master the concrete.
 - b. Students may fail to grasp abstract ideas when a teacher neglects to first fortify their mastery over the absolute and concrete.
6. It is imperative to train a student to analyze, compare sources, resolve contradictions, and propose solutions to questions (pp. 42-45).
7. The emphasis of learning must be to achieve mastery over the process and skills of learning, so that a student can be empowered to learn independently (pp. 45-57).
8. One extremely conservative interpretation of the *mesorah* rejects the use of any new technology, methodology, pedagogy, psychology, etc. in the process of Torah education, if they originate in non-Torah sources (pp. 59-62).
9. Teacher training programs were offered by Merkos L'Inyonei Chinuch and the United Lubavitcher Yeshivos, that were based, at least in part, in non-Torah sources (pp. 69-73).
10. The Lubavitcher Rebbe זצ"ל was committed to ensuring that Chabad educators be trained in pedagogic methodology. The particular parameters of the programs endorsed by the Rebbe are explored at length below (pp. 63-84).

REVISITING EDUCATION

Education by Torah standards is a highly individualized process. *Mishlei* teaches, "חֲנֹךְ לְנֶעַר עַל פִּי דְרָכּוֹ גַם כִּי יִזְקֵן לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה" (*Educate the youngster according to his way so that even when he grows old he will not veer from it*).¹

Two general interpretations of this aphorism appear in the classical *sifrei machshavah* and *meforshei haTorah*. Rabbi Yisrael Alnaqua (5151–1391), author of *Menoras HaMaor*, eloquently describes both.

The first interpretation emphasizes the words "נער" and "זקן", and offers an *observation*: If one permits a child to be educated in "his [own] way"—which by default is a path of unrestrained self-gratification—while he is a youngster, he will always remain that way even in his old age.

Implicit in this statement, says Rabbi Yisrael, is that if one raises a child with positive traits, he will likewise retain these when he grows older.² Thus, the word חינוך can be understood within the context of training, as the *pasuk* says³ "וַיִּרְקֵם אֶת חֲנִיכָיו"—*"and he armed his trained men."*⁴ When a child is trained to study Torah in his youth—"גירסא דינקותא"—he retains this knowledge into his older years.⁵

(1) משלי (כב, ו).

(2) מנורת המאור (פ' יא, גידול בנים, ע' 120): "וכתיב חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. פי' אם תחנוך לנער על פי דרכו, מהו דרכו של נער, שלא ללמוד ושלא להתפלל, אלא ישב בטל ולרדוף אחר תאוותו, אם תעזוב אותו על דרכו הרעה ועל טבע נערותו, ולא תמחה בידו להחזירו למוטב, גם כי יזקין לא יסור ממנה, מפני שנעשו לו כטבע ולא יוכל לפרוש מהן. והפך מזה, אם תייסרנו בנערותו, יהיו לו המדות הטובות כטבע ולא יוכל לפרוש מהן. ולפי זה הפירוש אין ר"ל חנוך לנער על פי דרכו מצוה, כלומר עשה כך וכך, אלא כמו שמח בחור בילדותו, ופירושו אם תשמח בחור בילדותו ותהליך בדרכי לבך, דע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט. וכן חנוך לנער, אם תחנוך לנער על פי דרכו, כשיזקין לא יסור מאותו הדרך שהורגל בו."

(3) בראשית (יד, יד).

(4) אבן עזרא (משלי שם): "חנוך – למד, כמו 'חניכיו', כלומר מלומדי כלי מלחמה שלו". ועד"ז בספר השרשים לרד"ק (ערך חנך).

(5) שבת (כא, ב): "אמר: אי זכאי גמירתיה לשמעתיה מעיקרא. – והא גמרה! – נפקא מינה לגירסא דינקותא [מתקיים יותר משל זקנה, רש"י]."

This interpretation appears to be shared by Rashi,⁶ Rabbeinu Bachaye,⁷ Ralbag,⁸ Targum Yonasan,⁹ and others.

The second explanation revolves around the words "על פי דרכו" ("according to his way"), conveying a *proactive instruction* ("Educate...") to impart Torah knowledge, *midos tovos* (virtuous character traits) and training of mitzvah observance at a level and pace that the child can absorb and is appropriate for his individual nature.¹⁰

This appears to be the view of Rabbeinu Yona,¹¹ Radak (Rabbi David

(6) רש"י (משלי שם): "חנוך לנער – לפי מה שתלמד לנער ותחנכהו בדברים אם לטוב אם לרע. גם כי יזקין לא יסור ממנה". ועד"ז פירש בחגיגה (ו, א ד"ה קטן): "אין חינוך קטן אלא כדי להנהיגו שיהא סרוך אחר מנהגו לכשיגדיל". ועד"ז בקידושין (ל, א): "על פי דרכו – דרך שכל ימיו יהא מתנהג בו חנוך לו בנערותו". וכן בבראשית (יד, יד): "חניכיו – חניכו כתיב (ס"א קרי) זה אליעזר שחנכו למצות והוא לשון התחלת כניסת האדם או כלי לאומנות שהוא עתיד לעמוד בה וכן (משלי כב) חנוך לנער (במדבר ז) חנכת המזבח (תהלים ל) חנכת הבית".

(7) רבנו בחיי שמות (א, א): "שאם יניחוהו להרגיל טבעו בפועל ובהנהגה כאשר יגיע לזמן שלמות שכלו ילאה להשיב אחור הנהגתו, ואותה הנהגה הטובה היא אם רעה לא תפרד ממנו לעולם, והוא שכתוב (שם כב, ו) חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה, כי בימי הזקנה רחוק הוא להחליף טבעו שכבר הורגל בו".

(8) רלב"ג (משלי שם): "חנוך לנער – אשר יחנוך לנער על פי הדרך אשר מנהגו וטבעו ללכת בה לחשבו והשגתו שכבר יקבל המוסר כאשר יגדל הנה ימשך שלא יוכל להסירו אחר זה מהדרך הרעה ההיא וגם לא יסור ממנה מעצמו וגם בעת זקנתו".

(9) תרגום יונתן (משלי כב, ו): "אדרכא לטליא לקבל אורחיה דלא כד נסוב נסטי מניה".

(10) מנורת המאור (פ' יא, גידול בנים, ע' 120): "דבר אחר, חנוך לנער על פי דרכו, הוי מחנך לנער כפי שהוא יכול לסבול כפי שניו, וכשיגדל הוסיף לו בלימוד".

(11) רבנו יונה (משלי שם): "תרגיל הנער בדרכי המדות הטובות והמנהגים המתוקנים, על פי הדרך אשר הוא מתיצב עליה, ר"ל כי יחל ללמדו ולהרגילו בתיקון הענינים אשר תולדתו קרובה לקבל תקונם, וכן ירגילוהו מענין לענין ומדרך לדרך על פי אשר תשיג יד שכלו לקבל, וימצא בכח תולדתו להכיל, כי אין מגיעין אל שלמות המדות בפעם אחת, כי אם לאט ועל יד שכלו, ומן הקרוב לתולדת אל הרחוק ממנו. וזה כיון ענין על פי דרכו. גם כי יזקין לא יסור ממנה. בימי הנערות הדבר קרוב ליישר הטבע ולתקן המדות, ויקבל ההרגל".

Kimchi, 1160–1235),¹² Meiri (1249–1310),¹³ Metzudos David,¹⁴ Malbim,¹⁵ and others.¹⁶

A similar approach is adopted by *Maharsha* (Rabbi Shmuel Eidels ([1555–1631]) regarding the appropriate age to communicate constructive reproof to a child. The Maharsha points out that the language of the verse, "על פי" – "according to [his way]," implies that the admonishment must be tailored appropriately for his nature and cognitive abilities.¹⁷

(12 ספר השרשים (ערך חנך): "חנך. חנך לנער על פי דרכו (משלי כב, ו), התחיל ללמדו מקטנותו על דרכו כלומר מעט מעט שיוכל לסבול. וכן בדברי רבותינו ז"ל (חגיגה ד, ע"א), משהגיע לחינוך מצוה, כלומר התחלת חיוב ועל המצות. וכן אמרו (יומא פב, ע"א), אבל מחנכין אותן לשעות, כלומר מתחילין להם ומרגילין אותן להתענות מעט מעט".

(13 מאירי (משלי שם): "על פי דרכו כלומר כפי דרכו הראוי לו לפי שניו, רצונו לומר, בן ה' שנים כראוי לו וכן בן עשר שנים כראוי לו, וגם כי יזקין לא יסור מאותה מדה".

(14 מצודות דוד (משלי שם): "התחל והרגל את הנער בשנים להוליכו בעבודת ה' לפי דרך חכמתו אם מעט ואם הרבה וכשיהיה מורגל בעבודת ה' אז גם כי יזקין לא יסור ממנה כי יתן לב להשכיל כשרון המעשה ההיא".

(15 מלבי"ם (משלי כב, ו): "חנך לנער על פי דרכו – מצוה ב' דברים, א] שיחנכו את הנער – והוא שירגילו מנעוריו אל השלמות אם בדעות, אם במעשים ובמדות, כי ההרגל שיורגל בנעוריו, יעשו בו חקיו עצום ורושם שמור בנפש לא יסור גם לעת זקנה, לא כן החינוך שיתחנך בגדלותו אין החקיו קבוע בנפש, וימוש ממנו לעת זקנתו, ב] מצוה שיהיה החינוך ע"פ דרכו – כי כל אדם מסוגל מטבעו לענין אחר, בין בדעות יש שמוחם חד, ויש ששכלם ישר בלתי מחודד, וצריך ללמדם כפי ההכנה שנמצא בו".

וראה 'אשר יצוה' (קייזר, פרק ג' ע' קיג) בביאור דברי המלבי"ם.

(16 ביאור הגר"א (משלי שם): "חנך גו' כשהוא עוד נער ואז גש כשיזקין לא יסור והעניין כי האדם א"א לו לשבור דרכו כלומר מזלו שנוול בו כמ"ש האי מאן דבצדק יהיה גבר צדקן כו' וכשנולד במזל רע אז ע"ז ניתנה הבחירה ביד האדם שיוכל לאחוז במזלו לאיזה דבר שירצה להיות או צדיק או רשע או בינוני וכמ"ש במסכת שבת האי מאן דבמאדים יהיה שופך דמים אר"א או מהולא או טבחה או ליסטים וזכר אלו הג' והוא לפי שמזלו מורה שיהיה שופך דמים אך בבחירתו יוכל לבחור באלו הג' או מהולא והוא צדיק שעושה מ"ע או טבחה הוא בינוני או ליסטים והוא רשע שופך דמים כמשמעו.

וז"ש שאול באחת ולא עלתה לו דוד בשתים ועלתה לו, והעניין הוא כי בדוד נאמ' והוא אדמוני והוא במאדם ולכן טעה עליו שמואל בעת ראה קלסתר פניו והוא העביר מדותיו בכל ואף שאלו הב' לא העביר מ"מ עלתה לו כמ"ש כל המעביר על מדותיו כו' ודוד כבר הרבה צדק להעביר על מדותיו משא"כ שאול שנא' בן שנה שאול כו' כבן שנה שלא טעם כו' והוא העביר מדתו הטוב לרע בדבר אחד ולכן אף בא' לא עלתה לו.

וז"ש חנוך לנער ע"פ דרכו דרך מזלו וטבעו כן תחנכהו לעשות מצות ואז גם כשיזקין לא יסור ממנה אבל כאשר תעבירהו על מזלו עתה ישמע לך מיראתו אותך אבל אח"כ בעת יוסר עולך מעל צוארו יסור מזה כי א"א לו לשבור מזלו".

(17 בחידושי אגדות מהרש"א (קידושין ל, א) – אהא דאמר "רבא לר' נתן בר אמי: 'אדידך על צוארי דבריק', משיתסר ועד עשרים ותרתי, ואמרי לה: מתמני סרי עד עשרים וארבעה", ופירש רש"י (וכתב שפירוש זה עיקר), "אדידך על צוארי דבריק" – בשעה שעוד ידך תקיפה עליו והי' זהיר ללמדו תוכחות ואיזה זמנו משיתסר ועד עשרים ותרתי. בציר משיתסר אין בו דעת לקבל תוכחות כל כך ואל תכביד

*

This aphorism¹⁸ reflects the broad halachic principle governing the age at which a child is formally trained to perform *mitzvos*,¹⁹ and accustomed to maintaining a degree of *kedushah* and *taharah*.²⁰

The Talmud and Shulchan Aruch teach that a child is taught²¹ to perform *mitzvos* once he is mentally and physically capable of performing them responsibly and appropriately.²² But even though a child may be mature enough to perform one mitzvah he may not be prepared to fulfill

יסורין ותוכחות, ויותר מעשרים ותרתינן יש לחוש שלא יבעט" – כתב:

"ולשון 'על פי לא משמע כן. ונראה לפרש 'חנוך לנער' – על פי דרך טבע שלו, דהיינו זמנו משיתסר עד כ"ב, יש מי שראוי לקבל תוכחה מתחלת ט"ז ויש שזמנו מאוחר בכל השנים מט"ז עד כ"ב, לפי שכלו וטבעו וכן למי"ד מי"ח כו' היינו יש מתחלת י"ח ויש שזמנו מאוחר בשנים שמי"ח עד כ"ד וכה"ג אמרין גבי ספי ליה כי תורא כבן ו' וכבן ז' הא לבריא הא לחולה ודו"ק".

(18) בשו"ת אדה"ז (סי' מא) כתב שמצות חינוך – להרגיל בנו בקיום המצות – נעוצה בקרא ד'חנוך לנער', ואלו דבריו שם: "דהתם [חגיגה ו, א] מייירי במצות עשה המוטלת על האב לחנך בה בנו כדי שיקיים מעצמו כשיגדיל שזו היא מצות חינוך כדכתיב חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין וגו'". וכן עולה מפשטות דברי הראשונים שהועתקו להלן הערה 19.

וראה מה שהאריך ב'הערות וצינונים להל' ת"ת' (להגרמ"ש אשכנזי א, א. ע' 51 הערה 5/כ), לגבי מה שכתב אדה"ז (ת"ת א, א) ש"אביו אינו חייב לחנכו במצות מן התורה אלא מדברי סופרים". דמסקנת הגמ' (יומא פב, א) הוא ד"תרי חינוכי הוו". וכתב רבינו מנוח (ספר המנוחה שביתת עשור ב, י): "וחנוך השעות אינו חובה מדרבנן אלא חובה המוטלת על כל אדם מעצמו ללמד ולהרגיל בניו ללכת בדרכי יושר כדכתיב 'חנוך לנער על פי דרכו' וגומר וכדי להכניסם תחת כנפי השכינה כדאמרין יודע לדבר אביו מלמדו תורה צוה לנו". וראה לקו"ש (לה, ע' 64).

(19) רש"י (סוכה ב, ב) אהא דאמרו "קטן שאינו צריך לאמו – מדרבנן הוא דמיחייב": "שהזקיקו להרגיל את הקטן למצוה שהוא ראוי לה, כדי שיהא מחונך ורגיל למצות".

ולגבי ברכת המזון – רשב"א (מגילה יט, ב): "קטן שהגיע לחינוך שהוא לחומרא להרגילו קודם זמנו כדי שיהא רגיל במצוה כשיגיע זמנו, וכענין שכתוב (משלי כב, ו) חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה".

יראים (סי' תא): "ותניא [סוכה מ"ב א'] תינוק שיודע להתעטף בציצית חייב בציצית דכתיב חנוך לנער על פי דרכו". ויש לעיין בדיוק לשונו שהנער "חייב בציצית", ולא רק שמרגילין אותו בציצית.

וראה קידושין (ל, א) שגם חינוך הגדול (לגבי ענין התוכחה) נלמד מקרא ד'חנוך לנער וגו'.

(20) סמ"ג (לא תעשה, קמח): "מצוה להרגילו בקדושה וטהרה שנאמר (משלי כב, ו) חנוך לנער על פי דרכו".

(21) באם החיוב מוטל על האב בלבד או גם על הקטן – ראה הדעות בזה בשדי חמד (מערכת ח', כלל ס, [ח"א ע' 370]).

(22) שו"ע אדה"ז (או"ח שמג, ג): "ושיעור החינוך במצוות עשה הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי עניניו כגון היודע מענין שבת חייב לשמוע קידוש והבדלה היודע להתעטף כהלכה חייב בציצית כמ"ש בס"י י"ז וכן כל כיוצא בזה בין במצות עשה של תורה בין בשל דברי סופרים".

another.²³

Thus, the Talmud teaches:

A minor who *knows how* to wave the *lulav* is obligated in the mitzvah of *lulav*.²⁴ If he *knows how* to wrap himself with a *talit*, he is obligated in the mitzvah of *tzitzis*.²⁵ If he *knows how* to guard the sanctity of *tefillin* properly, his father buys *tefillin* for him.²⁶ If the child *knows how* to talk, his father teaches him Torah²⁷ and the recitation of the Shema.²⁸

Similar examples include participating in the *aliyah l'regel* (pilgrimage to Yerushalayim) for the *sholosh regalim*,²⁹ eating in a *sukkah*,³⁰ fasting on Yom Kippur³¹ and the like. *Mitzvos* are introduced at the general

(23) ר"ן סוכה (יג, א): "ואין החנוך שוה בכל מקום אלא כל חד וחד לפי ענינו דהכא תלינן ב'אין צריך לאמו', וגבי ראייה ב'יכול לעלות' וכו' וגבי לולב ב'יודע לנענע' וגבי ציצית ב'יודע להתעטף' וגבי תורה ב'יודע לדבר', כדאיתא בסוף פרק לולב הגזול [דף מב.]."

(24) טור או"ח (תרנז, א): "קטן היודע לנענע הלולב אביו צריך לקנות לו לולב כדי לחנכו במצות". שו"ע שם.

(25) טור או"ח (יז, א): "קטן היודע להתעטף אביו צריך ליקח לו ציצית לחנכו". שו"ע (שם, ג) ושו"ע אדה"ז (שם, ד).

(26) טור או"ח (לז, ג): "קטן היודע לשמור תפילין אביו חייב לקנות לו תפילין לחנכו".

(27) טור יו"ד (רמב, א): "ומאימתי מתחיל ללמד לבנו משיחיל לדבר מתחיל ללמדו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ופסוק ראשון מפרשת שמע ואח"כ מלמדו מעט מעט מהפסוקים עד שיהיה כבן ז' או כבן ז' ואז מוליכו אצל מלמד תינוקות" וכ"ה בשו"ע (שם, ה). שו"ע אדה"ז הל' ת"ת (א, א).

(28) סוכה (מב, א): "קטן היודע לנענע חייב בלולב . . . תנו רבנן: קטן היודע לנענע – חייב בלולב, להתעטף – חייב בציצית, לשמור תפילין [שלא יכנוס בהן לבית הכסא, רש"י] – אביו לוקח לו תפילין. יודע לדבר – אביו לומדו תורה וקריאת שמע . . . היודע לשמור גופו [מטומאת מגע ומשא ואהל] – אוכלין על גופו טהרות" – עיי"ש.

(29) משנה חגיגה (ב, א). רמב"ם (חגיגה ב, ג): "כל קטן שיכול לאחוז בידו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית אביו חייב להעלותו ולהראות בו כדי לחנכו במצות שנאמר יראה כל זכורך".

(30) ר"ן (סוכה יג, א): "מתני' נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה. פירש ואנו חייבין להושיבו בסוכה . . . ד'אין צריך לאמו' – היינו מבין שש ולמעלה מדאמרין בעירובין [דף פב.] דקטן הצריך לאמו יוצא בעירוב אמו, ופירשו התם [דהיינו] עד בן שש שנים". וראה גם חידושי הרא"ה (סוכה כח, א). ובטור או"ח (תרמ, ג): "וקטן שאינו צריך לאמו דהיינו בן ז' ובן ז' [מפרש בגמרא דאם נפנה אין אמו מקנחתו וכשניעור משנתו אינו קורא אימא אימא, פרישה] חייב מדרבנן כדי לחנכו".

ובשו"ע או"ח (תרמ, ב) נפסק: "קטן שאינו צריך לאמו, שהוא כבן חמש, כבן שש [כל חד לפום חורפיה, ט"ז סק"ב מג"א סק"ב], חייב בסוכה מדברי סופרים, כדי לחנכו במצות". ועד"ז בשו"ע אדה"ז (שם).

(31) שו"ע או"ח (תרטז, ב): "קטן (הבריא) בן ט' שנים שלימות, ובן י' שנים שלימות, מחנכין אותו

stage of development when the child can perform the act with thoughtfulness and care. Many other examples appear throughout the corpus of halachah that underscore this truth.³²

As such, there are no restrictions or limitations that govern this mitzvah; all will depend on the developmental stage of the child.³³

Of what purpose is this training?

IMPARTING UNADULTERATED EMUNAH AND GENUINE YIRAS SHAMAYIM

The common thread that runs throughout the training of a child in the performance of *mitzvos* is that they evince the goal of imbuing the child with *yiras shamayim* (awe of Heaven). The Torah emphasizes the importance of imparting a strong sense of *yiras shamayim* in the mitzvah of *hakhel*, where parents are enjoined to bring their smallest children to the Beis Hamikdash, וְיָרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ, "לִמְעַן יִשְׁמְעוּ וְלִמְעַן יִלְמְדוּ" – "in order that they hear, and in order that they learn and **fear the Lord**, your G-d, and they will observe to do all the words of this Torah."³⁴

Moreover, the *prerequisite* for studying Torah is *yiras Shamayim*, as it says, ³⁵ "רִאשִׁית חֻקָּהּ יִרְאֵת הוּא" – without which there is no integrity or continuity³⁶ to one's learning. Thus, the Mishnah rules, "אם אין יראה אין"

לשעות... לפי כח הבן מוסיפין לענות אותו בשעות (וה"ה לקטנה הבריאה). בן י"א, בין זכר בין נקבה, מתעניין ומשלימין מדברי סופרים, כדי לחנכן במצות" – עיי"ש ברמ"א ונו"כ השו"ע.

32) דוגמא נוספת מעניין ההגדה בליל הסדר – ראה שו"ע אדה"ז או"ח (תעג, מב): "ולפי דעתו של בן אביו מלמדו התשובה על שאלותיו... ולפיכך צריך לומר ההגדה בלשון שמבינים הקטנים והנשים או יפרש להם הענין לפי דעתם אם הם מבינים הרבה יפרש להם הכל".

לגבי הפרשתם מאיסור – ראה טוש"ע או"ח (שמג, א). שו"ע אדה"ז (שם).

33) שו"ת הריטב"א (סי' צז): "ואין לחנוך הזה גבול מסויים אלא הכל כפי מה שהוא".

34) דברים (לא, יב): "הִקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לִמְעַן יִשְׁמְעוּ וְלִמְעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת". ובאור החיים (שם, יג): "הטף... הגם שלא הגיעו עדיין ללמוד, אף על פי כן ישמעו ולמדו ליראה את השם, פירוש לחנכם ליראה את ה'. ולזה לא אמר כדרך שאמר בפסוק הקהל ילמדו ויראו, שהם שני דברים, אלא ולמדו ליראה, פירוש שבזה ילמדו יראת שמים ואומרו כל הימים, כי כשהקטנים מתחנכים מתחילתם ליראה יתייסד בהם יראת ה' כל ימיהם".

35) תהילים (קיא, י).

36) אבות (ג, ט): "רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת

"את, *pasuk*,³⁷ Most powerful yet is the message expressed by the *pasuk*,³⁸ —that the sustained existence of humanity in its entirety is for the sole purpose of achieving genuine *yiras Shamayim* and fulfilling Hashem's *mitzvos*.³⁹

The Lubavitcher Rebbe זי"ע explains that חינוך—the training and education of a child—is not formally characterized as a *mitzvah* because it is the cornerstone upon which all *mitzvos* are contingent. Just as the acceptance of Hashem's sovereignty ("קבלת עול מלכות שמים") is a prerequisite for the performance of *mitzvos*,⁴⁰ so is חינוך the pivot around which all else revolves. The חינוך of a child is intended to drive home a commitment to Hashem and the Torah that resonates deeply within their soul, such that it is impossible to define this commitment as a *mitzvah*.⁴¹

וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת".

(37) אבות (ג, יז): "אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמה". ופירש רבינו יונה (שם): "שצריך שיקדים היראה לחכמה שבלא כן לסוף לא יקיים החכמה. ויקוץ בה ויניחנה כי מאחר שאין לו תיקון המדות תחלה ואינו ירא את ה' למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה ולב אין להקים את דבר ה'. כי היראה צריכה להיות קודם החכמה".

(38) קהלת (יב, יג).

(39) וראה שו"ע אדה"ז (הל' ת"ת ד, ה) שהטבעת יראת שמים בלבם של חכמים הראשונים היתה יותר חשובה אפילו מלימוד התורה: "ואפילו בתפלת י"ח אמרו שחסידי הראשונים היו שוהין שעה אחת שלימה בכל תפלת י"ח משלש תפלות שבכל יום ושעה אחת שלימה קודם כל תפלה ושעה אחת שלימה אחר כל תפלה ונמצא שוהין ט' שעות ביום ולא היו חוששין לביטול תורה אף שתלמוד תורה כנגד כולם מפני שהיו מקשרים דעתם לאדון הכל ב"ה ביראה ואהבה עזה ודביקות אמיתית עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ומצות הדביקות האמיתית ביראה ואהבה היא גדולה ממצות תלמוד תורה וקודמת אליה כמ"ש ראשית חכמה יראת ה'".

(40) ילקוט שמעוני (יתרו, רפז. ובכ"מ): "משל למלך בשר ודם שנכנס למדינה אמרו לו עבדיו גזור עליהם גזרות אמר להם **לכשיקבלו מלכותי אגזור עליהן גזרות** שאם מלכותי אין מקבלין גזרתי היאך מקיימין, כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים [כ, ב] אני הוא שקבלתם מלכותי עליכם במצרים אמרו לו הן הן, כשם שקבלתם מלכותי כך קבלו גזרותי לא יהיה לך אלהים אחרים [כ, ב]".

(41) תורת מנחם תשמ"ח (ד, ע' 229): "עיקר עניין החינוך: ילדים יהודיים שהם צריכים לציית ולקיים לציוויי הקב"ה בתורתו. שעל ידי זה פועלים שטבע הקבלת עול מלכות שמים שיש אצל כל יהודי, יהיה אצל הילדים בגילוי. ולכן קיום התורה ומצוות של הקטנים אינו בכלל 'מצוה'... שכן קיום התורה ומצוות של הילדים הוא למעלה מגדר מצוה.

כשם שקבלת עול מלכות שמים (גם של הגדולים), למרות שמוכן בפשטות שאין זה רק הכשר לקיום המצוות אלא שזה גופא רצון הקב"ה, ולמרות זאת אין זה מצוה, כי קבלת עול הוא למעלה מגדר מצוה, זה קשור בעצם מציאותו של היהודי. כך הוא גם קיום התורה ומצוות של הקטנים, שכן עיקר ההדגשה בכך שמחנכים קטנים לקיים תורה ומצוות הוא עניין קבלת עול מלכות שמים".

“HIS WAY” TOWARD STUDY AND VIRTUE

What bearing does this principle have on the approach to teaching Torah to children?

The two aforementioned approaches as to the primary message of “חנוך” also resurface in the interpretation of the Talmudic directive that when teaching Torah to a young child one ought to “ספי ליה” — “stuff him like an ox.”⁴²

One view understands this to mean that the child should be forced to study (be “stuffed” with) Torah knowledge even against his will, just as an ox is *harnessed* by force to its yoke. This is the view of Rashi,⁴³ Rabbeinu Gershom,⁴⁴ and others.

Rabbi Yisrael Alnaqua, in *Menoras HaMaor*, and Maharsha adopt a decidedly gentler approach. *Menoras HaMaor* points to the way an ox is gradually accustomed to the conditions of plowing a field. On the first day, the ox is brought to pasture on the field that he will be plowing. The next day they harness a yoke onto his neck, and only the next day they begin to slowly prod it to plow. Eventually the ox learns how to plow.⁴⁵

(42) בבא בתרא (כא, א): “אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: עד שית לא תקביל, מכאן ואילך קביל ואספי ליה כתורא.”

ובכתובות (נ, א): “אמר רב יצחק: באושא התקינו, שיהא אדם מתגלגל עם בנו עד שתיים עשרה שנה [אם מסרב מללמוד יגלגל עמו בנחת ובדברים רכים, רש"י], מכאן ואילך יורד עמו לחייו [לרדותו ברצועה ובחוסר לחם]. איני? והא אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת: בציר מבר שית לא תקביל, בר שית קביל וספי ליה כתורא! [הלעיטהו תורה כשור שאתה מלעיטו ואובסו מאכל, רש"י] אין, ספי ליה כתורא, מיהו אינו יורד עמו לחייו עד לאחר שתיים עשרה שנה. ואב"א, לא קשיא: הא למקרא, הא למשנה; דאמר אביי, אמרה לי אם: בר שית למקרא, בר עשר למשנה, בר תליסר לתעניתא מעת לעת, ובתינוקת – בת תריסר.”

(* וראה 'אגרא דפרקא' (אות קב) ש"הכוונה באם אינו רוצה ללמוד יכול למעט ממנו **שליש** מפרנסתו שנותן לו מבגדים ומזונות וכיוצא, עיי"ש (ובאות קפט).

(43) רש"י (שם ד"ה ואספי ליה): “האכילהו והשקהו תורה **בעל כרחו** כשור שנותנין עליו עול על צוארו.”

(44) בבא בתרא (שם): “כלומר תן עליו עול תורה כמו לשור זה שאובסין אותו בעל כרחו ומכניסין בו המאכל כדי שיהא שמן כך הכנס בו תורה.”

(45) מנורת המאור (פ' יא, גידול בנים, ע' 120): “דתנן בן חמש שנים למקרא, בן עשר שנים למשנה וכו'. וגרסי' בבבא בתרא בפרק לא יחפור, אמ' ליה רב לרב שמואל בר שילת, עד בר שית לא תקביל, מכאן ואילך קביל ואספי ליה כתורא. פי' הנער אינו למד עד שיהיה בן שש שנים אלא דבר מועט, מפני קטנותו, מכאן ואילך יקבל יותר, לפי' יוסיפו לו בלימוד מעט מעט בכל יום ויום, **כמו שעושים לשור, כשיכניסוהו לחרישה אין דוחקין אותו יום ראשון, אלא מוליכין אותו על השדה שיש לו לחרוש ומטיילין בו עליה, ליום שני קושרין העול על צוארו, ליום שלישי דוחקין אותו לחרוש מעט, עד**

Similarly, Maharsha explains the words, "ספי ליה כתורא" by drawing a parallel between the manner of *feeding* an ox and the way we teach Torah to a child. Just as one feeds an ox by raising hay to its mouth (as opposed to force feeding it as one can do with other animals⁴⁶), so should a child be instructed with ease ("נחת") and without pain and tyranny.⁴⁷ [See note.⁴⁸]

*

FACILITATING COGNITIVE GROWTH

Regardless of which interpretation of "על פי דרכו" is preferred, there is another principle that can be assumed to be embraced by all. The Talmud notes on a number of occasions that master teachers, such as Rabbi Akiva, Rabah, and others, would often make deliberately abstruse or downright misleading statements, "לחדד התלמידים" in order to sharpen the minds of the students,⁴⁹ prompt them to ask questions,⁵⁰ think more deeply about a problem,⁵¹ and test their memory.⁵²

We learn of these techniques being used in various *yeshivos*. In one instance, a difficult question was posed to a group of students who were

שילמוד ויחנך לחרוש. לפי' ישתדל אדם ללמד את בנו, וללמדו תורה מקטנותו, ולחנכו ללמוד מעט, כפי כח הנער וכפי שניו וכפי שיוכל לסבול".

(46) ראה מתני' שבת (קנה, ב).

(47) חידושי אגדות מהרש"א (שם): "ואספי ליה כתורא, הכא פרש"י כשור לעול. וקרוב יותר לענינו פרש"י בפ' נערה כתורא כשור שאתה מלעיטו כו' ע"ש. ונראה עוד דקאמר דספי ליה כו' **שילמוד עמו בנחת כמו שמאכילין השור בידים ולא יכנו וירדנו בכח ללמוד כמו שאובסין הגמל ומאמירין העגלים שמאכילין אותן בעל כרחם** כדאמרין פרק מי שהחשיך.

והכי מסיק שם פרק נערה כבר שית וז' ספי ליה כתורא מיהו אינו יורד עמו לחייו עד י"ב שנים דהיינו לרדותו בכח ברצועה ובחוסר לחם כפי' רש"י שם. ואהא מיייתי הכא כי מחית לינוקא כו' דהיינו לבר ו' ז' לא מחית בכח אלא ברצועה קטנה בערקתא דמסאנא ולא יכנו בכח כמו לבן י"ב ועיין מ"ש בזה בפרק נערה וק"ל".

(48) אולם אף לדעת המהרש"א לפעמים **דרושה** ההנהגה דיורד עמו לחייו.

(49) ברכות (לג, ב): "ורבה נמי – לחדודי לאביי הוא דבעי [שישיב לו מה שהשיב, רש"י].

(50) וברש"י (חולין מג, ב): "כדי **שישאל**". וברבי אברהם מן ההר (מגילה כה, א): "לידע אם יוכל להקשות לו מה שהקשה לו".

(51) רבנו פרץ (עירובין יג, א): "הכי פירוש, אלא לחדד בה התלמידים פי' שבח אותו תלמיד לפניהם כי שיתקנאו וישימו לב לומר דבר עומק ופלפול ויקבעו הלכה כמותם".

(52) ריטב"א (יומא מג, א): "לחדד בה את התלמידים – שיהו זוכרין מה שלמדו לפניו".

then provided with four principles to analyze and suggest a solution to the question based on those four principles alone.⁵³

In other words, the function of an educator is not merely to convey information in a format that will be understood by the students. Rather, the task of a teacher *is to spur cognitive growth*. The minds of the students must be stimulated and sharpened, and made to be more competent, analytic and creative. This way they can attain real progress and growth in their learning. According to the Ben Ish Chai (Rabbi Yosef Chayim of Baghdad [1832–1909]), this style of instruction (”חידוד” (התלמידים) is the most appropriate format of learning because it develops the minds of the students.⁵⁴

As such, even those who understand ”על פי דרכו” to mean that one should tailor Torah instruction to meet the intellectual capacity of each child agree that a component of good instruction must be to improve the intellectual competence of the child by prompting them to think creatively and analytically.

THE DARKNESS OF THE ENLIGHTENMENT: AN UNFORTUNATE CHAPTER IN THE HISTORY OF JEWISH EDUCATION

The spiritual upheavals that came in the wake of the Enlightenment generated reckless intervention in the time-honored approach to Jewish education. With guile and skill, the *maskilim* penetrated *chadorim* and *yeshivos* with the objective of adjusting traditional educational norms to conform with enlightened thinking, casting off the yoke of Torah and sowing the seeds of heresy within the minds and hearts of its students.

53) בניהו בן יהודע (חולין יא, ב): ”אמר לי הרב מהר”ר יהודא אשכנזי ז”ל תושב דמשק יע”א שהיה עובר אורח פה מח”ק בג’דאד יע”א זה שנים רבות, שבאשכנז מקשים כאן קושיא אחת ומתרצים אותה על פי ארבע הקדמות, ובשביל לחדד את התלמידים אין אומרים להם אלא רק הארבע הקדמות וצריך התלמיד לעיין לומר מעצמו התירוץ וירכיב אותו על הארבע הקדמות ההם ולא יחסר מהם כלום.”

54) בניהו בן יהודע (חולין יא, ב): ”וכתבתי דבר זה פה כדי שיראו הרבנים ראשי ישיבות בכל אתר ואתר ויחדדו לחדד התלמידים באופנים הדומין לזה, כי באמת דברים כאלה, הם מחדדים השכל, ועיקר לימוד הרב לתלמידים צריך להיות על דרך זה לחדד שכלו, וכמ”ש בגמרא ורבה לחדודי אביי הוא בעי”.

One advocate of the enlightenment was Naftali Herz Weisel.⁵⁵ Among other changes, he promoted a vetting process that would determine at various points whether a child is mentally capable of grasping the subject featured at the next level of learning. For example, after completing his Chumash regimen, a child's progress should be evaluated, and if he is found to have failed in Chumash, he should not be admitted to study Gemara because it can be assumed that if he failed Chumash, he is incapable of grasping the Talmud. "Not all of us are cut out for the Talmud," asserted Weisel, "so why burden someone with a labor that they were not naturally designed to perform?"⁵⁶

If the enlightened oversight committee⁵⁷ would determine that the child is not "cut out" for Talmud, he would be introduced to other subjects and not admitted into the Talmud class.⁵⁸ To support his contention, Weisel based his thesis on an erroneous interpretation of "חנוך לנער"

(55) ידוע יחס גדולי ישראל אליו והמערכה נגדו – ראה קובץ בית אהרן וישראל (גליון מג, ע' קמט ואילך. גליון מז, ע' קלג ואילך).

(56) וויזל (קונטרס 'דברי שלום ואמת', ווין תקפ"ו, פ"ח ע' 34): "כי לא נוצרנו כלנו להיות בעלי תלמוד ולעסוק בעמוקות הדתות ולהורות הוראות, כי השם הבדיל בין הנפשות, ונתן לכל אחת כחה מתחלת יצירתה, וכל אחת תשתלם כפי ענינה וכפי כחה . . . וגדולה מזו אמרו חכמים מאה נכנסין לבית המדרש יוצאין מהן שנים בעלי תלמוד וחמשה בעלי מקרא, וכל זה אמת, וא"כ למה נעביד הנפשות לעבודות שלא הוכנו אליהן ביצירתן, שע"כ אנו מרחיקים אותן גם מן המעשים שהוכשרו להן בטבעיהם?"

(57) אף שוויזל תופס את החבל בשני ראשיו, ובמכתבו הד' (ע' סה) כותב שאין כוונתו שישאלו את פי הנער ("תלה הדבר בשאלת פי הנער, כאילו אמרתי אחר שלמד הלשונות והדיעות, ישאלוהו אם רוצה גם בתורה, ולפי שבדאי לא יחפץ בתורה, ילמדוהו אחת מן האומניות"), מובן שאין בדברים אלו תשובה לטענתו העיקרית של הגאון ר' דוד, שכשידע הילד שאין הוא מוכרח בלימוד התלמוד, ויתכן שיובילוהו ללימוד אומנות שיחפץ בו, לא יתאמץ בלימוד התלמוד כי הוא לימוד קשה, וכדברי ר' דוד, "לא ישאר מכל ילדי בני ישראל אף אחד שלא יפנה עורף לעמל התורה....".

(58) וויזל (פ"ח ע' 34): "תשימו לב לחלק הנערים למחלקות ולמדרגות, ושלא יצא התינוק מחדרו שלומד בו שריאת הלשונות ודקדוקיהן, אל החדר שבו ילמדו עמו התורה והאמונה וקצת המוסרים, עד שיבדקוהו הראשים וישפטו עליו אם השלים חקו בחדר הראשון אם לא, וכן לא יצא הנער מחדר שלמד בו תורה שבכתב ומוסר השכל, אל החדר שילמדוהו בו המשנה והברייתות, עד ששפטו עליו שהשלים חקו בחדר שיוצא ממנו, ואם ישפטו שאינו הגון ללמוד המשנה והתלמוד, טוב לו יותר שלא ישים חלקו בהן, אבל ילמוד אחת מן האומניות שלבו נוטה אליו . . . וכן ראוי לנהוג עם היוצאים מחדר המשנה לחדר שלומדים בו עמוקות התלמוד".

וב'רחובות', מכתב ד' (ע' סה, הערה 50): "שהוא חסר לב קשה לשמוע ומהר לאבד, ובחמש שנים שלמד המקרא לא הצליח ולא העלה בידו כלום".

He said, "Direct a child to pursue whatever subject he is naturally inclined toward and best suited to study."⁵⁹ על פי דרכו

Weisel further cited proof for his thesis from the teaching of the Midrash,⁶¹ "אלף בני אדם נכנסין למקרא יוצאין מהן ק' למשנה, יוצאין מהן עשרה לתלמוד, **יוצא מהם אחד להוראה**"—"A thousand enter for the study of Mikra [the Written Torah], one hundred emerge for the study of the Mishnah, of those [only] ten emerge for the study of Talmud, and of those only one emerges as a halachic decisor." This proves, said Weisel, that the study of Talmud is not for everyone. Out of one hundred students of Mishnah, only ten are suited to study the Talmud!

PUSHBACK

The efforts of Weisel and others of his ilk were met with fierce resistance from the Orthodox leadership. One of the champions of struggle against these efforts was Rabbi David Tevel (Tevele), *Av Beis Din* of Lissa (d. 5552 [1792]). In a fiery sermon delivered on Shabbos Hagadol of 5542 [1782], he dissected Weisel's work and demonstrated the fallacies of his arguments. He explained that the study of Talmud and Torah in general is mentally challenging and requires "יגיעה"—significant toil and effort. Before mastering its study, a young student is unaware of the richness, beauty, and depth that it holds, and our sages therefore prescribed a formula to motivate children to study Torah, and gradually prod them to invest effort and time in their studies so they can *develop an appreciation* for what it truly is.⁶²

(59) וויזל (פ"א): "חנוך לנער על פי דרכו . . . כפי ערכו וכחו, כי אין מזגי בני אדם וכחות נפשיותיהן שוות, ומה שיקל על האחד לקבל ולשמור יכבד על השני, ודברים אחרים יקלו על השני, ויכבדו על זה . . . ואם יחנך הנער בנעוריו, ויהיה החנוך על פי דרכו, אז גם כי יזקין לא יסור ממנה."

(60) וויזל (פ"ח ע' 33): "כאשר יתנדבו מן הילדים הטובים ללמוד כל אלה בבתי מדרשות חכמי הארץ, כל אחד **לחכמה שתכסוף נפשו אליה**, זה יצליח בחכמה זו, וזה בחכמה אחרת, מקצה שנים מעטים יהיו הם מורים ומלמדים במקהלות ילדי ישראל."

(61) קהלת רבה (ז, א [כ"ח]): "אשר עוד בקשה נפשי ולא מצאתי אדם אחד מאלף מצאתי, בנוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסין למקרא יוצאין מהן ק' למשנה, יוצאין מהן עשרה לתלמוד, **יוצא מהם אחד להוראה**, הה"ד אדם אחד מאלף מצאתי."

(62) דרשת הגאון רבי דוד טעביל אב"ד ליסא זצ"ל בשבת הגדול תקמ"ב בקהלתו (הועתק בקובץ בית אהרן וישראל, מד [שנה ח, ב] ע' קכג-קכד): "הנה נא הוא יורה דרך לקטף מראש הילדים הרכים בעודם באבם ולסגור בפניהם דלתות התורה והאמונה, ואפילו קצת המוסר מזהיר לכל [לבל] ידיע[ו] להילדים עד השלים חק הראשון, והי' כי יגדלו יקוצו בה, כמובן בספרו בזה"ל **כאשר יתנדבו הילדים כ"א לחכמה שתכסוף נפשו עליה**" ע"ש בפ"ח, **וידוע שמעט מן המעט יצא הילד אשר יכסף**

The Torah does *not* accept the argument that because all students may not turn out to be scholars, we should not even *attempt* to teach them the pathways of the Talmud.⁶³ Directly addressing this erroneous interpretation of “*Educate... according to his way*,” Rabbi Tevel stated:⁶⁴

The straightforward meaning of this verse is that a child should not be taught more than he can grasp, so that he should not be like

ללמוד דבר מן התורה בפרט מן התלמוד כי דבר אשר צריך לעמל בו היאהבנו, טרם ידע מתקנה ודבשה, וע"ז כיון החכם שלמה המלך ע"ה חנוך לנער על פי דרכו וכו' ע"ז שכתב הרמב"ם רפ"י בפ"י המשניות לסנהדרין ובפ"י מה' תשובה היאך מרגילין לאדם מקטנותו לתורתו ועבודתו יתעלה **במעט דבש וכדומה עד שתרכבה דעתו** (ווכ') ויעבדו (תשובה) מאהבה וזהו שאמר שלמה גם כי יזקין ויתרבה דעתו וימאס במגדי הזמן ודומיהם אשר חנכיהו [חנכיהו] בהם לא יסור ממנה, כי החנוך גורם להיות מורגל בזה, ויהי נטוע ומושרש בלבבו, ולכל יסור ממנו כל ימי חייו".

(* אין זו העתקה מילולית אלא תוכנית.

63) ואפילו שיטת כמה מגדולי ישראל שמייעטו בהדגשת לימוד הגמרא לפני שנת ה"ג (וראה לקמן הערות 170-171) הרי "מעט גמרא עם פירש"י" כן היו לומדים, והלימוד ה"ג בגדר "התחלה טובה" היינו מספיק משמעותי שיאפשר להתלמיד להמשיך בלימודו אם יבחר בו – ראה 'משנת חכמים' (משנת חכמים דרך א'):

"בכללות הלומדים בת"ת היותר טוב שיעצתי לאבות הבנים והמלמדים הוא, שעד שיהיו בני מצוה יתעסקו עמם בתנ"ך עם פירש"י ז"ל מדרשות ואגדות עם פסקי דינים מההלכות הנצרכות לצורך הנהגת היהדות בעבודה וביראה. **ושנים ושלשה ימים בשבוע ללמוד עמם קצת משנה עם פי רבינו עובדיה ז"ל, ומעט גמרא עם פירש"י ז"ל**, וזה יועיל ממה נפשך אם כשיהיה הנער בר מצוה יסכים הוא ואביו שיתמיד בעסק התורה להיותו כלי מקבל לימודה, **כבר יש לו התחלות טובות**, כי לימוד התנ"ך עם פירש"י בפ"י הגמרא, וגם לימוד המשניות עם הפירוש הנזכר הוא מפתח גדול להכנס בו ללמוד ההלכה, ואם אח"כ יצא להסתחר או לאומנות, על כל פנים יהא בקי בתנ"ך ובמדרשים ובסדר הנהגת הדינים שהם נצרכים למי אשר בשם ישראל יכונה, ולא יהיה עם הארץ כל עיקר, שהרי אם בילדותו יתעסק דוקא בגמרא ויניח כל הלימוד הנזכר אזי כשיצא לסחורה או לאומנות ודאי ישכח מה שלמד מן הגמרא גם אותו מעט שלמד מן התנ"ך מחמת שלא החזיק בו כראוי, ונמצא קרח מכאן ומכאן, וכל זאת ניסיתי בחכמה".

אכן, סוף כל סוף – שיטה זו לא נתקבלה אצל רוב בני ישראל (ראה להלן הערה 172 מדברי כ"ק אדמו"ר ז"ע). וראה 'באר ראי' (להג"ר רפאל קצנלבוגן, מראשי העדה החרדית בירושלים, פ' יג 'השיטות השונות בחינוך התורני המקורי', ע' קט ואילך) – ש"הנסיון הראה לנו, שחכמי אשכנזים הצליחו וזו היא הסבה שמהעדות המזרחיות לא יצאו הרבה ת"ח. כי לא הנהיגו דרך זו בבתי הת"ת. אמנם כן, יהודים כשרים יראים ושלמים, שומרי תורה ומצוה יצאו משטה זו, אולם, בכל רוח שאינה מצויה שפגעה בבעלי בתים הללו, **לא היה בכחם לעמוד מנגד ולהלחם. וכשפגעה בהם מלחמת החנוך, מלחמת ההשכלה, לא היו נמצאים בהם הרבה בעלי תריסים**, מצביאי צבא שינהלו את המלחמה הקשה והמרה ההיא".

64) דרשת הגאון רבי דוד טעביל אב"ד ליסא זצ"ל בשבת הגדול תקמ"ב בקהלתו (הועתק בקובץ בית אהרן וישראל, מד [שנה ח, ב] ע' כג-קכד): "ופשוטו שלא ילמדנו יותר מכדי השגחו [השגתו] שלא יהי' כמות שמן שבנר שגורם כיבוי, אבל לא כשיבושו של המחבר שפי' ע"פ דרכו שאם לא יכסף לחכמת התורה ילמדנו שאר חכמות או אחת מן האומניות שלבו נוטה אליו, עפרא לפומי' אם ח"ו אליו ישמעו לא ישאר מכל ילידי ב"י אף אחד אשר לא יפנה עורף לעמל התורה ואין עושה טוב גם א'".

a lamp overly filled with oil which causes the flame to be extinguished. This is entirely different than the erroneous interpretation of the verse by the author that if a child does not desire to study the wisdom of the Torah, he should be taught other wisdom or one of the vocations that he prefers. Let his mouth be stuffed with dirt! G-d forbid, if people follow his advice, there will be no Jewish child who will not turn his back on the toil of Torah study, 'and there will be not even one person doing good!'"

Rabbi Tevel makes a very important observation regarding the study of Torah. The task of an educator is to inspire his students with the will and the desire to learn. He must frame the study of Torah as something indispensable and critical to being a Jew. He needs to create a deep, determined aspiration within the student to apply himself to learning and be prepared to invest significant effort in succeeding.⁶⁵

The position of the *Haskalah* is untenable for many other reasons, some of which are beyond the scope of this work. But we explore several of them here:

The Torah states: "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" ("The Torah that Moshe commanded us is an inheritance⁶⁶ for the congregation of Ya'akov").⁶⁷ By being a member of "קהלת יעקב"—the Jewish people, even an infant,⁶⁸ has been endowed the ability and the obligation to study Torah,⁶⁹ and must therefore exercise this right.

[Every Jew has been taught the entire Torah in utero, and this exposure to the Torah empowers him with the potential to study the Torah in its entirety once he is born.⁷⁰

(65) בדומה לזה כתב המאירי (נדרים פא, א): "וכן התלמיד ישתדל כמה שיוכל לטרוח בתלמוד תורה ואל יתיאש מצד שרואה אבותיו עניים ושאינם מוכנים להוציא בהם כמה שצריך לתלמוד תורה או שרואה אבותיו עמי הארץ שהתורה מוכנת לכל אדם ובלבד שיטרח בתלמודה הרבה".

(66) ראה לקו"ש (כט, ע' 230) בביאור לשון רש"י (דברים לג, ד), "מורשה היא לקהלת יעקב אחזנה ולא נעזבנה" – "אחזנה" מלשון "אחזנה" (דאחזנה ואחזנה משרש אחד נבעו – ראה ס' השרשים לרד"ק ערך אחז), היינו ירושה. ואפילו אם אב המוריש אינו תלמיד חכם, גם לו ישנו שייכות לתורה והתורה נשארת תמיד שלו ללא קשר למצבו הרוחני, עיי"ש.

(67) דברים (לג, ד).

(68) כדן יורש – ראה נדה (מד, א).

(69) רמב"ם (תלמוד תורה ג, א): "כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, כל מי שירצה יבא ויטול".

(70) ספר השיחות תנש"א (ב, ע' 536, הערה 15): "ויתירה מזה – שלמד כל התורה כולה במעי אמו

The שמונה עשרה that is recited three times a day concludes with the words, "ותן חלקנו בתורתך" ("and give us our portion in Your Torah"). A Jew is bound to the Torah on both a collective as well as a personal level. In addition to the collective bond, every Jew has a unique portion in the Torah that he is especially connected to.^{7]}

Rabbi Moshe Chayim Luzzato points out that the *pasuk* enjoins us to toil in the study of Torah, as it says “והגית בו”; it does not say “והבנת בו”—“you shall understand in it”—but “והגית בו”, “you shall meditate therein,” which connotes the devotion of effort without the promise of understanding.⁷²

Moreover, the Alter Rebbe rules, in the *Shulchan Aruch*, that one should engage in the study of the **entire** Torah, even those subjects that he cannot comprehend.⁷³ For in the ultimate future, he will be granted the possibility of understanding and grasping all the teachings of the Torah in which he engaged in This World but which he did not comprehend because of his limited intellectual capacity.⁷⁴

(גדה ל ב), ובכח זה ביטלתו ללמוד כל התורה כולה בצאתו לאויר העולם (לאחרי שיבא מלאך וסטר על פיו ומשכחו כו"י (גדה שם)), במשך כל ימי חייו (ראה עיון יעקב ועץ יוסף לע"י גדה שם. לקו"ת שלח מד. א. ובכ"מ).

71) תורת מנחם תשמ"ב (ג, ע' 1222): "למרות שכל התורה כולה ניתנה בירושה **לכאורא** מישראל, כמ"ש תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב וכמשנ"ט לעיל מ"ש אנכי ה' אלקיך בלשון יחיד דוקא [היינו, לא זו בלבד שכל התורה ניתנה בירושה לכלל ישראל ('קהלת יעקב'), אלא **כאורא** השייך ל'קהלת יעקב' מקבל בירושה את התורה כולה], אעפ"כ ישנו חלק בתורה השייך במיוחד אליו".

72) דרך עץ חיים (הקדמה לקל"ח פתחי חכמה) לרמח"ל: "כתיב (יהושע א ח): 'והגית בו יומם ולילה' ולא כתיב 'והבנת בו יומם ולילה', אם תבין – תבין, ואם לאו – שכר הלימוד בידך".

(73) עבודה זרה (יט, א): "ואמר רבא: לעולם ליגרס איניש, ואף על גב דמשכח ואף על גב דלא ידע מאי קאמר [שאינ רבו יודע לפרש לו כלום, רש"י], שנאמר: גרסה [לשון גרש וכרמל (ויקרא ב) שלא היה טוחן הדק אלא כריחים של גרוסות המחלקין חיטה לשנים או לארבע [לצורך] מאכל] נפשי לתאבא [מרוב תאוותי לתורה הייתי שובר לפי היכולת אף על פי שאיני טוחנה הדק ליכנס בעומקה], 'גרסה' כתיב, ולא כתיב 'טחנה'."

74) שו"ע אדה"ז (תלמוד תורה ב, יג): "במה דברים אמורים בתורה שבכתב אבל בתורה שבע"פ אם אינו מבין הפירוש אינו נחשב לימוד כלל. ואף על פי כן יש לאדם לעסוק בכל התורה גם בדברים שלא יוכל להבין ולעתידי לבא יזכה להבין ולהשיג כל התורה שעסק בה בעולם הזה ולא השיגה מקוצר דעתו".

וראה זהר (וישב קפה, א. ע"פ 'מתוק מדבש'): "וכל מלין מתתקנן יתיר ממכה דהון בקדמיתא וכל דברי התורה יהיו מתוקנים וברורים יותר ממה שהיו מקודם, כי אותו הגוף שיקום בתחיה יהיה כמעט רוחני, ולכן תתנוצץ בו התורה יותר מכמו שהיתה בגוף החומרי והגשמי, דהא כל אינון מלין דאינו לא יכיל לאדבוקא לון פדקא יאות כי כל אותם דברי התורה שלא היה יכול להשיג אותם כראוי בעולם הזה מצד גופו הגשמי, ואיהו אשתדל בהו ולא אתדבק בהו והוא השתדל בהם ולא השיג אותם, פלהו עאלין במעוי מתתקנן כולם יכנסו בלבו מתוקנים וברורים, ואורייתא תמלל ביה והתורה תדבר

The centrality of toiling in the study of Torah is further underscored by the Talmudic teaching, "יגעתי ומצאתי תאמין . . . הני מילי בדברי תורה" – "If someone says, 'I have worked hard [in the study of Torah], and I have not been successful,' don't believe him. If someone says, 'I have not worked hard and I have been successful,' don't believe him. If someone says, 'I have worked hard, and I have been successful,' believe him!" And the Talmud concludes: *this applies specifically to the study of Torah*.⁷⁵

In sum, it is the obligation of every Jew to devote himself to the study of Torah and seek to achieve the highest level of understanding of Torah possible.

No effort should be spared to impart the Torah to each student, and it is the task of a Torah teacher to develop individualized learning opportunities for children who are at different points in their journey toward Torah scholarship.

*

What are we to make of the Midrash's statement, that only a slim minority is qualified to study Talmud and an even slimmer minority will emerge as halachic decisors?

The Alter Rebbe, in his *Hilchos Talmud Torah*, mentions this teaching specifically with regard to determining the question of studying Torah versus earning a livelihood. In other words, the application of this statement in a legal sense concerns (not a young student in *cheder* or *yeshiva*, but) *one who has come of age to pursue a livelihood*. If his mental capacity is such that he is only capable of studying *clearly defined Torah laws* and is not capable of grasping the "*motivating rationales for the laws and their sources*," then the law stipulates that he is not obligated to endure a life of deprivation and devote more time to studying subjects which he does not thoroughly understand.⁷⁶

עמו הדא הוא דכתבי וְהַקִּיצוֹת הִיא תְּשִׁיחָהּ.

ספר חסידים (מרגליות, סי' א'קסד): "ואם אדם טורח לדעת בזה העולם למודים אף על פי שאין לו לב עתה יהיה לו לב במתיבתא דרקייע".

75) מגילה (ו, ב): "ואמר רבי יצחק, אם יאמר לך אדם: יגעתי [בתורה, רש"י] ולא מצאתי – אל תאמן, לא יגעתי ומצאתי – אל תאמן, יגעתי ומצאתי – תאמן. הני מילי – בדברי תורה. אבל במשא ומתן – סייעתא הוא מן שמיא. ולדברי תורה לא אמרן אלא לחדודי, אבל לאוקמי גירסא – סייעתא מן שמיא היא".

76) שו"ע אדה"ז (הל' ת"ת ג, ד): "אבל מי שלא הגיע למדה זו שיוכל ללמוד טעמי ההלכות ומקורן ואפילו בלימוד המביא לידי מעשה לבדו רק הלכות פסוקות לבדן אף אם יעשה תורתו קבע מחמת

In other words, inasmuch as the individual is not destined to be **יוצא** "he is not obligated to devote most of his time to Torah study and abandon opportunities to earn an appropriate livelihood in favor of intense Torah study."⁷⁷

Rabbi Yoel Teitelbaum of Satmar (1887–1979) points out that in his blessings to the Jewish people, Moshe Rabbeinu asks of Hashem, **ה'** "אלֹקֵי אֲבוֹתֵכֶם יִסַּף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים" ("May the Lord G-d of your forefathers add to you a thousandfold as many as you are").⁷⁸ What is the significance of adding (specifically) **"אלף פעמים"** – *"a thousandfold as many as you are"*?

Moshe was praying for the success of the other nine hundred and ninety-nine students who would be studying Torah along with the one prodigy. It was his hope and prayer that not only would the one prodigy achieve and prosper, but all the students would flourish in their attachment to Torah.⁷⁹ Not only would the prodigious student achieve greatness and wholeness in his studies – **"יוצא להוראה"**, but all of the thousand

קוצר דעתו ונקרא בור וכמו שאמרו על פסוק אדם אחד מאלף מצאתי אלף נכנסים למקרא יוצאים מהם מאה מאה נכנסים למשנה כו' אינו חייב להיות חיי צער ולעשות מלאכתו עראי כדי להרבות בלימוד שאינו מבין על בוריו שהוא לימוד ההלכות בלי טעמים כמו שנתבאר למעלה וגם עתיד לשכחו אלא אם כן עושה במדת חסידות ואהבת התורה.

אבל מן הדין יוצא ידי חובתו בקביעות עתים לתלמוד תורה לקיים מה שכתוב והגית בו יומם ולילה בקביעות עתים ביום ובלילה בכדי ללמוד ולזכור היטב לימוד המביא לידי מעשה בלבד שהוא חובה על הכל דהיינו השולחן ערוך מהלכות הצריכות לכל אדם לידע אותן בלי שאלת חכם ולימוד בהגדות ומדרשים או ספרי מוסר שנבנו על מדרשי חכמים שדבריהם תורה וקבלה ולא שכל אנושי כמו שנתבאר למעלה".

וראה קונטרס אחרון (ג, ד"ה ומיהו).

(77) ומה שכתב בספר 'מגד גבעות עולם' (לר' מיכל שורקין, ע' ב. הביא דבריו בשו"ת יביע אומר ט, יו"ד סי' יד) בשם הגרמ"פ שבענין הצדקה 'כולל' עדיף מ'תלמוד תורה' ואם שניהם עומדים בסכנת סגירה, הכולל עדיף – הנה מלבד זאת שיש לעיין בגדרים אלו, דהרי "אם אין גדיים אין תיישים" (ירושלמי סנהדרין י, ב), אבל כל זה אינו נוגע להדיון בפנים, כי לא אמרו "אלף נכנסים" . ואחד יוצא להוראה" לגבי גישת המלמד לתלמידים מסויימים בכתה אחת באותו 'חדר', דהרי לפי תקנת חז"ל שכן חמש למקרא וכו' – הרי אי אפשר לדעת אלא **בסוף חמש שנים מדת הצלחתו של התלמיד** ואם הוא נכנס לתלמוד וכו' ויוצא להוראה. ועל כרחך שלא נאמרו דברים אלו אלא כלפי מי שכבר הגיע לפרקו ומוכרח לו להסתדר באיזה עסק ומשא ומתן לפרנסתו, והשאלה היא באיזה מדה חייב בלימוד התורה.

(78) דברים (א, יא).

(79) דברי יואל (דברים עז, ד): "ומשמע מדברי המדרש שלא כל ישראל כולן נכנסין לביהמ"ד לעסוק בתורה אלא יש בזה איזה מספר מוגבל, ועוד זאת שגם אפילו אותו מספר המוגבל שבישראל הקובעים עצמן ללמוד תורה אין כולן מגיעין לתכלית הנרצה אלא מועטים מהם, כי הצדיקים וכשרים זעירין אינן . . ואפשר לומר לפי זה, **שמשה רבינו ע"ה שהיה שוקד על טובתן של ישראל, היה משתוקק שעכ"פ כל האלף הנכנסים לביהמ"ד ישארו צדיקים**, ולזה אמר בברכתו ה' אלוקי

would be "יוצא להוראה" as well.⁸⁰

Thus, the Midrash appears to be making an *observation* (as is evident from its language, "בנוהג שבעולם") that most do not attain prodigious credentials. However, this does not speak to the *goals* and aspirations one is to set for the entire body of Torah students collectively. According to this interpretation, Moshe Rabbeinu believed in every child fully succeeding in Torah study. Although only a minority may *ultimately* develop the great erudition and scholarship necessary to be "יוצא להוראה", the mandate of an educator remains to reach every student and ensure that they, too, master the Torah to the absolute best of their abilities.

NO CHILD LEFT BEHIND

The Gemara tells us of Rabbi Preida who would review the subject matter with one of his weaker students **four hundred times**.⁸¹ What's more, the Gemara teaches:

Whoever withholds the teaching of the הלכה from the mouth of the student, [i.e., whoever neglects to teach Torah to a student] is as if he robs the student of his ancestral heritage, as it is stated, תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב — *"The Torah that Moshe commanded us is the heritage of the congregation of Yaakov."* This means: It is a heritage to all of Israel since the six days of Creation.⁸²

אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים, ואיתא במדרש כיצא בכם, ולכן דקדק לומר אלף פעמים, לרמוז שהצדיקים ככם יהיו אלף פעמים ככה, והיינו שכל האלף הנכנסין לביהמ"ד יהיו צדיקים וכשרים ככם, ולא שיהיה רק אחד מהם יוצא להוראה, אלא כל האלף כולם ישארו דבקים בתורה בשלימות.

80) ברך משה (להאדמו"ר ר' משה טייטלבוים מסאטמאר, בראשית ע' טז): "וכל זאת היתה מגמת נפשו של משה רבינו להרחיב את הארבע אמות של הלכה, ושיגדלו מבני ישראל הרבה מורי הוראה ולומדי תורה, וכמו שפירש מרן דודי זללה"ה (בקונטרס חידוש"ת פ' דברים) את הכתוב ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים, דהנה כתיב (קהלת ז כח) אדם אחד מאלף מצאתי, ופירש"י בנוהג שבעולם אלף נכנסים לבית המדרש ואחד מהם יוצא להוראה. אמנם משה רבינו היתה מאוויו ותשוקתו שכל האלף הנכנסים לבית המדרש יהיו ראויים להוראה, ועל כן בירך אותם ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים, שיתרבו אלף פעמים על החשבון הנוהג שבעולם, שכל האלף שנכנסו לבית המדרש יצאו להוראה, עכ"ד."

81) עירובין (נד, ב): "רבי פרידא הוה ליה ההוא תלמידא דהוה תני ליה ארבע מאה זימני [כל פירקא, מקמי דליגמר, רש"י] וגמר."

82) סנהדרין (צא, ב): "כל המונע הלכה מפני תלמיד – כאילו גזולו מנחלת אבותיו, שנאמר תורה צוה

What is the criteria for faithfully executing one's responsibility as an educator? "If one teaches his student," says the *Maharsha*, **"as many times as Rabbi Preida taught his."** The degree of devotion displayed by Rabbi Preida sets a high standard, but it is this level of investment that is required, without which one may be regarded as "withholding Torah from his student."

Why would a *melamed* withhold Torah from a student? "Because," continues the *Maharsha*, "the *melamed* writes the student off saying, שאין" "The student is not [mentally] competent and worthy and he cannot teach him."⁸³

Rabbi Yosef Rozin (the "*Rogatchover Ga'on*") was once asked whether it would be permissible to dismiss *yeshivah* students who are of average intelligence and do not apply themselves to learning as they should, and replace them with students of a higher caliber.⁸⁴

Rabbi Rozin was disturbed by the question⁸⁵ and proceeded to write that doing so would be contrary to the halachah. He explained that cognitive advantage only plays a role vis-a-vis a father's obligation to teach his son Torah (such that given the choice, the father would need to abstain from study if his son was more capable than he and only one of them could study at a time). However, the obligations of a *yeshivah* to the community are not defined by the dynamics of a father's obligation to educate his son which prioritizes cognitive abilities, and as such, the *yeshivah* may not dismiss less gifted students so long as they are Torah

לנו משה מורשה קהלת יעקב, מורשה היא לכל ישראל מששת ימי בראשית".

(83) חידושי אגדות מהרש"א (סנהדרין צא, ב): "רצונו לומר שאינו לומד עם התלמיד כר' פרידא שהיה למד עם תלמידו ד' מאות פעמים עד שהיתה שגורה לו בפה וזה שאומר 'המונע הלכה מפני תלמידו' ללמוד עמו עד שתהא שגורה לו בפה לפי שאומר הרב שאין התלמיד הגון וראוי לכך ואי אפשר לו ללמוד הרי גוזלו מנחלת אבותיו שהתורה היא מורשה לכל ישראל מששת ימי בראשית ר"ל לפי בריאותם וטבעם מששת ימי בראשית מוכנים כל ישראל ללמוד תורה".

ולהעיר ממנורת המאור (יא, פ' גידול בנים – וכן הוא בראשית חכמה, יוסף אומץ): "כתיב (שם יט יח), 'יסר בנך כי יש תקוה ואל המיתו אל תשא נפשך' – רצה לומר כי יש תקוה, אם תראה בנך שהוא טפש, אל תאמר 'מה יועיל בו המוסר הואיל ואין לו דעת להבין אניחנו', אלא אפילו הוא טפש עדין יש לו תקוה בלמוד ובמוסר אם תלמדנו מוסר, ואם לא הבין עד עתה אפשר שיבין מכאן ואילך ואם לא יבין תורה הרבה מפני שהוא טפש ילמד לפחות לקרות בתורה ולהתפלל כדי שיצא מכלל עם הארץ".

(84) שו"ת צפנת פענח (ב, סי' יז): "אם מותר להוציא משיבה תלמידים [ש]אינם בעלי כשרון ואינם שוקדים על התורה כל כך ולהכניס במקומם תלמידים אחרים טובים מהם".

(85) בלשון כ"ק אדמו"ר זי"ע (שיחות קודש תשל"ד ב, ע' יד): "האט ער זיך געבייזערט".

observant.⁸⁶

When discussing this response of the *Rogatchover*, the Lubavitcher Rebbe זי"ע provided another reason for why such students may not be removed from a Yeshivah. He explained: "One can never know which student will grow [and develop] . . . into one whose conduct resembles that of the אברהם, יצחק ויעקב—אבות"⁸⁷

History has proven, writes the Rebbe elsewhere, that latent talents and abilities that were never imagined can emerge over time within students, because of diligence and applying themselves to learning. And ironically, it is they who bring pride and prestige to the institution and their educators, to an even greater degree than the prodigies amongst their peers. **One should therefore never underestimate the abilities of those who appear to be "simple."**⁸⁸

(86) שו"ת צפנת פענח (שם): "דאם בנו זריז וממולח . . . בנו קודם [=לאביו]. חזינן דאזלינן בתר בעל כשרון . . . דחייב ללמד לבנו . . . עכ"פ גבי אב חזינן דתליא במי שיש לו כשרון גדול. אך כל זה באב אבל בציבור דשם הגדר גבי תינוקות של בית רבן משום תקנת יהושע בן גמלא . . . **אך מכל מקום אי אפשר לסלקם אם מחזיקים בתורת ה' יתברך**", עיי"ש.

וראה 'הערות וצינונים' להל' ת"ת להגרמ"ש אשכנזי (א, ח 23/ד), שכתב: "לכאורה גם הצפנת פענח מיירי שלא להוציא תלמיד שאינו בעל כשרון ולהכניס במקומו תלמיד בעל כשרון. אבל כששניהם לפניו והאפשרות ללמד מוגבלת רק לתלמיד אחד, בפשטות יתכן שגם להצפנת פענח יכול להעדיף אותו שהוא בעל כשרון על גבי האחר שאינו בעל כשרון כל כך . . . אך ממה שכתב הצפנת פענח בגלל חוב הצבור יתכן שחוב הצבור הוא בשוה שילמדו כל התלמידים בעלי כשרון ושאינם בעלי כשרון . . . וגם כששניהם עדיין לא התחילו ללמוד אין דין קדימה לאותו שהוא בעל כשרון על פני התלמיד שאינו בעל כשרון ויתכן שהקודם קודם זכה".

ועל פי סברת כ"ק אדמו"ר זי"ע המובא להלן בפנים, שהדגיש לומר ד'ענינו של בית ספר' הוא לחנך תלמידים כך שכשיתגדלו וכו' ואי אפשר להעריך עכשיו מי יצליח ובמי יתגלה כשרונות וכו' פשוט שאין דין קדימה בזה.

(87) שיחות קודש (שם): "וואס איינע פון די טעמים אין דערויף איז, ווארום מ'קאן ניט וויסן ווער ס'וועט דערפון אויסוואקסן, און א ענין פון א בית חינוך איז צו האדעווען א קינד אין א אופן אז דערנאך, כשיגדל, זאל ער זיין כדבעי; וואס דעמאלט האט יעדער איד בכח צו זאגן 'מתי יגיעו כו', ס'איז מערניט ווי א שאלה אין זמן 'מתי' – ווען וועט דאס זיין, אז 'יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב'".

(88) אג"ק (יט, ע' רפד): "והנה בהנוגע לשטח החינוך נוספה על נקודה האמורה עוד נקודה, וגם היא עיקרית, שלפעמים הכי רבות קשה לשער עתידם של התלמיד-ה ויכולתם, ז.א. שאפשר ואפשר שאפילו אלו הנראים לפשוטים בהשקפה ראשונה, הרי בעתיד אפשר שיתגלו בהם כשרונות או כח התמדה וסקידה כזה שיצליחו בלימודם ובהנהגתם הרבה יותר מבעלי כשרון סתם, ודוקא הם יהיו לתפארת ביה"ס והמחנכים מורים/ות שלהם, וכמו שראו במוחש בכל הזמנים גודל הפעולה של כח ההתמדה אפילו [כ]שהכשרון הי' פשוט, וכן שנתגלו כשרונות יוצא מן הכלל שמתחלה לא שיערו זה כלל, ובפרט בביה"ס בה עבדה עד עתה, שכנראה מתיאורה, מתאימה לזה מאמר חז"ל, הזהירו בבני עניים שמהם תצא תורה והרי דוקא ביחס לביה"ס זה יש לה אחריות מיוחדת ובודאי גם נטי' מיוחדת, שהרי טבעי הוא שאדם חס על מעשי ידיו".

Rabbi Moshe Feinstein appears to have adopted a similar position. He writes regarding students who do not display strong aptitude in Torah study: "Torah study is relevant to anyone who wishes to excel regardless. Even those who are not able to analyze deeply, if their memory is good, they can grow in learning such that they will know the entire Shas, *meforshim*, and *poskim* [at least] superficially, which is itself a great accomplishment. In addition, it is likely that the abundance of study will develop their ability to penetrate deeply into the ideas and gain a better grasp of them than they would naturally. Certainly, one who does so merits divine blessing for success in learning, and will also achieve in-depth insight, clear and thorough understanding, in his learning and will be one of the great Torah luminaries."⁸⁹

*

When Rabbi Moshe Schick (5567–5639 [1807–1879] the "*Maharam Schick*") was a young child, people surmised that he was not blessed with intellectual competence. However, his diligence in learning and applying himself to understanding the Torah, refined and sharpened his intellect, until he ultimately became a great *talmid chacham* whose teachings illuminated the Jewish world.⁹⁰

*

Having established the imperative to reach every child, we are led to the next subject of discussion: What must a teacher do to effectively teach all his students?

89) שו"ת אגרות משה (יו"ד ד, לו אות יד): "ובדבר בחורים שאינם מצליחים בלימודם והוא מצד שאין להם כשרונות, וללימודים אחרים יש להם כשרונות, הרי בלימוד התורה שייך למי שלומד התורה להתגדל בכל אופן. כי אף אלו שאין יכולין להתעמק אבל יש להם כח הזיכרון יכולין להתגדל ברוב הלימוד לידע כל הש"ס ורבותינו המפרשים והפוסקים לפום ריהטא, שזה ג"כ עניין גדול בתורה. וגם עלול מצד רוב הלימוד גם להשיג כח התעמקות ולהבין ביותר אף מצד הטבע קצת. וגם איש כזה הרי ודאי יזכה כלפי שמיא שיצליחו השי"ת בלימודי התורה, ויהי לו גם כח התעמקות בלימודו ובהבנה הישירה והנכונה, ויהי מגדולי התורה."

90) 'אבות על בנים' (לר' שאול בראך, סאיני תרפ"ו, אבות ב, ד): "וכן שמעתי מפה קדוש מרן מהר"ם שיק זצ"ל, שבימי ילדותו אמרו עליו שאין לו חושים לקבל וכבדה השגתו, ועל ידי שהתמיד בלימוד ולחזור על לימודו נתחדד שכלו, ואמרו עליו אח"כ ששכלו שנון, וכל הארץ האירה מתורתו."

וראה שם שביאר בזה לשון המשנה "אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע, שסופו להשמע" – "לפעמים יש לתינוק חושים חלשים וקשה לקבל הלימוד, ומתייאשים מללמדו באומרים שאינו ראוי לקבל, ולזה הזהיר התנא שאל תאמר דבר שזה התלמיד אי אפשר לשמוע להבין ולקבל. שסופו להשמע."

WHAT IS AN EFFECTIVE TEACHER?

“Pupils are like raw material in the hands of educators and counselors.”⁹¹ Only when the potential within the matter is fostered with tenderness, will it be useful and of benefit. As such, teaching is not for everyone; it is an art that requires unique skills.⁹² If a person is not fit to be a teacher and he is placed in the position of teaching, he can inflict great harm on his students and it is he who bears responsibility for the damage done.⁹³

A teacher must be thoroughly conversant with the ideas he wishes to convey down to their very core so that he can convey a great deal of information in a condensed format.⁹⁴ It is imperative to communicate the ideas with utmost clarity such that the ideas they contain will become embedded in the hearts and minds of the students, and at the very least not confuse them.¹⁰¹

PREPARING FOR DEPARTURE

The Torah teaches that the process of instruction begins well before presenting the information to the students. Prior planning and careful consideration are necessary to ensure that the message is on target and is presented in a manner that will be understood by the students.

The Midrash teaches that this critical component of instruction was modeled by Hashem when giving the Torah and should be emulated by every teacher. Hashem reviewed, as it were, what He would convey through the Torah a number of times before relaying it.

91) כללי החינוך והדרכה (פי"ז, סה"ש תש"ג ע' רכח).

92) פלא יועץ (ערך תלמידים): "וזה אומנות בפני עצמה . . וצריך חכמה יתירה ללמד תורה לתלמידים לפי דעתו של בן ליספי ליה כתורא".

93) כללי החינוך והדרכה (פ"ה, סה"ש תש"ג ע' ריג): "המחנך והמדריך צריך הכשרה מיוחדת להיות ראוי לחנך ולהדריך ואשר חנוכו והדרכתו יביאו תועלת נרצה. לא כל הבא ליטול שם מחנך ומדריך יכול לקחת עליו אחריות גדולה כזו, כי הבלתי מתאים הנה לא זו בלבד שאינו מתקן כלום, אלא עוד זאת הוא מקלקל והקולר תלוי בצוארו".

94) פלא יועץ (שם): "שצריך שיהיה בקי בה המלמד איזוהי דרך ישרה ללמד התלמידים דברים בשורשם באופן שיהא מעט מחזיק את המרובה".

"אָז רָאָה וַיִּסְפְּרָה הִכִּינָהּ וְגַם חִקְרָה, וַיֹּאמֶר לְאָדָם וּגו'" (The *pasuk* in Iyov states, "Then He saw and counted it, prepared it, and searched it out, and He said to man," etc.). The Midrash identifies each of the steps mentioned in the *pasuk* as one additional phase of readying the message of the Torah for it to be conveyed to humankind⁹⁵ in the corporeal realm.⁹⁶

The Midrash urges those who teach Torah to follow the example set by Hashem. A teacher should not assume that his erudition and knowledge of a subject will suffice for his students, improvising, "managing," and "getting by." If the student is to perceive what his teacher wishes to convey, the teacher must conceive of a mental framework beforehand within whose context the idea can be understood.⁹⁷

The Rebbe Rashab (Rabbi Shalom Dovber Schneersohn) explains that an effective teacher ("בר פועל") carefully plans his presentation so as to tailor it to the needs of his audience. Even though others may be mentally more advanced than he, but because of the attention he pays to parsing the subject matter and administering it methodically, he is effective where others are not.⁹⁸

This process is detailed by the Rebbe Rayatz (Rabbi Yosef Yitzchak Schneersohn), in *Klolei Ha-Chinuch veHadrachah*:

In order for a teacher to ground his student in the understanding

95 בראשית רבה (בראשית כד, ה): "כתיב (איוב כח, כז-כח) אָז רָאָה וַיִּסְפְּרָה [הִכִּינָהּ וְגַם חִקְרָה. וַיֹּאמֶר לְאָדָם וּגו']", רבנן ורבי אחא, רבנן אמרין כל דיבור ודיבור שהיה הקדוש ברוך הוא אומר למשה היה אומרו שתי פעמים בלבו ואחר כך היה אומר למשה ומה טעם, 'אז ראה ויספרה' חד, 'הכניה וגם חקרה' חד, ואחר כך 'ויאמר לאדם' זה משה, ורבי אחא אמר ארבעה, 'אז ראה' – חד, 'ויספרה' – חד, 'הכניה' – חד, 'וגם חקרה' – חד, ואח"כ 'ויאמר לאדם' – זה משה."

96 להורות נתן עה"ת (לר' נתן געשטעטנער, כי תשא לא-ב, ע' תמ): "ונראה הכונה דבאמת התורה שהיא חכמה אלקית אין בשר ודם יכול להשיגה, אלא שהקב"ה צמצם חכמתו צמצום אחר צמצום עד שהגיע למדרגה שהאדם הגשמי יוכל להשיגה, והיינו שאמרה ד' פעמים בינו לבין עצמו, ד' פעמים רומז על ד' עולמות אצילות בריאה יצירה עשייה, והיינו החזרה ד' פעמים היינו צמצום ד' עולמות עד שיגיע להשגת האדם - ומזה ילמוד האדם אף שהוא חכם גדול, אבל דוקא משום כך צריך לחזור ד' פעמים כדי שיוכל לומר פרקו באופן שיהא מובן גם לבני אדם קטני ההשגה."

97 ובשמות רבה (כי תשא מ, א): "אמרו רבנן צריך אדם להיות נוטל משל לומר פרקו או אגדתו או מדרשו בשעה שהוא מבקש לאמרם בצבור לא יאמר הואיל שאני יודע ביפה כשאכנס לדרוש אני אומר, אמר רבי אחא מן האלהים אתה למד כשבקש לומר תורה לישראל אמרה ד' פעמים בינו לבין עצמו עד שלא אמרה לישראל שנאמר אז ראה ויספרה הכניה וגם חקרה ואחר כך ויאמר לאדם."

98 יו"ט של ר"ה תרס"ו (ע' קעה): "וגם צריך להיות בהשפעה כליות יועצות איך להשפיע באופן שיתקבל אצל המקבל וכמו שיש מלמד שהוא בעל פועל שהתלמיד מתלמד על ידי השפעתו ויש מי שאינו בעל פועל אף שהוא בעילוי בשכלו יותר מהבעל פועל ומשיג יותר מכל מקום זה פועל בהתלמיד וזה אינו פועל."

and comprehension of concepts, he must gauge the student's abilities in, and natural aptitude for, creative cognition, explanatory perception, and settled and mellow reflection. After doing so, a teacher can frame the concept in a way that the student will be able to grasp it, choosing the [appropriate] methods and approaches to communicate this concept. Through such systematic instruction a teacher will succeed, not only in assuring the student's clear understanding of the material, but also in developing the student's abilities and aptitude.⁹⁹

When a teacher fails to consolidate his thoughts, and introduces an idea in its primal state, i.e., as it is understood in his mind alone without it first being parsed, elucidated, and prepared for the cognitive consumption of the student,¹⁰⁰ it confounds the student and sows confusion in his mind.¹⁰¹

If the student remains at this level of learning, and the teacher continues to convey ideas without condensing his thoughts into mental constructs that will allow him to understand, the student will forever remain ignorant of the subject.¹⁰²

99 כללי החינוך והדרכה (פ"ו, סה"ש תש"ג ע' רטו): "הרב העוסק בהוראה וחפץ להעמיד את תלמידו על בסיס ידיעה והבנה במושכלות הנה בהכרח שימדוד מהות כשרונות התלמיד וחושיו (א) בהמצאה. (ב) בהסברה. (ג) בהתיישבות, ואז יוכל המורה לצייר בעצמו אותו המושכל שיוכל התלמיד לקבל, ובוחר באופני דרכי ההוראה ואז יצליח בהוראותיו, אשר לא זו בלבד אשר התלמיד ידע דבר הלימוד על בוריו, אלא עוד זאת אשר בהוראה מסודרת הלזו הרי הרב מפתח כשרונות התלמיד וחושיו".

התרגום – ממנהורא חדשה מעודכנת ומתורגמת (קה"ת, תש"נ ע' 38).

100 המשרת תער"ב (ח"א ע' צח): "ומובן שההשפעה גופא גם כן משתנית בזה, שזהו ההפרש בין הבר פועל לשאינו בר פועל, דזה שאינו בר פועל הרי הוא משפיע את השכל כמו שהוא אצלו ואין זה בערך המקבל, והבר פועל הוא שמשנה את ההשפעה שתהי' לפ"ע המקבל, ובכללות זהו בהשכל השייך אל המקבל, וכידוע דבכל ענין שכלי יש כמו שהשכל הוא לעצמו שהוא הפנימיות וחיצוניות השכל הוא ששייך אל המקבל, ובזה צריך לשנות ההשפעה שתהי' בערך המקבל, ואין זה שינוי המהות שה"ה אותו השכל ממש רק שבא בבחי' מיעוט ובהתלבשות בעיניים שבערך המקבל, ולפעמים בא בציור אחר שעי"ז דוקא מתקבל אצל המקבל כו".

101 סה"מ תרפ"ג (ע' צ): "אבל מי שאינו בעל פועל היינו שאינו יודע לכלכל דבריו ומשפיע לו השכל כמו שהוא לעצמו הרי אין זה נתקבל אצל המקבל ולא לבד שאינו מבין את השכל אלא שפועל בו בלבול השכל דכל שכל כשאינם יודעים אותו הרי הוא פועל בלבול השכל".

102 סה"מ תרפ"ג (ע' צ): "ומכל שכן לפי מה שנתבאר לעיל שיכול להיות שהאינו בעל פועל הוא בעל שכל גדול ביותר ולכן כשמשפיע לו את השכל כמו שהוא לעצמו הוא פועל בו בלבול השכל ביותר עד שלא בא על זה לעולם".

ולהעיר מ'כללי חינוך והדרכה' (אות ב, סה"ש תש"ג ע' רי): "ההוראה בלימוד גם אם אינו בר פועל הרי עכ"פ לא יקלקל". ואולי הכוונה שטעות בהדרכת התלמיד (בשונה מטעות בהוראת התלמיד).

COMPETENT TEACHING

There are two general profiles of successful teachers. The strength of the first kind of teacher is in conveying information in a manner that can be absorbed by the students. The students grasp the subject matter and know it thoroughly. But this teacher also has a shortcoming: he does not impart a proficiency in the learning process itself; the students are not trained to become independent learners.

A more effective teacher is one whose students not only achieve mastery over content, but gain the skills for independent learning as well. A teacher who can achieve in these two critical areas is regarded as an *effective* teacher—a "בר פועל". He trains the children to learn on their own.¹⁰³

But there is another component to effective teaching as well. The effective teacher raises the level of cognition amongst his students. By his manner of teaching, he sharpens the minds of his students so that they become more attuned to detail and nuance.¹⁰⁴

Above all, the effective teacher is one who can successfully impart the subject matter and the skills of learning so that *not only the gifted child can grasp them, but even the child with weaker cognitive abilities and lower motivation can do so as well*.¹⁰⁵

עלול לקלקל הרבה יותר לגבי טעות בהוראה.

103) סה"מ תש"ח (ע' 80): "דוהו ההפרש בין מלמד בר פועל ואומן במלאכת ההוראה, שיכול להיות דמי שהוא בעצמו בר שכל גדול ומלמד לתלמידיו שכלים עמוקים בידיעת התורה הנה אף גם אם תלמידיו מקבלים את לימודו בטוב שיוודעים היטב מה שמסבירים אבל עם זה לא יתלמדו מאופן לימוד זה להתלמד ללמוד – צו קענען לערנען – בעצמם".

104) סה"מ תש"ח (ע' 80): "וכמו שאנו רואים במוחש בלימוד מסודר דכל לימוד ולימוד הנה לבד זאת אשר התלמיד מקבל את דבר וענין הלימוד הנה עצם הלימוד מצחצח ומחזק את כלי שכלו אשר בכל לימוד ולימוד מתגדלים ומתרחבים כלי שכלו".

105) אג"ק כ"ק אדמו"ר זי"ע (ה, ע' קעא): "ע"ד שאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר 'אז א גוטער מלמד הייסט ניט וואס ער לערנט מיט דעם תלמיד די ענינים, נאר אז ער לערנט עם אויס אז ער זאל אליין קענען לערנען, און ניט נאר מצליח זיין מיט א תלמיד א שקדן ומתמיד, נאר ער איז א בר פועל מלמד, אויף מצליח זיין אין א תלמיד א עצלן און מיט ניט גוטע כשרונות".

אג"ק כ"ק אדמו"ר זי"ע (ו, ע' רצא): "וידוע המובא בכמה מקומות בדא"ח ומובן גם כן בשכל אנושי בפשטות, אז א גוטער בר פועל און א גוטער מלמד איז דער שלמד את התלמיד ואת הנפעל שיכלו

Rabbi Avraham Michael Halpern, Rav of *Shechunas Ha-Giv'a HaTzarfatis* once served as a *melamed*, and on one occasion complained to the Lubavitcher Rebbe that he has been hitherto unsuccessful with a group of students who “are not *shayach* (suited) to learning” Torah and especially *Chasidus*. In response, the Rebbe expressed puzzlement over the callousness used to describe “נשמות ישראל”, especially since every Jew has a unique portion and connection to all four realms of Torah, and especially *Chasidus* which is something available and accessible to all. What is necessary, said the Rebbe, is sincere interest and investment to adapt the concepts so they are palatable for the students, and if the teacher is a *yerei Shamayim* his message will be embraced.¹⁰⁶

BODY AND SOUL

Rabbi Chayim Yehudah Jacobson¹⁰⁷ (known as the “*Melamed HaMelamdim*”—d. 5735 [1975] and author of the highly acclaimed Chumash “למשמעות”) published his manifesto, *Shitas HaChinuch*, in 5710 [1950] with the approbations of numerous leading *rabbonim*.¹⁰⁸ In it he

להיות פועלים בעצמם וילמדו בעצמם.

106 (אג"ק (יד, ע' קפט): “מה שכתב אי שביעת רצונו מעבודתו בקדש ובפרט שאחוז מהתלמידים אינו שייך להשפעה חסידותית וכו' – לפלא על נוסח כזה בהנוגע לנשמות בני ישראל, למרות שמבואר בקבלה ובביאור בחסידות ומהם גם בספר התניא, אשר כל אחד ואחד יש לו חלק בכל ד' חלקי פרד"ס שבתורה ובפרט בהנוגע לתורת החסידות שידוע פתגם רבנו הזקן שהחסידות היא בשביל כל ישראל ולא רק בשביל כמה חוגים מסוימים, אלא שמוכן שצריכים להיות דברים היוצאים מן הלב ובהסברה מתאימה לכלי המקבל, וידוע מרז"ל כל מי שיש בו יראת שמים דבריו נשמעים, וכשיתבונן בגודל העבודה והזכות שלו זה בודאי יוסיף אומץ ותיכף יראה הוספה בהצלחתו בהאמור, ומוכן שעל ידי זה יתוסף גם כן בברכות נותן התורה בעניניו הוא”.

107 להעיר ממכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע אליו מיום ו' ניסן תשי"ד (אג"ק ח, ע' שכו): “במענה על מכתבו מר"ח ניסן בו כותב אודות התעסקותו בשדה חינוך הכשר על טהרת הקדש, ונוסף על התעסקותו בתור מלמד בת"ת עץ חיים הרי ערך ג"כ חוברות עזר ללימוד ספר ויקרא מיוסד על הנסיונות שהיו לו בעבודתו בקדש הנ"ל. והשי"ת יזכהו ויצליחו לקרב לבן של בני ישראל לאבינו שבשמים ברוח ישראל סבא לימוד התורה וקיום המצות מיוסדים על אהבת השם ויראת השם, וגדול זכות זה להמשיך ברכות השי"ת לו ולב"ב שיחיו בהמצטרף להם.

ומסוגלים להנ"ל ימים אלו דקודם חג המצות וימי חג המצות שהתחלתם הוא בהענין דוהגדת לבןך כל הארבעה בנים שכנגדם דברה תורה, אשר סו"ס מקבצים אותם אל הסדר המתחיל בהא לחמא עניא ומסיימים בלשנה הבאה בירושלים (ירא[ה] שלם שלמות היראה כמבואר בכ"מ) ת"ו במהרה בימינו ע"י משיח צדקנו בגאולה האמיתית והשלמה”.

108 (שיטת החנוך' (לר' חיים יהודה יעקובזון, ירושלים תש"י), מעוטר בהסכמות הרבנים: הר' יחיאל מיכל טוקצינסקי, הר' איסר זלמן מלצר, הר' יעקב משה חרל"פ, הראי"ה קוק, הר"א הרצוג, הר' זעליג ראובן בענגיס, הר' צבי פסח פראנק, הר"צ דושינסקיא.

lays out an approach to education that also addresses the serious issues facing children with weaker cognitive abilities, and their teachers.

With remarkable insight and empathy, Rabbi Jacobson describes the struggles of the weaker child and the exhaustive efforts of his teacher, which often prove fruitless.¹⁰⁹ He incisively identifies the disconnect between the two and articulates the tense emotions that develop as the teacher endeavors to help the child by repeating—and repeating once again—the explanation of the subject, while the child continues to flounder.¹¹⁰ The more the teacher attempts to explain the concept, the more the student feels ashamed, frustrated and hopeless, because he recognizes the insurmountable gulf that separates him intellectually from his teacher and his peers.¹¹¹

Rabbi Jacobson explains that the disconnect between teacher and student begins with the failure of the teacher to recognize the two basic modalities that comprise the learning experience. He posits that these components resemble a גוף (body) and נשמה (soul) and should be identified as the "כח הטבעי" (corporeal ability) and the "כח השכלי" (cognitive ability).

The "חקי" responds to and absorbs **absolute, concrete facts** ("חקי"),

(109) 'שיטת החנוך' (ע' ח): "ידוע לכל העוסקים במלאכה זו כי כל עוצם קושי של המלאכה וחומר כובדה – הוא בסוג הגרועים, ז"א בחלק הקליטה של הלימוד. בחלק ההבנה אין הדבר נראה לו – לכאורה – נורא. ההבדל שבין תלמיד לתלמיד הוא פחות או יותר. זה מרבה להבין וזה ממעט להבין. הצד השווה שבהן שלכלם הצליח להקנות להם מדת מה של הבנה, כלם השיגו דבר מה בידם ובכולם הוא רואה סימן ברכה בלימודם. אבל בסוג הגרועים כאן פוגשים את כל נטל המלאכה וחריפותה, יגיעתה וליאותה, כאן הוא נפגש בקיר אטום שאינו שואב וסופג מאומה, עד שלפי דעתו כבר עבר על כל מיני השתדלות והאמצעים ואינו רואה לו עוד כל עצה ודרך בשבילו, מתאנח עליו ומיאשו כי מה בידו עוד לעשות – ולא עשה.

והלא אין בידו לתת בו דעת מעיקרא. ועד שהוא נחשב ונספח על סוג הגרועים והזיבוריות שהם מוקצים ועומדים לבלתי מוצלחים, ולבלתי מוכשרים כלל, ואם אמנם שמשותפים ומצרפים אותם אל הלמוד הכללי אבל כידוע מראש שהכל ללא תועלת והם רק נסחבים ונגררים אחר המשובחים והמעולים מהם ללא כל תקנה של הצלה והצלחה".

(110) 'שיטת החנוך' (ע' ז): "הרב בראותו את התלמיד מקשה לקבל הוא חוזר ומבאר ומוסיף בביאורים ומרבה להסביר לו בטעמו ובהגיונו והכל ללא הועיל מפני שכל אלה באים שוב באותו הדרך ובאותו הכיוון נוכח הכח השכל של החניך ואין דעתו של חניך זה מוכשרת לקבל את הדברים האלה, כח בינתו נמוך וקלושה מאד מלהבין אותם ולתופסם".

(111) 'שיטת החנוך' (ע' ז): "ואדרבה עוד יש שהחניך בראותו כי כל טיפולו בו, כל ריבוי הדברים וביטול הזמן, לא יועילו עליו, רוחו נופל בו ודעתו נטרפת כליל עד שהוא נעשה נבון ומבולבל, ואז כל מה שהרב מרבה לבאר – בזה עצמו הוא עוד יותר מקשה עליו את הדבר ועד שהוא נושא בו מסיחו ומיאשו".

such as words¹¹² (terminology), the general makeup of sentences, translations, the **technical** details of a subject, and the like. It utilizes the corporeal mechanisms of the body to absorb this information. What are these mechanisms?

Amongst the forty-eight qualities necessary for **acquiring** (not merely “learning”) Torah, the Mishnah in *Avos* enumerates “שמיעת האזן” (attentive listening) and “עריכת שפתיים”¹¹³ (verbal articulation).¹¹⁴ Expressing the words of the subject brings vitality and life to the subject, as the Gemara expounds the *pasuk*, “כִּי חַיִּים הֵם לְמַצְאֵיהֶם” — “they are life for those who find them”—for “those who **articulate them**” — “לְמוֹצִיאֵהֶם בִּפֶּה”¹¹⁵. Without verbalization and repetition, they are lost; by articulating them, one “finds” them and they remain alive.¹¹⁶

Furthermore, the Gemara informs us that vibrancy and physical animation endow the study with permanence and internality. In the words of the Gemara “אם ערוכה ברמ”ח אברים שלך—משתמרת, ואם לאו—אינה משתמרת” — “if it [the study] is experienced in all of one’s two-hundred-and-forty-eight limbs, it endures, and if not, it does not endure.”¹¹⁷

To achieve fluency in this realm of information, the student needs to engage in a rigorous regimen of activity, using all possible corporal fac-

112) להעיר מהמובא בספרי קבלה (ספר יצירה ד, יג): “שתי אבנים בונות שני בתים”, ונתבאר בדא”ח (לקו”ת במדבר ח, א): “האותיות נק’ אבנים וצירופיהם נקראו בתים וחצרות... לפי שהאותיות הדבור שבאדם נחשבות לבחינת דומם לגבי מהות השכל”.

113) להעיר מ’מדרש שמואל’ (לאבות שם): “ואמר ‘בעריכת שפתיים’ ולא אמר ‘בהוצאת שפתיים’ כלישנא דקרא לרמז כי לא די במה שיוציאם בפיו פעם או שנים רק צריך שיחזור אותו פעמים רבות עד שתהיה ערוכה בפיו ובשפתיו”.

114) אבות (ו, ו): “וְהַתּוֹרָה נִקְנִית בְּאַרְבָּעִים וְשִׁמוּנָה דְּכָרִים... בְּשִׁמְעִית הָאָזֶן בְּעִרְכַּת שְׁפָתַיִם”. ובאברבנאל (אבות שם): “רוצה לומר שאחרי שישמע תלמודו מדברי רבו יחזור בו פעמים רבות ויוציאהו בפיו ובשפתיו, וכמו שאחז”ל כי חיים הם למוציאיהם וכו”.

115) עירובין (נד, א): “אמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא, פתח פומיך קרי, פתח פומיך תני, כי היכי דתתקיים בך ותוריך חיי [שתאריך ימים, רש”י]. שנאמר ‘כִּי חַיִּים הֵם לְמַצְאֵיהֶם וְלָכֵל בְּשִׁרּוֹ מִן פֶּאֶ’ (משלי ד, כב), אל תקרי למציאיהם אלא למוציאיהם בפה”.

116) יעב”ץ (אבות, שם): “למוציאיהם מציאה נאמר בלשונו על מי שבא לו דבר בלא עמל, ואיך יצדק זה בתורה היה ראוי לומר ללומדיהם או לעמלים בהם? והורו כי המוציא אותם בפה מציא אותם שאלמלא כן יאבדו ממנו, אם כן ההוצאה בפה בערך היגיעה עד הידיעה דבר קל הוא. נמצא הפסוק כפשוטו מוצא ממש”.

117) עירובין (נג, ב): “ברוריה אשכחתינה להווא תלמידא דהוה קא גריס בלחשיה, בטשה ביה [בעטה בן], אמרה ליה: לא כך כתוב ערוכה בכל ושמרה, אם ערוכה ברמ”ח אברים שלך – משתמרת, ואם לאו – אינה משתמרת”.

ulties. The more activity associated with mastering the absolute, concrete facts ("חוקי"), the better the student will absorb them—as the Gemara describes the way they would knead the dough for the Menachos: *"Roll once, beat twice, roll twice and beat three times. This was repeated a hundred times; in all there were three hundred rolls and five hundred beats."*¹¹⁸

This process is key to fulfilling the mandate of "ושננתם" described by Chazal¹¹⁹: *"The words of Torah should be sharply honed ("מחודדים") in your mouth*, such that if a man asks you something concerning a point of Torah knowledge, you will not stammer before answering him, but rather you will answer him immediately."¹²⁰ The ability to effortlessly share Torah knowledge whenever prompted is the result of the **כח הטבעי** being trained to do so.¹²¹

Shmuel would sometimes review his learning up to forty times.¹²² The Gemara further tells us of Rabbi Preida who would review the subject with one of his weaker students **four hundred times**.⁸¹

This is because the *gateway* to the higher-levels of cognition and comprehension is through the **"כח הטבעי"**, the primal, human element of the

(118) מנחות (עו, א): "תנא: שף אחת בועט שתיים, שף שתיים בועט שלש".

'שיטת החינוך' (ע' ב): "למדה תורה דרך ארץ כי הקניית כל תכלית הנרצה בכל מלואו ושלמותו הגמור אינו בא כי אם ע"י ריבוי של פעולות והתעסקות, המיעור והעישות הרב של התמדת ההתעסקות בעיסה זו במספר פעמים כ"כ מפעפע ומפיק את החומר הדבקי הלח האצור בתוך השכבה היבשה, מטפחה ומלחלחה ומקנה לה את טהרת מתק טעמה ועריבות נעם עידונה, וכן הסלסול וההיפוך בהתעסקות רב בלמוד, מפענח וחושף את זיק הדעת הצפון וחבוי במעמקי החומר מפיהו ומלבו ומאירו לדעת ולהבין".

(119) וזאת בנוסף למעלתה הרוחנית שבשינון אותיות התורה כשלעצמה ["הגם שאין יודעין מה הן **אומרים**" – אמרי בינה לכ"ק אדמו"ר האמצעי ע' ע, ב] – ראה תניא (קונטרס אחרון קנה, א): "תורה סתם שאינה שלא לשמה רק מאהבה מסותרת טבעי לא גרעא מהבל פיהן של תינוקות של בית רבן דסליק לעילא מפני שהוא הבל שאין בו חטא וסליק לעילא **אף אם הוא שלא לשמה ממש מיראת הרצועה שביד הסופר**". וראה תו"מ (יא, ע' 140) שדבר זה שייך לגדולים ג"כ כאשר הלימוד הוא באופן שמופשטים מכל עניני העולם – אזי הלימוד הוא 'הבל שאין בן חטא', עיי"ש. וראה גם הערת כ"ק אדמו"ר זי"ע באג"ק (כח, ע' רנד ד"ה אין . . תשב"ר).

(120) קידושין (ל, א): "תנו רבנן: ושננתם – **שיהו דברי תורה מחודדים בפין** [חזור עליהם ובדוק בעומקם שאם ישאלך אדם לא תצטרך לגמגם אלא שתוכל לומר מיד, רש"י], שאם ישאל לך אדם דבר – אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד, שנאמר: אמור לחכמה אחותי את וגו' [שתהא בקי בה כאחותך שאסורה לך אי נמי מסיפא דקרא ומודע לבניה תקרא שתהא ידוע לך]".

(121) 'שיטת החינוך' (ע' ב): "אם אף אמנם שהוא יודע ומרגיש דבר זה בהכח השכלי שבו אבל הבטוי הברור בפעלה מוחשית בדבור מפרש וחי, זה אינו בא כי אם על ידי החזרה והתעסקות הכח הטבעי".

(122) כתובות (כב, ב): "תנא מיניה ארבעים זימנין, ואפילו הכי לא עבד שמואל עובדא בנפשיה".

person, as the Gemara rules, "אדם גופיה אדמה" ("the person himself is earth," so to speak),¹²³ and it is this aspect that requires a teacher's initial focus. Just as the efforts at fostering the growth of a tree are (initially) directed at the soil in which it is rooted, so must the instruction be first focused on reaching the intellect through the medium of the absolute, concrete, and tangible.¹²⁴

When designing a class, a teacher must begin by only introducing the concrete, absolute elements—the "building blocks," and avoid conflating the concrete with the theoretical so as to allow for the uninhibited absorption of the information by the student.¹²⁵ These critical elements—constituting the "גוף" (body) of the subject—must be mastered by the students before any higher-level thinking is introduced.¹²⁶

According to Rabbi Jacobson, the cognitively weaker students fail primarily because their teachers do not adequately address the modality of the הטבעי. They require a greater focus on absorbing the building

(123) חולין (קלט, ב): "אמרי ליה פפונאי לרב מתנה: מצא קן בראשו של אדם מהו? אמר: ואדמה על ראשו [אף על פי שהיה בראשו לא אבדה את שמה, שמע מינה אדם גופיה אדמה הוא מדלא אבדה את שמה דלא קרייה עפר והשתא נמי על הארץ קרינא ביה, רש"י]."

(124) 'שיטת החינוך' (ע' ה): "וכמו שהאדמה היא אדמת הפרי לגדלו ולהפרותו כך הוא הגוף אדמת המח – משכן הנשמה – להרבותו ולהפרותו. וכשם שכיוון הפעולות להשבתת הפרי בכל שבח שהוא למתקן ולטעמו. לדשנו ולשמנו. לצביונו ולאופיו. למראיתו וליפיו. נוטה ופונה לא אל הפרי עצמו כי אם אל אדמתו שבה הוא גדל וממנה הוא צומח. לשדדה ולעדירה, לזבלה ולעבדה ולהשיג ע"ז בפרי כל שבח הנרצה, כך הוא הדבר בלימוד. פרי הכח השכלי ותנובתו. שכל תיקון והטבה שיפור ושכלול צריכים להיות מכוונים ופונים אל הכח הטבעי אדמתו וקרקעו – של הכח השכלי – המצמיחו והמגדלו."

(125) 'שיטת החינוך' (ע' ו): "ועל הרב להיות זהיר מאד לשום לב אל כל הדרכים והפעולות שהוא משתמש בהם ומשתדל למסור על ידם את הלמוד לחניך שהיו מכוונים ועומדים מטעם כיון נקודה זו – נקודת הקנין – שלא יהי' על החניך לקבל את למודו מתחלה בהכח השכלי שבו כי אם שיהיו כל דבריו מחקקים ומטבעים בצורה חקית ונמסרים לו בצורה שכזו."

(126) 'שיטת החינוך' (ז, ב): "בתחלה – בכל שיעור לימוד בהתחלתו וביותר בסוג המתחילים שכל עצם לימוד אינו אלא בחינה של התחלה, יש ליסד בו את הלמוד בצורה חקית, לשנונו את הסגנון החקי של גוף הלימוד עצמו או תרגומו וביאורו ולהרגילם בו עד שיהיו שנונים ומסדרים בפיו וקנויים לו לעבור עליהם ולהגידם מעצמו בלי כל טעות תיקון וסיוע מאת הרב, באופן שיהא כל דבריו נמשכים ומבוטאים מתוך כלי הדבור בצורה חקית, דרך הכה"ט וכלי הקנין שבו. ומבלי כל ענין אז להרב אם הוא כן מבין את לימודו להבין את משמעות הדברים שאותם מכוונים להשמיע לו איסור או היתר חוב או פטור, ואם איננו מבין כלל וכמעשה קוף בעלמא ואדרבה כל עיקר כיוונו, כל עיקר תפקידו ומטרתו אז להקלטת הצורה החקית לתוך כלי הקנין שבחניך בלי כל שיתוף של ההבנה כל עיקר, להתפיס את הלימוד בצורת חק ולהקנותו לו רק בצורה שכזו. ולהיות הרב זהיר מאד שלא לתת לתלמיד 'בעל הבנה' לצאת מתחום זה ולא כלום ואם הוא מתחיל להקשות ולערב בו מחלק ההבנה יש להשתיקו – עכשיו לא! הכל יבואר לך, אח"כ, ועכשיו – רק האזן וקבל הקשב ושמע."

blocks of the subject matter (the גוף) before moving on to the higher modality of the כח השכלי (the נשמה).¹²⁷

The teacher bears the responsibility to identify the disconnect between the student and the subject.¹²⁸ He needs to recognize that his repeated efforts to *explain* the concept are falling on deaf ears because *he* is failing to properly prepare the “soil” within which that explanation can take root and grow. He must modify his point of departure altogether in order for the student to grasp the subject.¹²⁹ Moreover, in the realm of the concrete, there should be no distinction between the weaker and more capable student. Each one of them can and must achieve *equally* in this area. Every student—without distinction—can learn the concrete and absolute facts and figures associated with the subject. And if the teacher has not achieved this, the onus is on him, and him alone, to rectify it.¹³⁰

While it is not within human capacity to bestow intellect upon one who has none,¹³¹ we *can* (and must!) foster the little bit of cognitive strength

(127) 'שיטת החינוך' (שם): "עיקר סיבת ירידת הפשוטים ואי הצלחתם מונח בזה – מה שעפ"ר – כל דברי הרב ושיטת המסרתו הוא 'בלימוד ביאורי' מכוון ישר אל הכח השכל שבחננוך לבאר ולהסביר וגם זה עצמו איננו בא בעזרת ליווי ציורים ופעולות מוחשיות ובאופן שעל החניך לקבל את לימודו באופן מפשט בהכח השכל שבו מיד, והנה הרב עובר על שיעור הלימוד ומבאר ואמנם אלה שדעתם יפה מבינים ותופסים אמנם את הלימוד – בהכח השכל אבל הפשוטים אלה שאין דעתם יפה להבין הם אינם מבינים ותופסים בלימוד כלום".

(128) 'שיטת החינוך' (שם): "אם החניך מקשה לקבל, על הרב לשים לב ולהכיר מזה כי הוא עצמו טעה בדרכו, וכי כל דבריו מכוונים נכח הכח השכל שבחניך והם נפגשים בקרובו של מח חניך זה שהוא עב ומגושם, והם נהדפים לאחוריהם מכח המכה המכה על קרום המוח ועורו, ועליו להתבונן להטות את דרכו אל המסילה הישרה נכח הכח הטבעי וכלי הקניין".

(129) 'שיטת החינוך' (שם): "וכל זה מפני מה? מפני שהוא עצמו לא כיוון את דבריו ללמוד הכח הטבעי שבחניך ולהקנותם להם בצורה חקית ובאופן מיכני, כל דבריו וביאוריו הם מסוג הכח השכל וממהותו והיא חסר לו כל עצמו של בית קבול זה והחניך מה הוא אשם? אין הוא תופס – מפני שאינו תופס, אין הוא קולט מפני שאינו קולט כשם שאין העץ והאבן קולטים. הרב מרבה לו דברי דעת והבנה ומכוונם להכניסם ישר אל הכח השכל מחוצו ומאבראי, ומתאמץ למוסרם ע"פ כלים שאין בו, כי הוא חסר לו כל אותו המכשיר ובית קבול כלל".

(130) 'שיטת החינוך' (ע' י): "ואם אמנם שקושי ההעלאה הוא מפאת הכשרתו הלקויה של החניך בכ"ז בנוגע לאי-הצלחתו בו וארכתו **יש לתלות את אשמת הדבר בו – בהרב עצמו**, – ולהסב כל ציר הדבר ותורפו אליו גופא, כי רק אחת צריך שתהיה שומה לנגד עיניו להתנהג ע"פ יסוד זה, **שבשטח הצורה החקית ידע גם הפשוט ויצליח בו אף הוא בלי כל הבדל בינו לבין המעלה ממנו**, והוא הוא אמת המדה שכל דרכי הלימוד נמדדים על פיו".

(131) להעיר מהפתגם ("מאמר העולם") המובא בדא"ח (סה"מ תרנ"ג ע' ריט, ובכ"מ), "א קאפ קען מען ניט ארויפשטעלן". אבל שם הובא בקשר להשפעת הרב שאינו משפיע עצמיותו אלא זיו והארה בלבד. ולכן דוקא אם התלמיד בר שכל בעצמו ביכלתו לקלוט השפעת הרב. ואילו כאן מדובר בהקלטת ה'דומם' שבשכל, היינו האתיות, התרגום, הפרטים הטכניים של הנידון, ובזה כולם שווים,

that the weaker child has, develop it and ensure its growth.¹³²

It is certainly not an easy task, but it is imperative that we find every possible avenue to try and reach the mind of this child. We must make the learning as absolutely concrete as possible, and devise channels to communicate the Torah even to him.¹³³

This, says Rabbi Jacobson, manifests the wisdom of "pedagogy." The principles of good teaching require a shift in the teacher's focus, from the profound concepts ("big ideas") to the detailed components whose sum comprises the larger, abstract concepts.

המצויין והחלש בשוה. וכשיצליח המלמד לעורר אצל תלמידו תענוג והמשכה להלימוד, בכח התלמיד להתייגע בעצמו ולפתח חושיו וכשרונותיו עד שיהי' כלי מוכן להקלטת דברי הרב לאשורם. ופירוש "ארויפשטעלן" היינו מבחון, אבל על ידי יגיעת האדם בעצמו, שפיר דמי.

יתר על כן, מפורש בדא"ח (סה"מ תרל"ז ע' תשמט) לגבי פתגם הנ"ל, "זהו מי שאין לו מוחין כלל, אבל מי שיש לו מוחין קצרים יכולים לעשות לו מוחין רחבים" (היינו שקאי על עצם ענין השכל, לא על הרחבת השכל, ופשוט).

והרי מבקשים בכל יום בברכת אתה חונן "וחננו מאתך חכמה בינה ודעת", וכן בנוסח 'רבונו של עולם', "והופע עלינו רוח חכמה ובינה".

(132) 'שיטת החינוך' (שם): "אבל לא כן הדבר! אין למחות שאלה כאובה זו במחי יד ובשאת נפש. בגישה נפשית וברגשות לב הומה מלא חמלה יש לכאוב את כאבם לדאוג לתקנתם ולהצללתם.

כי מה נורא הוא כאב הלב ומה גדולים הם יסורי הנפש לראות את ילדי הצאן צאן קדשים אלה חלק ניכר של האומה כה נואשים ועזובים לנפשם ותחת אשר יש להשתתף במצבם ולהצטער על גורלם הקשה אשר כה לקו להיות קטני הדעת ומצערי ההשגה תחת כל זה מצמיחים את גורלם בפעם אחת לכמסולקים ומצודדים הצדה. עלינו לנהום נהמת ארי מעקת הלב על בני עם ד' אלה. לחתור ולחפש בדברי רז"ל אחדי דרכים של הצלה ותקון.

אמנם! אמנם כן שאין ביד האדם לחונן בו דעת מעיקרו אבל כן הוא ביד האדם להעלות את נקודת הדעת 'הכל-שהיא' להעלותה לתקנה ולגדלה, אמנם שאין בידו לברוא בו יש מאין אבל כן בידו לעשות יש מיש. יד האדם שולטת כהיום אף לשנות את תבנית המהות של צמחים ובעלי חיים לטפחם ולבנותם בצורה יותר יפה ובתכנית יותר משובחה כן כן בידו ע"י טיפול בכיוון אל הכח הטבעי להעלות את זיק נקודת הדעת הכל שהיא, להפיחו וללבונו ללב עמוד אש ואבוקת נר גדולה, המנהיר ומאיר את כל מאפלי ומגיה את כל מחשכיו לעשות תושיה וחיל".

(133) 'שיטת החינוך' (שם): "ואין דבר זה קל כלל כי לא אחת ולא שתי נדמה הדבר כאילו כבר אפסו כל העצות והתחבולות להועיל בו, ודרוש אז להוסיף אמן ולהתמסר בלב מלא רצון חזק לחתור ולהגיע אל המטרה, לרדת ולצלול אל תוך נבכי הדברים ומכמניהם למצא העניינים הסתומים שבו הדורשים פיתוח, לפענח אותם לפתחם ולגלותם, וכן לחפש ולהכיר את הנקודות המערפלות המעכבות עליו, לנכש ולחטט אחריהם,

ואם במקרה שאף אחרי ריבוי של פעולות וטיפול עודנו הצלחתו בו ממנו והלאה יש להוכיח מזה ולקבוע בע"כ את סיבת הדבר כי עוד הלמוד בבחינת ביאורי לפי מדת הבנתו של חניך זה הנמוכה יותר מדאי ויש אז להתעמק לחפש ולדרוש אחרי כל מיני האמצעים ותחבולות טכניות בקריצות ורמיזות בתנועות ובהעויות כאלו, ולהעמיקו בעבודה עצמית ובתנועות לתחושה ולהרגשה עד שיועילו להחק את הלימוד ולהמחש אותו ליותר חקי ויותר מוחשי ועד שיהא סופו לקלוט".

A teacher must “lower” himself into the “world”—the cognitive reality—of the child, and use the child’s lenses to examine every concept he intends to teach, and disassemble and reduce each idea into individual facts. These need to be shortened to the smallest bits of information possible. The teacher must then devise mechanisms and techniques to impart these bits of information to the student at an age-appropriate level.¹³⁴

How telling is the anecdote in the Gemara about Rabbi Chanina Kara—a *melamed* of young children—who was *very pained* (“צער גדול”) by the fact that his young pupils were not capable of grasping an entire *pasuk* all at once, yet it was prohibited to teach only half of a *pasuk* (inasmuch as the *pesukim* must be read as Moshe Rabbeinu divided them). And only with *great difficulty* did he prevail and receive a halachic dispensation to do so, but only for the purpose of teaching Torah to young children!¹³⁵ This story ought to inform us of the *great pains* a teacher must take to ensure that the Torah he seeks to impart is being taught in a manner that can be absorbed by his *talmidim*.

This process is no easy task. There may be times when it appears that one has exhausted all possible avenues, and tested every technique and method; but it is precisely then that one needs to redouble his efforts to dig even deeper into the subject matter and further decipher its ambiguous and vague points, and try to transmit these core elements to the

134) ‘שיטת החינוך’ (ע’ כג): “וכאן מונח כל עומק החכמה הפדגוגיה לרדת מדעתו המקיפה ולהעמיד עצמו בתוך עולמו של הילד הרוך ללכת הלך והתר, הלך ופצל, ולהתבונן בעין חדה אל נסתרי וחבויי הדברים המעלימים אותו מלהרגיש בהרכבם וחיבורם. להתיר את איגודם ולהפיק את קליעתם ולחתור ולצלול אל עמקי תהום תחתיתם למשות ולערוות כל פרט קל וכל גרגיר דק, ולהתחכם ולהערים בהם בכל מיני תחבולות שונות המועילות לתחושה עצמית ולהשגה, עד שיהיו כולם גלויים ומפרשים לפניו כשמלה להכירם אחד אחד.”

135) תענית (כז, ב) בקשר לדין “כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה” הקשה הגמ’ על שיטת שמואל שבקריאת התורה של המעמדות מותר לפסוק באמצע הפסוק והעולה השני ממשיך מחציו השני: “ומי פסקינן? והאמר רבי חנינא קרא [שהיה בעל מקרא, ויודעה בגירסא ובקי בטעמיה, רש”י]: צער גדול [הרבה טרחתי וחזרתי עליו שיתיר לי לפסוק הפסוק לשנים לצורך תינוקות שלומדים לפני, שאינן יכולין לקרוא פסוק כולו] היה לי אצל רבי חנינא הגדול ולא התיר לי לפסוק אלא לתינוקות של בית רבן. הואיל ולהתלמד עשויין.”

‘שיטת החינוך’ (כ, ב): “מה מעורר ומה עמוק הוא למוד זה המכיל בו תמצית כה חשובה בשיטת החינוך: ר’ חנינא קרא – ‘מלמד תינוקות’ מסור בדאגה מרובה להצלחת תינוקות ישראל והעלאתם. הוא מצא שפסוק אחד כולו הוא יותר מדאי בשביל שיעור אחד להחניכים, עד שראה צורך לחלקו לשני שיעורים מיוחדים. דבר – והמציאות החנוכי שלנו עד לזה – שאנו לא ידענו להעלות כן על דעתו שפסוק אחד שהוא כולו אינו אלא דיבור קצר יחשב לשיעור מרובה ומופלג ממדת יכולתו של החניך עד לצורך לחלקו לשנים.”

student. Should this fail, one must devise ways to help the child experience the ideas in even more concrete ways, such as by movement and imagery, until the basic elements of the subject are absorbed.

When Moshe Rabbeinu found it difficult to conceive of the structure of the Menorah, Hashem **showed him a Menorah of fire**.¹³⁶

The Lubavitcher Rebbe זי"ע was in favor of using color coding to help generate interest among students who are learning the *alef-beis*. In the Rebbe's words, "יעשו כפי שמועיל יותר בנוגע להתענינות התל' שיי" ("do that which will yield the most benefit in terms of [generating] interest among the students"). Although black lettering may best replicate the letters as they appear in the Torah, *mezuzos*, etc., individual *colored* letters were also carved into the stones on the *Choshen*.¹³⁷

On another occasion, the Rebbe pointed out that sophisticated apparatuses—such as the wiring for electronic devices—use color coding to simplify their operation.¹³⁸

(136) 'שיטת החינוך' (ע' י): "ואין דבר זה קל כלל, כי לא אחת ולא שנים נדמה הדבר כאילו כבר אפסו כל העצות והתחבולות להועיל בו, ודרוש אז להוסיף אמץ ולהתמסר בלב מלא רצון חזק לחתור ולהגיע אל המטרה, לרדת ולצלול אל תוך נבכי הדברים ומכמניהם למצא הענינים הסתומים שבו הדורשים פיתוח לפענח אותם לפתחם ולגלותם, וכן לחפש ולהכיר את הנקודות המערפלות המעכבות עליו, לנכש ולחטט אחריהם, ואם במקרה שאף אחרי ריבוי של פעולות וטיפול עודנו הצלחתו בו ממנו והלאה יש להוכיח מזה ולקבוע בע"כ את סיבת הדבר כי עוד הלמוד בבחינת ביאורי לפי מדת הבנתו של חניך זה הנמוכה יותר מדאי ויש אז להתעמק לחפש ולדרוש אחרי כל מיני האמצעים ותחבולות טכניות בקריצות ורמיזות בתנועות ובהעויות כאלו, ולהעסיקו בעבודה עצמית ובתנועות לתחושה ולהרגשה עד שיועילו להחק את הלימוד ולהמחש אותו ליותר חקי ויותר מוחשי ועד שיהא סופו לקלוט ולתפוס, וכן להרבות במיני ציורים שונים שהלוא אף במשה רבינו מצינו, - מגיד שהי' משה רבינו מתקשה במנורה עד שהראה לו הקב"ה מנורה של אש (דמות ממשי ומוחשי) רש"י שמות כ"ה".

(137) אג"ק (כג, ע' פג): "לשאלתו ע"ד הצבעים בציור א"ב וכו' - יעשו כפי שמועיל יותר בנוגע להתענינות התל' שיי. שהרי בימי הבינים נדפסו כמה ס' - מהם ר"ח - שכל גליון הי' בצבע אחר (ליופי). והרוצה אך ורק בשחור בכדי שיזכיר סת"ם וכיו"ב (וראה שהש"ר עה"פ שחורות כעורב. גליון מהרש"א לשו"ע יו"ד ר"ס רע"א) - **הנה אדרכה אותיות נפרדות מצינו באבני צבעונים חושן ואפוד**. וראה יומא לו, א".

(138) תורת מנחם (תשמ"ג ב, ע' 1022): "באש - יש כמה גוונים. וכפי שרואה ה'בן חמש (למקרא) שבאור (אש) הנר יש נהורא אוכמא, לבן, וכו'. ועפ"ז יש לומר שבמנורה של אש היו כל פרטי המנורה בגוונים שונים, ועי"ז מובן ביותר התועלת בראיית 'מנורה של אש' - אף שכבר ראה את תבנית כל כלי המשכן והמנורה בכללם - כי (נוסף על מה שראיית דבר בפעם הב' מוסיפה על הראי' בפעם הא', הרי) ב'מנורה של אש' הי' כל פרט בגוון שונה, ודבר זה מקיל בהבנת עשייתה. דוגמא לדבר - מעשה רב: בחוטי מכשירים שונים ומכוונות וכיו"ב - כשצ"ל חוטים רבים **משנים** צבעיהם".

THE RHYTHM OF LEARNING

There is a rhythm to effective teaching. In the words of the Rebbe Rayatz, good learning happens when the faculties of the student experience repeated cycles of "צמצום" and "התרחבות".¹³⁹

[In this context, it is noteworthy that modern medical discoveries have been preceded by their mention in earlier Torah works.¹⁴⁰]

In the lexicon of modern psychology, this pattern may be referred to as Cognitive Disequilibrium, a term attributed to Dr. Jean Piaget.

Cognitive equilibrium describes a state of balance between an individual's mental model of the world, his environment, and any new information he learns. To maintain his sense of equilibrium a student will seek to assimilate all new ideas into his previous mental framework. When his expectations—based on his prior knowledge—conform with new information he discovers, he is in a state of equilibrium, i.e., a state of cognitive (mental) balance.

When new knowledge is introduced that is discrepant and challenges his mental structure and prior assumptions, etc., if he fails to assimilate the new information into his previous schema, he becomes frustrated and struggles mightily to restore his sense of equilibrium. This is called cognitive disequilibrium. And a teacher needs to create opportunities for *productive* cognitive disequilibrium.

Rabbi Eliyahu Pinchas Ha-Kohen ("the Melamed Miraina") published "*HaMelamed*" in Yerushalayim in the year 5681 [1921], with the approbations of many celebrated Torah authorities (such as Rabbi Yosef Chaim Sonnenfeld and others).

He writes that students must be trained to harness the power of questioning and careful analysis.¹⁴¹ They need to be directed to draw on previous knowledge and compare what they know to what they are being

(139) סה"מ תש"ח (ע' 80): "ומלמד בר פועל הוא מי שגוף ועצם לימוד הסברות והשכלי אינם אצלו כמו אצל מי שהוא בעל המצאה של שכלים עמוקים אבל הוא בר פועל שהתלמיד יוכל ללמוד בעצמו, והיינו שגוף ועצם לימודו פועל צמצום והתרחבות חושי התלמיד ועולה מדרגא לדרגא בהבנת השכלי בעלי מופלגת עד רום המעלות במעלת השכל, ובעליתו זאת המסודרת מן הקל אל הכבד הנה הוא מצחצח כלי שכלו שנעשים חזקים לקבל שכלי עמוקים ביותר לעיין בהם בהתרחבות גדולה להיות דגוף ועצם חומר שכלו נתברר ונזדכך לקבל גם שכלי מופשטים לעמוד עליהם לדבר בהם ולהסבירם בטוב טעם וסדר מסודר".

(140) לקו"ש (ב, ע' 5-364).

(141) 'המלמד' (לר' אליהו פנחס הכהן, אות יג, דוגמא ו, ע' לב): "העיקר הרביעי הוא נקרא קושיא

introduced. Whether analyzing only a single, local text, or two distinct texts,¹⁴² they need to be prompted to notice contradictions and question the two sources of information,¹⁴³ seek out the discrepancies between them, *and toil to resolve the contradictions*.¹⁴⁴ This helps develop their minds to delve more deeply into their learning.

One way to do this is by the teacher isolating some of the sources cited by the commentaries that seem to contradict the text they are learning, and without referring the students to the commentary directly, ask the students to discover the discrepancy between them, pose the question and suggest a solution to the contradiction or difficulty.¹⁴⁵ This practice will train them to notice the questions posed by the commentaries on their own even prior to studying their words inside.¹⁴⁶ Once a student is trained to notice fine distinctions and contradictions, he will be able to do so quickly and with ease.¹⁴⁷

היינו שקשה על הלומד הדברים או ההלכה ממקומה שאין נראה מסברא כמו שרואה בהספר ממאמרו או מצא סתירה במקום אחר מהלכתא אהלכתא או מדברי תנא על אמורא או מאמורא גדול ורב, על אמורא מאוחר או סותר לעצמו בהדיא או מדקדוק על מאמר או מדקדוק על דקדוק של מאמר אחר או מדקדוק מאמרים רבים, דמוכרחין אנו לדקדק מהם כך וכך וממאמרים האחרים ע"כ מוכרחים אנו לומר היפוך מהם, **וקשה לו הדבר לתרץ עד שהוגה בה ביגיעת השכל חד ודק ומתנצה או שנשאר בצ"ע או בקושיא, ואינו יכול בשכלו לתרצה**."

(142) 'המלמד' (שם): "ויש קושיא מקומית כלומר על מקומה קשה להולמה, ויש משני מקומות כמו סתירות מזה על זה, על כן כשירגל התלמיד בקושיא מקומית די סיפוקו לפי ראות עיני הרב אז ירגילו אח"כ בקושיא על שני מקומות."

(143) 'המלמד' (שם): "כח ההמשך – כלומר כח למשוך ענין שכבר למד אם יש סתירה לענין זה שלומד עתה ירגיש בה ויקשה תיכף זהו כח ההמשך שמושך שכלו מהר מה שיש סתירה על זה שמעיין בה אם ממה שלמד בפירוש איפכא או מדקדוק היפוכו שלמד כבר או מצד סברא שיש סתירה לזה."

(144) 'המלמד' (שם): "וכיצד מרגילו בזה הרב או חבירו ע"ז בס"ד נעשה הדוגמא הזאת יאמר לו רבו עיין במקום בענין זה והלא למדת מסכת פלונית ובקי אתה בה ותכוין על ענין זה מבקיאותר קשיא, לדוגמא עיין גיטין י"ז ע"א איתמר מפני מה תיקנו זמן בגיטין ר' יוחנן אמר משום בת אחותו ר"ל אמר משום פירות, תכוין כאן קושיא מענין אשר למדת וידוע גם אני שכבר למדת הענין שיש סתירה בענין זה ודוק ותשכח ועוד כאלה עד שירגיל שכלו בכח זה ויתעשר בהון רב ועצום מכח זה."

(145) 'המלמד' (שם): "כיצד יעשה לו הרב, יעיין הרב במפרשים של גאונים מפורסמים ויברור מהם קושיות עמוקות משני מאמרים ויאמר לתלמידו תעיין במקום זה היטב וגם במקום השני הזה ומצא הסתירה מכאן לכאן ועי"ז יורגל לחבר שתי הנקודות של שני המקומות יחד על שכלו עד שירגיש ששתי הנקודות סותרים זה את זה ויכוין הקושיא מתחילה ביגיעה."

(146) 'המלמד' (שם): "חייב הרב להרגיל את תלמידיו בעת למדם גמרא או תוס' או מהרש"א ויתר המפרשים אשר מקשים ומתנצים, לכון מעצמם הקושיא טרם עיונו בהקושיא בפנים הספר."

(147) 'המלמד' (שם): "ואחר ההרגל רב יכוין תיכף בהביטו ידבק במוחו שתי הנקודות יחד ותיכף ירגיש הסתירה, ולא עוד שאם יהיה סתירה ממה שלמד כבר ועתה הוא מעיין במקום חדש יעלה על רעיונותיו הסתירה שיש על זה הענין החדש מהענין שלמד כבר ואז לא יעזוב את הענין שעוסק בה

If one fails to train a youngster with this skill, the youngster grows to maturity, yet cognitively blind and blissfully unaware of the obvious discrepancies in his learning.¹⁴⁸

The notion of training a student with the skill to analyze and provide a halachic decision on any particular law is addressed by the author of *Seder HaYom* (Rabbi Moshe ben Yehudah ibn Machir of Tzfas, d. 5370 [1610]). He counsels the student to begin his study of Gemara slowly, absorbing one word at a time, and not deviating from their *straightforward* meaning. Only after establishing a firm grasp of the material, should he seek to plumb their deeper meaning and implications.¹⁴⁹ If a student avoids thinking deeply into the concepts, it is like superficially squeezing a cluster of grapes while leaving the inner reservoir and richness trapped inside.¹⁵⁰

This is the wisdom of engaging in sharp Talmudic debate and discussion (פלפול), challenging the students to participate in the mental acrobatics of a *sugya* of Gemara.¹⁵¹ This serves to sharpen the cognitive

כך בלא הרגש אם יש עליו סתירה או פירכא מכל מה שלמד אם הוא בקי במה שלמד, וכן לתרץ סתירה או לפשוט בעי' וספק או להכריע בין פלוגתא דרבוותא ישיג, וכן להביא רא' לדבריו או דיחוי להרא' שהביא או לחלק ענין מענין בסברה שהוציא ממקום שלמד כבר והוא בקי בהם".

(148) 'המלמד' (שם): "ואם לא ירגיל בה בעת למדו רק ילמוד בקיאות פשוט, יעבור כעור באפילה ולא ירגיש לעולם אפילו הסתירה הגלוי' לפקח אם לא שיש לו כח והרגש מטבעו לפי כחו למשוך ענין לענין בנקודותיהם, וגם להנולד מטבעו בהרגש זה יצליח יותר ע"י ההרגל בזה מאד מאד לחדש בתורה כהלכה".

(149) סדר היום (סדר הלימוד): "ויתחיל בלמודו בנחת לאט מלה במלה כדי שלא יטה מדרכ הישר ויוכל לכוין אל האמת כי לא נמצא הטעות והשגיאה כי אם בשביל שאינו מדקדק בדבריו וקורא במרצה ואינו שוקע בעיונו אלא מתרצה ברצי כסף המובן בתחילת העיון ובזה אפשר לטעות שאין הכוונה כך אבל המעמיק משיג כוונת הענין ומגיע אל התכלית ותמצית הענין".

(150) סדר היום (שם): "הרי זה דומה לסוחט אשכול של ענבים בראשי אצבעותיו ויוצא מה שיוצא ומשליך השאר כי נמצא כל מה שמוציא הוא הטפל של האשכול והמוהל של ענבים אבל עיקרם ותמצותם נשאר עדיין בתוכה".

(151) ומה שרבים מגדולי ישראל האריכו בגנות הפלפול – [ראה לדוגמא, של"ה (שבועות, נר מצוה, יד): "יש כת משוגעים האומרים, החילוק מחדד. האומר כן ראוי לנזיפה. חדא, אף אם היה כן, וכי אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך, קל וחומר חטא גדול ונורא כזה. ועוד, כשנעשה מחודד מה עושה בחידודו, הלא אין חידודו אלא שמבלה ימיו בדבר הזה ומדבר סרה על תורת אמת. ועוד איך נעשו רבינו תם ור"י וכל בעלי תוספות מחודדים, רק על ידי לימוד תורת אמת ובקיאות מסכתות והתמדה וחוזרים תמיד וזמן בין הזמנים שווים, רק דבר זה הוא מצוה ובו ידבקון" עיי"ש באריכות]

– אין כוונתנו לסוג הפלפול עליו צווה השל"ה. ראה הקדמת שו"ת לחם שלמה (להג"ר שלמה עהרענרייך, או"ח): "ואף שהשל"ה ק מדבר קשות ומרירות נגד החילוקים והפלפולים הנה שמעתי מפ"ק אא"ז מו"ר הגה"ק שר התורה בעל קול אריה זי"ע שאמר דהשל"ה ק כוונתו רק על הפלפולים שהיו נוהגים בזמנו שהיו רחוקים מאוד והיו תולין ומקשרין נימא בנימא ונתרחקו מפשט ומקום הסוגיא לתור ולרגל בסוגיות אחרות וחיברו זה לזה בשרשרות תלויים מעשה חדידים שזה באמת

skills of the student and prepare him to properly analyze the Gemara and *poskim* so he can render an appropriate ruling.¹⁵²

It is important to emphasize that this formula of learning orients a student to think along the lines of Talmudic analysis. However, theoretical study for its own sake is not consistent with the ideal of the Mishnah described as being "לומד על מנת לעשות" – "Studying for the sake of implementation" – in practice.¹⁵³

LEARNING HOW TO LEARN

Rabbi Avraham Borenstein, the Sochatchover Rebbe (1838–1910, author of *She'elos u'Teshuvos Arnei Nezer* and *Eglei Tal*) writes that inasmuch as in our era all of *Torah she-ba'al peh* has been transcribed, the primary emphasis of our instruction ought to be in imparting the "דרכי" – "the process and skills of learning."¹⁵⁴

This position appears to be based on the ruling of the Alter Rebbe in his *Shulchan Aruch* which states:

In the present age, when the entire Oral Law is written down and accessible to us, [a father] is not required to hire a teacher to

אינו דרך התורה הישרה בטעם וסברא אבל אנחנו (אמר אא"ז) המחדשים פלפול הוא בסברות ישרות בנויים בשכל ומדע או בסברות הראשונים או בסברות של גדולי האחרונים אשר כל דבריהם נאמרים בשפה ברורה עמוקה וישרה". וראה 'שערי תלמוד תורה' (לוי, ע' קמו ואילך), ו"ש"נ.

(152) סדר היום (שם): "זוהי היה המנהג שנהגו לקבוע ישיבות לפלפל בהם סוגיות ודבורים קשים אף על גב שנראה כאבוד זמן אחר שאין מוציאים ממנו לא דין ולא משפט מפני הענין שאמרנו **כדי ללמוד להישר השכל כדי שידע להעמיק הענינים כאשר יבואו לידי כדי שיוציא לאור משפטו** ומי שלומד בענין אחר נצלל במים אדירים והעלה חרס בידו ומוציא שם רע על חמדת התורה הקדושה והעמוקה כי נראה לו שאין ענין התורה כי אם אותו דרש שעולה בדעתו בתחלת עיונו והוא הפשט הדומה למלבוש החיצון שנותן האדם על בגדיו החשובים כדי שלא יתלכלכו ולא יראו לכל כי עיקר התורה סודותיה ורמזיה הנסתרים והעמוקים הם נעלמים מעיני הכל בתחילת העיון עד שמי שיש לו שכל יטה שכמו לסבול הטורח והמשא לעיין יום אחר יום עד שיגלה הענין אשר הוא מבקש מהמקום ב"ה בראותו טוב כוונתו לידע ולהבין מגלה לו את חפציו הכל לפי מה שהוא אדם".

(153) מדרש שמואל (אבות ו, ז): "הלומד ע"מ לעשות רמז בזה . . . שהלמוד עצמו לפעמים האדם לומד כדי לחדד את שכלו בפלפול ולהתחכם ואין למוד כזה מתקיים ביד האדם רק הלימוד אשר לומד האדם על מנת לעשות לידע הדינין פרטיהם ודקדוקיהם איך יתנהג בהם לעבוד את בוראו תורה זו מתקיים בידו".

(154) הקדמה לאגלי טל: "אך בזאת בחרתי ללמוד עם תלמידים מקשיבים ללמד לבני יהודה קשת ללחום מלחמתה של תורה, כי בזמן הזה שתורה שבעל פה כתובה המצוה ללמד הוא ללמד דרכי הלימוד".

לפרטים על דרך לימודו וחידושו של האבני נזר – ראה 'מראה הדשא' (יג, ע' קכד ואילך).

teach his son the entire Oral Law. Rather, it is sufficient that he teach him to thoroughly understand **most** parts of the Talmud, including the [complex] laws and profound discussion together with [the decisions of] the majority of the early and later halachic authorities. **He should establish for him a foundation that will enable him to analyze the actual application of the laws—so that, independently, he will be able to study, understand, and deliver a ruling on the actual application of all the laws** by researching the Talmud and the decisions of the early and later halachic authorities. **The son will then be able to study the entire Talmud and [the rulings of] the halachic authorities on his own.** [He will then be able to] know all the rulings of the Oral Law, which are the explanations of the 613 *mitzvos* and their details, motivating principles, and sources, as if he was taught by a teacher.¹⁵⁵

The importance of training a student to *know how to learn on his own* is best captured in the following metaphor. If one wishes to train his son in the baking trade, he cannot suffice with having him observe the baking process; he must also see to it that he be involved in the process of creating, mixing, and shaping the dough, for otherwise his son will not master the trade. Similarly, when a shiur is delivered entirely by the teacher without drawing the students into the thought process and *iyun* of the *sugya*, the students are deprived of the benefit of learning how to learn independently.¹⁵⁶

(155) שו"ע אדה"ז (תלמוד תורה א, ו): "ובזמן הזה שכל התורה שבעל פה היא כתובה לפנינו א"צ לשכור מלמד לבנו שילמדנו כל התורה שבע"פ אלא שילמדנו להבין היטב בתלמוד ברוב המקומות גם בהלכות וסוגיות העמוקות עם רוב הפוסקים ראשונים ואחרונים ויעמידנו על עיון ההלכה למעשה שיכול לעיין בעצמו ללמוד ולהבין ולהורות כל הלכה למעשה מתוך עיון בתלמוד ופוסקים ראשונים ואחרונים ואז יוכל הבן ללמוד בעצמו כל התלמוד והפוסקים לידע כל ההלכות של תורה שבע"פ שהן פירוש התרי"ג מצות ודקדוקיהן בטעמיהן ומקוריהן כאלו למדו המלמד."

ולהעיר משו"ת חוות יאיר (סי' קכד): "בדורות ההם לא היו דברי המשנה בכתב והיה איסור לכותבם . . . לכן הוצרכו זמן רב ללימוד המשנה," עיי"ש.

(156) הקדמה ל'דרשות מהר"ם בריסק' (ע' לד): "והיטיב להגדיר ענין זה [המובא בשם הח"ס להלן הערה 175] אחד מהגדולים שהתבטא אודות החילוק בין מרביצי תורה המצויים לבין מרביצי תורה הרצויים, משל למה הדבר דומה! "אב מסר את בנו לאופה בכדי שילמד את מקצוע האפיה, הלך האופה והושיב את הנער ליד דלפק המכירה, מכר הנער הרבה ככרות, אך את מקצוע האופה לא למד, אדם הרוצה ללמוד את מלאכת האפיה לא די שהוא עובד במאפיה ורואה לפניו לחמים מוכנים, אלא צריך לראות במו עיניו איך עושים עיסה ואיך לשים עיסה, כמה מים יש להכניס וכמה קמח יש להכניס, ורק אח"כ ידע את מקצוע האפיה, כמו כן הדבר אצל בחור בישיבה, בחור ששומע שיעור מוכן בלי ספיקות ובלי תמיהות והכל מחוור כשמלה, בחור זה לעולם לא ידע איך להכין

What is the formula for “*establishing . . . a foundation that will enable him to analyze . . . independently . . . study, understand, and deliver a ruling . . . [and] study the entire Talmud*”?

Rabbi Yehoshua Wolfson (5595–5675 [1835–1915]), in his *sefer Nehora D’Oraysa* (originally printed in Lvov, 5634 [1874], expounding upon the Alter Rebbe’s *Hilchos Talmud Torah*) writes:

A child must first be taught the **language** of the Gemara and its commentaries;¹⁵⁷ he must also become accustomed to [the structure of] the *sugyos* and recognize its **pathways** and **expressions**. Then he needs to be trained in **how to analyze** the teachings of the Gemara and its commentaries, to understand it all with precision and without error, and then **how to glean a conclusive position** from the Gemara.¹⁵⁸

Although the Alter Rebbe does not provide any detailed instructions for the training process, the *Nehora D’Oraysa* explains that establishing a foundation for future independent learning is a gradual process with numerous phases.¹⁵⁹ One begins by mastering the rudimentary elements of the Gemara text such as its language, structure, expressions,

שיעור בעצמו, ולעומת זאת תלמיד אשר רבו מתאמץ בנוכחותו להבין את הסוגיא ופורש לפני התלמיד את כל התלבטויותיו וספיקותיו, ואת אופן חשיבתו בכדי לפתור את הבעיה, והתלמיד רואה במו עיניו איך נולדים החידושים, ואיך פותרים בעיה, תלמיד זה ילמד הדק היטב איך להכין בעצמו שיעור.”

(157) להעיר מלשון הרמב”ם בהקדמתו לספר היד: “שדרך עמוקה דרכו עד למאוד. ועוד שהוא בלשון ארמי מעורב עם לשונות אחרות לפי שאותה הלשון היתה ברורה לכל אנשי שנער בעת שחבורה הגמרא. אבל בשאר מקומות וכן בשנער בימי הגאונים אין אדם מכיר אותה הלשון עד שמלמדים אותו.”

(158) 'נהורא דאורייתא' (ה, ג, ג): “בזמן הש”ס היו המשניות סדורות בעל פה וגם הגמרא שהיא טעמי ההלכות היו שומעין מפי הרב, ולא היה יכול לפלפל וכ”ש להורות אם לא שהיו סדורות בידו בע”פ משניות והלכות, לכן היה דין קדימה לחזרת המשניות מפי רבותיו, וגם המשניות והברייתות לא היו צריכין רק חזרה, אבל היו מביינין שהיתה הלשון המדוברת בעם. ובזמן הזה שאין אנו מדברין בלשון הקודש והתורה שבעל פה כתובה לפנינו נשתנה כל הלימוד עי”ז, ונהפך כחומר חותם קשה מקצה הראשון וקל באחרונה, כי צריך ללמד בתחלה לשון הגמרא והמפרשים ולהרגילו בסוגיות ושיכיר דרכי הגמרא והלשונות, ואח”כ צריך להרגילו בדרך עיון הש”ס עם מפרשיו להבין כל ענין בדיוק גדול בלי טעות, ואח”כ צריך ללמדו האריך להגיע ולהעמיד הלכה על בוריה מתוך הש”ס, ולברר השיטות ולהבין דרך הש”ע וסידור הדינים עפ”י מקורן בש”ס ופוסקים, ואח”כ צריך ללמדו האריך יוציא ההוראה למעשה מתוך פוסקים האחרונים, ואחר שמגיע התינוק לכלל הבנה גדולה בש”ס ופוסקים א”צ לו רב כבזמן הש”ס כי הספרים ה”ה רבותיו, ולכן נתיסד עיקר הלימוד בימי נעוריו אצל המלמדים לדבר זה.”

(159) ולהעיר גם משו”ת חוות יאיר (סי’ קכד): “שבכל חכמה עיקרו הסדר וההדרגה הנכונה הכי נמי בהשגת חכמת התורה.”

and so on, and once these layers are complete, one can proceed to higher level analysis and deeper study.

*

INCREMENTAL LEARNING

The Maharal of Prague explains that the three components that comprise the Torah, **משנה**, **תלמוד**, **מקרא** each have their unique dynamics and mental process. **מקרא** is the body of Torah law, such as the basic definition of the *mitzvos*. **משנה** provides the details and application of the *mitzvos*. The **תלמוד** illuminates the rationale and basis of the laws. This obviously requires more advanced intellectual abilities than the first two.¹⁶⁰

The Midrash teaches that to succeed in Torah study, one cannot become overwhelmed by its vastness. One must work diligently at mastering one portion at a time and this is the recipe for success. The Midrash provides a metaphor to express this point. Imagine seeing a loaf of bread suspended high up in the air; one reaction may be to despair from ever reaching the loaf of bread because it is so high up. A better reaction would be to recognize that the loaf was suspended *by someone*—so there must be a way to reach and grasp it. Then, using a ladder, one proceeds step-by-step to ascend and reach the loaf of bread.¹⁶¹

Similarly, Torah is essentially beyond human grasp, but by learning it incrementally, one can slowly absorb and master its teachings.¹⁶²

(160) חדושי אגדות מהר"ל (עבודה זרה יט, ב): "מקרא ומשנה ותלמוד, כי המקרא היא התורה בעצמה כמו מצות סוכה שכתוב בתורה, אבל שלימות המצות כמו שהוא על איזה דבר יפול שם סוכה, דבר זה ענין בפני עצמו וזה נקרא משנה שהוא ידיעת הדבר כמו שהוא, וגמרא הוא התאמתות הדבר למה הוא כך ומניין לומר כך, וכל התאמתות הדבר נקרא תלמוד והוא עיקר השכלה".

(161) דברים רבה (נצבים ח, ג): "(משלי כד, ז) ראמות לאויל חכמות בשער לא יפתח פיהו, מהו ראמות לאויל חכמות... רבנן אמרי הטיפש הזה נכנס לבית הכנסת ורואה אותן עוסקים בתורה והוא אומר להן **היאך אדם למד תורה תחלה אומרים לו תחלה קורא במגילה ואח"כ בספר ואח"כ בנביאים ואח"כ בכתובים משהוא גומר את המקרא שונה את התלמוד ואח"כ בהלכות ואח"כ באגדות**. כיון ששומע כך אומר בלבו אימתי אני למד כל זאת וחוזר מן השער הוי בשער לא יפתח פיהו, א"ר ינאי למה"ד לכך שהיה תלוי באויר טיפש אומר מי יוכל להביאו ופקח או' לא אחד תלה אותו מביא סולם או קנה ומוריד אותו כך כל מי שהוא טיפש אומר אימתי אקרא כל התורה ומי שהוא פיקח מהו עושה שונה פרק אחד בכל יום ויום עד שמסיים כל התורה כולה אמר הקדוש ב"ה לא נפלאות היא ואם נפלאות היא ממך שאין אתה עסוק בה הוי כי המצוה הזאת".

(162) 'אשד הנחלים' (שם): "בזה המשל הורה לנו שיש דבר אם לא יהיה נמצא דבר אחר העוזר לו אז הוא בלתי אפשר להשיגו בשום אופן מצד רוממותו ומקומו שהוא נפלא ונעלה ממנו אך אם

Therefore, a child is first introduced to the letters of the Torah as they are written on a board ("לוחא"), after which he moves on to study Chumash using just a booklet ("מגילה")¹⁶³ comprising at least¹⁶⁴ two *parshiyos* (such as Vayikra and Tzav, or Bereishis through the era of the *Mabul*). Then the child begins studying from a Chumash, Mishnayos, Gemara, etc.¹⁶⁵

Thus, many authorities point to the importance of adhering to the sequence of learning, and warn of the perils of overreaching by introducing children to Gemara, *meforshim*, et cetera, before mastering the fundamentals of מקרא and משנה.¹⁶⁶ Many authorities have written on the importance of gaining a broad knowledge of Mishnah¹⁶⁷ before moving on to Gemara,¹⁶⁸ or at least continuing to study vast portions of the

ימצא הסיבה הקטנה אז יקל לו והנמשל על השגת התורה שבלתי הלימוד מעט מעט אי אפשר להשיגה בשום אופן שהוא נעלה משכלו אך אחר שירגיל בה מעט מעט אז יכנס בלבו ונקשר הפרטים כולם ויוצא הכלל מהם עד יעלה אל השגה הרמה".

(163) ראה 'הערות וצייונים' להגרמ"ש אשכנזי להלכות ת"ת לכ"ק אדה"ז (א, ע' 97), וש"נ.

(164) דהרי מעיקר הדין אין כותבין מגילה לתינוק להתלמד דהתורה חתומה ניתנה (גיטין ס, א. רמב"ם הל' ס"ז, יד), אלא אם כן דעתו להשלים עליה חומש (רמב"ם שם. ולדעת הכס"מ שם בנדון זה דוקא התיר הרי"ף. וראה המצויין ב'קובץ על יד' שם בשם הר"ן דבדאיכא דוחקא שרי). וביש"ש (גיטין ה, כט) בשם המרדכי דמשום 'עת לעשות' – מותר.

(165) ראה אור זרוע (א, אלפא ביתא סי' יט בשם המדרש, והוא גירסא שלא הגיע לידינו): "מה אתון יהבין לי למילף קודמוי ואינון אמרין לי' לוחא ובתר לוחא אתון יהבין מגילתא ובתר מגילתא מה בראשית ובתר בראשית מה כל המקרא ובתר כן מה ששה סדרי' ואח"כ תורת כהנים ואח"כ מה מכילתא ואח"כ תוספתא ואח"כ מה תלמוד ואח"כ מה אגדתא והוא אומר מי יש בו כל כך".

(166) 'כיצד סדר משנה' (הועתק ב'אוצרות של חינוך' א, ע' קלו): "ולא כאשר אנשים חוטאים ומחטיאים אשר כל כונתם בתורה לשם יוהרא ומונעים בניהם מזה באמרו: טוב שילמוד בנך פלפול הגמרא והתוספות תחלה וחיידוד ואח"כ ילמוד הכל מעצמו, והם מעשה חידודים חידודים, ומלמדים הנערים לצפצף כעוף המצפצף ואינו יודע מה, ומפסידין שכר גדול המיועד למשנה, כמו שאמרו במדרש פ' צו 'אין הגלילות מתכנסין אלא בזכות המשנה', שנאמר (הושע ח' י') גם כי יתנו בגויים עתה אקבצם".

(167) סדר היום (פירוש משנת בן חמש שנים): "ומשום הכי לא הטריחו לו לעסוק בענין ההבנה והעיון כל זמן שהוא קטן ששכלו עדיין לא נתיישב ויאמר על טמא טהור ועל טהור טמא אבל הטריחוהו לעסוק במקרא ובמשנה גרסא לבד שתתקיים לו לעת הצורך ואין חוששין מן ההבנה דלגרוס איניש והדר ליסבר (שבת ס"ג א')".

(168) משנת חכמים למחר"ם חאגיז (אות שסג): "ראוי שיעשה האדם יותר עיקר מלימוד המשניות יותר מהפלפול. בפרט דלדעתי זו היא כוונת רז"ל שאמרו גבי הסכת ושמע ישראל הס ואח"כ כתת דליגמר איניש והדר ליסבר. דהנה אחר שקדם הבחור בידיעת המשנה, יהיה הפתח פתוח לפניו אל כל אשר יחפוץ אח"כ וזו היא תחבולה כדי לבוא אל מלחמתה של תורה שהוא התלמוד והפלפול ועל לימוד המשנה הוא שאמרו אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו".

Mishnah parallel to the studying of Gemara.¹⁶⁹

WHEN TO BEGIN STUDYING GEMARA

In this context, a range of views can be found in the *sifrei haposkim* and the *seforim* of *melamdim* of yesteryear, regarding the appropriate age to introduce a child to learning Gemara.

Rabbi Moshe of Arptchik in his *Keitzad Seder Mishnah* (published in Lublin in 5395 [1635]) is of the view that a child ought to begin the study of Gemara no earlier than ten years of age.¹⁷⁰

On the other hand, the author of *Nehora D'Oraysa* writes that between the ages of six and eleven, a child should be trained to study Gemara and Rashi on his own.¹⁷¹

*

The Lubavitcher Rebbe זי"ע favorably viewed the phenomenon of beginning to study Gemara very soon after a child begins to study Mishnah.¹⁷²

(169) שו"ת חוות יאיר (סי' קכד): "והנה לימוד המשניות הוא מובחר שירגיל אדם את בנו מעת שזכה לקרא הלכה ברוב הש"ס שילמד עמו רבו פרק א' משניות בכל יום ובפרקים החמורים וארוכים חצי פרק וישגיח שיחזור תמיד עליהם בלי התרשלות ובלי ליאות ובקל יוכל לקבל זה עם לימוד גפ"ת והוא תועלת ותכלית גדול לכל לימודיו אח"כ ומה גם עתה שזכינו לפי' הרע"ב שהוא ש"ס ממש".

(170) 'כיצד סדר משנה' (לר' משה מארפטשיק, שם, ע' קלו): "טוב לבני אדם שיתנו ללמוד מקרא תחלה כסדר מראש עד סוף ולחזור עליו מדי יום ביום עד שתהיה שגורה בפיהם, ואח"כ יעתיקו אל המשנה למוד גמור, אבל על כל פנים לא ילמוד גמרא עם הנער כלל וכלל קודם עשרה שנים, ואח"כ תלמוד הלכות לפחות ג' שנים רצופים ורש"י עד שיהיה מורגל ושגור בפיהם ואח"כ יתחיל בתוספות".

(171) 'נהורא דאורייתא' (מאמר ה, פרק ג, אות ו' [ע' רסח]): "מששה עד אחת עשרה ועד בכלל לגמרא היינו שילמוד מעצמו דף גמרא ופרש"י. מאחד עשרה עד בן י"ד ועד בכלל לגמרא ותוספות שילמוד בדיוק גמרא ותוספות ומהרש"א עיי"ש.

(172) תורת מנחם (תש"נ א, ע' 162, בלתי מוגה): "השייכות דפולא דאורייתא לכל ישראל מודגשת ביותר בדורות האחרונים – שנעשה סדר הלימוד עם קטנים באופן שלא ממתנים עד שיהי' בקי בחלק הפשוט שבנגלה דתורה ורק אז ילמדו עמו פלפולא דאורייתא (כהסדר ד'ליגמר איניש והדר ליסבר)". אלא כבר בהתחלת הלימוד לומדים עמו גם ענינים השייכים לפלפולא דאורייתא . . וכיון שסדר ומנהג זה הולך ומתפשט בתפוצות ישראל הרי זה הוכחה שזהו מנהג טוב".

תורת מנחם (שם ב, ע' 411, מוגה): "בדורות האחרונים נתחדש שמתחילים ללמוד גמרא (פלפולא דאורייתא) עם ילדים עוד לפני בן חמש עשרה, עד – בסמיכות ממש להזמן שבו מתחילים ללמוד משניות – ויש לומר (אחד מהטעמים לזה) בגלל המעלה הנ"ל שיש ב'רצוא ושוב', שקו"ט ופלפול; וזה נתגלה בדורות האחרונים, כשעומדים בסמיכות יותר, עד בסמיכות ממש, להגאולה העתידה – כפי שזה בנוגע לכמה ענינים שמתגלים במשך הדורות כשמתקרבים להגאולה, גם בתור מעין

In the Rebbe's view, the transcription of *Torah she-ba'al peh* provided for a shift in focus, such that in addition to the emphasis of learning having moved from memorization to understanding, it could now be taught *at a younger age* as well (as early as six or seven).¹⁷³

ON THE TENSION BETWEEN IMPARTING SKILLS AND CONTENT

Educators often struggle with the tension generated by the competing objectives of training students with the necessary skills to learn independently, while ensuring that the learning progresses at a healthy pace.

It would seem that there is no absolute approach to this problem. The Lubavitcher Rebbe ז"ל reportedly once said, "In *chinuch* there are no [prescribed rules] כללים,"¹⁷⁴ namely that notwithstanding all the general guidelines that are provided, there are always specific situations concerning which the general rules do not apply.

The Chasam Sofer would teach Gemara to yeshivah *bachurim* and would begin his *shiur* as though he had never studied the Gemara before, and in the process of the *shiur* he would slowly work his way through the text and ideas of the Gemara.¹⁷⁵ This way, the *bachurim*

וטעימה דהגילויים שיהיו לע"ל, כולל (בנדו"ד) – שלימות בלימוד התורה כולל בפלפולא דאורייתא (רצוא ושוב)."

(173) תורת מנחם תשמ"ב (ד, ע' 2078): "בפרקי אבות שלומדים בשבת זו (ספ"ה) נאמר שסדר הלימוד הוא: 'בן חמש שנים למקרא, בן עשר שנים למשנה כו' בן חמש עשרה לגמרא, ואעפ"כ, רואים בפועל שלא ממתניים עד גיל עשר וחמש עשרה כדי ללמוד משנה וגמרא, אלא בגיל שש או שבע מתחילים כבר ללמוד גם גמרא."

וטעם הדבר: בדורות שלפנינו, כאשר לימוד המשנה והגמרא הי' בעל-פה (קודם שהותר לכתוב תושבע"פ), הנה קודם התחלת לימוד הגמרא, היו צריכים לשנן היטב בע"פ את המשנה, ורק לאחר"ז היו יכולים להתחיל בלימוד ושינון הגמרא, ולכן, התחילו ללמוד גמרא בגיל חמש עשרה שנה (לאחרי הבקאות בתושב"כ ובמשנה); אבל לאחר שהתירו לכתוב תושבע"פ (משום 'עת לעשות לה' הפרו תורתך'), הנה היות שלימוד הגמרא הוא מתוך הכתב" יכולים להתחיל בלימוד הגמרא בגיל מוקדם יותר."

(174) שערי חינוך (ע' רלא, מפי הרה"ח ר' אברהם מייזליש): "ר' אלכסנדר בן נון ע"ה ששימש כמפקח ארצי בבתי הספר של 'רשת אהלי יוסף יצחק' היה ביחידות אצל הרבי, וכתב לרבי עשרה כללים בחינוך, לפי מיטב ידיעתו בחינוך. הרבי עבר על הכללים, ואמר: עס פעלט נאך א כלל!! דער כלל אין חינוך אז עס איז ניטא קיין כללים!! [חסר כאן כלל נוסף! - חסר כאן הכלל, שבחינוך אין כללים!!]".

(175) הקדמת 'קרית סופרים' לחידושי חת"ס על מס' חולין: "ונודע מק"ז רבינו הח"ס כשהיה לומד עם תלמידיו במתיבתא רבא היה לומד הגמרא כמתחיל, והיה מראה באצבע ועינו ולבו על התיבות

could observe firsthand how he processes the information, how he struggles and resolves questions, and how he analyzes and approaches the Gemara's ideas. This represents one approach to imparting the skills of learning through the process of teaching the text itself.

MASTERING "KLOLEI HALIMUD"

Many classical medieval works written by *gedolei Yisrael* provide guidance for the study of Gemara.¹⁷⁶ In addition, numerous works have been published in recent years documenting methodology for Gemara instruction and are available for the interested reader.¹⁷⁷

The Rebbe זי"ע publicly advocated for a greater emphasis on the study and proficiency of *klolei haTalmud*. He viewed knowledge of these *klolim* to be key to gaining a proper understanding of Torah.¹⁷⁸

כאלו לא למד עדיין פרק זה מעולם".

(176) 'דרכי הגמרא' לרבינו יצחק קאנפנטון (וויניציאה, שכ"ה). 'מהררי נמירים' לר' עמנואל הספרדי (ונציה, שע"ט). 'כללי הגמרא' להרדב"ז (נספח ל'מהררי נמירים' יד, ב). כללי הגמרא לרבינו בצלאל אשכנזי (שערי התלמוד, אמינוב, ע' קעא). הליכות עולם (לר' ישועה הלוי), כללי הגמרא (למהר"י קארו), ועוד.

(177) לדוגמא: 'אור בשבילי הגמרא' (להר' ישעי' וובר, תשס"ב). 'גישה כללי לגמרא – ללמוד וללמד' (להר' האמבורגער, ברוקלין תשס"ח). 'קנין הגמרא' (להר' לוי קפלן, ברוקלין תשע"ז).

(178) תורת מנחם (תשמ"ה ב, ע' 1261): "כאן המקום לעורר (ואולי סוף כל סוף ינסו לתקן אה הדבר) על העובדה שלא נהוג ללמוד בשיבות 'כללי הלימוד', שאז עלולים ללמוד ולפלפל כו' מתוך גישה בלתי נכונה... מכיון שלא הקדימו ללמוד את כללי הלימוד.

גם המלמדים שלי לא למדו עמי כללי הלימוד. את 'כללי התלמוד' - ראיתי לראשונה בש"ס וילנא (לאחרי מסכת ברכות), כו"כ שנים לאחר שכתב למדתי בעצמי. וכשעיינתי בהם - ראיתי שאינם רק הכללים שנתפרשו בש"ס. כמו: הלכה כרב באיסורי והלכה כשמואל בדיני, ר' מאיר ור' יהודה - הלכה כר' יהודה, וכיו"ב, כי אם 'כללים' כיצד לגשת ללימוד הש"ס, כללים שמן הראוי להקדימם ללימוד הש"ס, כדי שהלימוד יהי' כדבעי. ולדאבוננו, לא מקדישים לכך שימת-לב מיוחדת בלימוד השיבות.

כאשר בררתי ושאלתי מדוע לא לימדים כללים אלו בשיבות - קבלתי שתי תשובות (ובלשון הגמרא: 'חדא כו' ואי בעית אימא כו'): (א) הרי כללי התלמוד נדפסו ב'מסכת ברכות' - וממתי לומדים ב'שיבות' מסכת ברכות?!... מסכת ברכות לומדים בעלי-בתיים ב'עין יעקב'! סנדלרים, חייטים, ושאר בעלי מלאכה, שעובדים קשה למחייתם במשך היום, ובאים לבית-כנסת כדי להתפלל מנחה ומעריב בציבור, ובזמן הפנוי שבין מנחה למעריב, לומדים

'עין יעקב', החל ממסכת ברכות; אבל ב'שיבות' - לומדים את ה'בבות', ז' מסכתות הידועות, ולא מסכת ברכות. (ב) ואב"א - בנוגע לכללי הלימוד, סומכים על כאו"א מהלומדים, שמכיון שיש לו 'שכל הישר', בודאי ישכיל להבין באיזה אופן צריך ללמוד, ובמילא, אין צורך ללמוד 'כללי התלמוד' שלא נתפרשו בש"ס, ואפילו לא ע"י רבנן סבוראי... אלא נכתבו ונסדרו בדורות האחרונים!

אמנם, רואים במוחש, שבהעדר לימוד וידיעת 'כללי הלימוד', עלולים לטעות בענינים פשוטים

THE VALUE OF USING PARABLES AND OTHER MENTAL CONSTRUCTS

One of the most important techniques of teaching is the use of metaphors and parables to explain new concepts, principles, or legal scenarios.¹⁷⁹ Using analogies makes the learning meaningful and alive.¹⁸⁰ The value of an analogy is that it capitalizes on a previously held belief or frame of reference, and allows the student to conceive of the new concept by its agency.

Rabbi Pinchas Menachem Alter, the Rebbe of Gur (5686 [1926]-5756 [1996]) elaborates on the critical importance of using parables as a pedagogic tool. "It is incumbent upon the teacher," writes the Gerer Rebbe, "to continuously think up parables and real-life scenarios that can be presented as issues to be decided by the students based on what they have learned. The students will feel called upon to harness and challenge their cognitive abilities to respond based on the information that they studied."¹⁸¹

ועיקריים (כמו: הכלל הכי פשוט ש'קושיא' צריכה להיות בנוי על סברא חזקה דוקא), ובפרט כאשר רוצים 'לחדש' בתורה, ומה גם שידפיסו את ה'חידוש' שלו - שאז מחפשים את ה'קושיא'! ואף שבדאי אין לחשוד שהכוונה היא 'לקנתר' ח"ו, מ"מ, עדיין אין זה בגדר ד'חכם גדול אתה שקיימת דברי חכמים', היינו שיש להשתדל לקיים דברי חכמים, ולא לחפש קושיות".

(179) כללי החינוך והדרכה (פ"ב): "בעבודת ההוראה הרי התעסקות המורה היא בענינים שכלים: א) לבאר את המושכל ולהסבירו להתלמיד **במשלים ודוגמאות**. ב) לפתח את חושי התלמיד: א) בחכמת ההמצאה ב) בהבנת המשל והסברא ג) בידיעה מיושבת וברורה".

(180) ספר התולדות כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע (ע' 7): "הדוגמאות והמשלים המחוכמים שהי' רבי יקותיאל מבאר ומסביר לתלמידים בתמונות האותיות, היו מושכים את לב התלמיד, קובעים אותם במוחם וחותמים אותם בזכרון טוב. דלי מכאן ודלי מכאן ומוט באמצע - זהו אל"ף, אשר יו"ד לו מעבר מזה ויו"ד מעבר מזה וקו באמצע. ובכל פעם כשהיינו רואים את 'נושא המים' היינו נזכרים באות אל"ף. וכך בשאר תמונות וענינים באופן כזה, עד שכל מקרה בחיינו הי' מזכיר לנו איזה ענין בלימוד".

(181) האדמו"ר מגור, בעל ה'פני מנחם' (אוצרות של חינוך א, ע' תרה-ו): "כל מורה שישכיל להפוך את השיעור במקרא במשנה ובגמרא, לשיעור נושם חיים הצלחתו בטוחה. לשם מטרה זו עליו להסתייע הרבה במשלים ודוגמאות מן החיים. לשם המחשה: כשלומדים למשל סוגיא בפרק 'אלו מציאות', 'יאוש שלא מדעת' וכדומה, או הלכה בודדת של 'מצא כריכות ברשות הרבים', וכן 'פירות מפוזרין', המורה אינו מסתפק בתרגום המילולי של דברי הגמרא ובהסברת הקושיא והתירוץ, ההוא אמינא והמסקנה, אלא הוא מתאר לתלמידים בנעימה סיפורית איך שראובן מהלך ברחוב העיר וארנקו או עטו נשמט ממנו בהיסח הדעת, והרחיק ללכת, בינתים ראה שמעון את החפץ וכו' עד שהילד בשכלו משתלב במאורע ומסוגל לשפוט אודותיו על פי הכללים שניתנו בידו. כאשר לומדים דיני שומרים והמורה מבאר מה זו 'מתה מחמת מלאכה', שהשואל פטור עליה, אינו מסתפק בדיון הכתוב אלא מזדקק לעובדות שכיחות מן החיים בהווה, כגון שאבא ביקש מהשכן רשות להשתמש במכונית שלו לנסיעה קצרה ותוך כדי נסיעה אירע קלקול במנוע. על המורה להמציא עוד ועוד משלים ו'היכי תימצא' לקוחים מן ההווי ולהציג אותם בפני הילדים בכתה כבעיות העומדות לדיון,

Similarly, the use of diagrams, charts, and visuals can aid the student in understanding difficult discussions in the Gemara. It is noteworthy that many printed works have been produced in recent years with the approbations of leading *poskim* and *mechanchim* that help clarify the myriads of details and debates in the Gemara by organizing the ideas into tables, charts, and visuals.¹⁸² We cite from several endorsements here for the interested reader.¹⁸³

Merkos L'Inyonei Chinuch would typically include a flowchart of the *mesorah* in the back of all copies of *Siddur Tehilas Hashem*.

Anecdotally, in a telling description of the illustrious *melamed* Reb Yisroel "Nevler" (5645–5708 [1885–1948]) we read that "every segment of Gemara, every subject that we studied, was communicated with parables and analogies until every student understood." For this, Reb Yisroel earned the reputation of being a "מלמד בר-פועל"—an effective teacher.¹⁸⁴

מה לדעתם אומרת ההלכה במקרה כזה וכזה. הילדים יידרשו לאמץ את כח החשיבה שלהם ולהשיב על סמך מה שלמדו".

(182) ראה לדוגמה 'כללי חיים', 'טבלאות סכומים ובאורים על גמרא, פירש"י ותוספות' (לר' חיים זאב מילר, בני ברק תשנ"ו).

(183) 'כללי חיים' (ע' ד). כך כותב האדמו"ר מביאלא ר' בן ציון רבינוביץ: "לדעתי הוא דבר טוב ומועיל להקל על"י הטבלאות סכומים ובאורים להקנות קנין בתורה"ק ובענינים מסובכים שקשה להם להיות ברורים בענינים אלו והספרים הנ"ל יעזור להם מאד וזה נכנס בכלל ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת שישנם מקומות בתורה"ק שאין לתלמידים צעירים חזקת קיום מחמת ריבוי הפרטים ובי היא בחינת ס"ת הנופלת ח"ו ואתה מקים את התורה הזאת".

האדמו"ר מנדבורנה: "לא בא כבושם הזה מזה עידן ועדינים. מעשה ידי אמן אשר תוכו רצוף טבלאות של זהב ומפתחות של חכמה, בחכמה פותח שערים המצויינים בסוגיות הקשות שבש"ס ובשיטות רש"י והתוס' שעליהן מסדר את הענינים במשמרותיהם בטבלאות וסיכומים, וסולל דרך כבושה לפני התלמידים להבין עומק המושגים על בוריים בסדר נפלא ונאות דבר דבור על אופניו".

האדמו"ר מצאנז: "שכמעשיך בראשונה אקווה שגם ספר החי"ם הזה יהי' לתועלת להוגי התורה"ק שימצאו בו דברי חפץ בליבון וחידוד הסוגיות".

הרב משה ארי' פריינד (ר"מ דשיבת 'יטב לב' דסאטמאר): "...קונטרס בשם 'כללים חיים' עלים לתרופה לצעירי הצאן להאיר עיניהם בסוגיות הש"ס דרך טבלאות והמחשבות שתהא משנתם סדורה וברורה דבר דבור על אופניו ודבר טוב עשה בעמיו וכמו שאמר שלמה המלך ע"ה חנוך לנער ע"פ דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו".

(184) 'התועודות מעולם אחר' (ע' 50): "הרב מאיר גורקוב: בליבאוויטש סיפרו באותה תקופה שהגביר החסיד ר' שמואל גוראריה הגיע אל הרבי ודיבר בין השאר גם על רצונו למצוא מלמד הגון לבניו. אמר לו הרבי בערך כך: שמואל, כדאי שתיקח את ישראל נעוולער וכך ידעו בניך מהו "א

RETENTION THROUGH NOVELTY

Introducing a subject with an original and surprising twist can draw the attention of a student to focus on the subject matter and help him retain the information. The Maharit (Rabbi Yosef di Trani, 1568–1639) thus expounds the *pasuk*,¹⁸⁵ "פְּלִאוֹת עֲדוּתֶיךָ עַל כֵּן נִצְרָתָם נִפְשִׁי" ("Your testimonies are wondrous; therefore, my soul kept them"): when a child is marveled by something novel it is natural for him to remember it. This, he says, plays a critical role in the process of Torah study.¹⁸⁶

Other methods include the use of mnemonics,¹⁸⁷ melodies (depending on the subject),¹⁸⁸ studying with a *chavrusa* (study partner),¹⁸⁹ and others.

PRECISION AND PACE: ARE THEY MUTUALLY EXCLUSIVE?

The Gemara relates that Yoav, the commander of David HaMelech's army, was dispatched to Edom with the mission to destroy the Edomite population (who were Amalekites)—a people who were the very em-

חסדישער מלמד"...

דרך ההוראה שלך, ר' ישראל, ואורך הרוח שגילית לכל תלמיד היו מן המפורסמות, זה מה שנקרא מלמד בר-פועל. כל קטע בגמרא, כל נושא שנלמד, הכל בא במשלים ודוגמאות, עד שהוא מובן לכל תלמיד ותלמיד."

(185) תהלים (קט, קכט).

(186) דרשות המהרי"ט (לר' יוסף טראני, פ' במדבר, דרוש א'): "ואמר דוד אביו (תהלים קט, קכט), "פלאות עדוותיך על כן נצרתם נפשי". דוד המלך דיבר בענין לימוד התורה באות (ה"א) [פ"א] . . והקדים שהקב"ה הכין ויסד ללימוד התורה בתחילת נתינתה שלושה יסודות שהלימוד צורך בהם, הזכירה וההשכלה וההתמדה. לזכירה – "ירעם א-ל בקולו נפלאות" (איוב לז, ה) – מלמד שהיה הקול מוציא פלאי פלאות [וכו'], ילדים כפי כוחם וכו' (ראה שמו"ר ה, ט), כמו שאמרו (ראה מכילתא בחודש, ט), רואים את הנשמע, כמ"ש בפרשת יתרו, ואמר **שזכיר[ת] הקטן הי[תה] טבעי[ת] בו לפי שמתפל[א] ברא[תו] חדושי[ם]**, לזה אמר **לפי שהנחלתנו מצוותיך בדרך פלאות על כן נתקיימו בנו**."

(187) 'מעשה אפד' (לר' יצחק דוראן, ע' 19): "הדרך הרביעי שיכוין תמיד המעיין לעשות סימנים למה שיקרא וישנה או ילמד לפי שזה גם כן ממה שייטיב הזכרון מאד ומפני זה שבחו החכמים ז"ל (עירובין נ"ד ב') העושה סימנים לתורה וצוה על זה וכבר הורגלו בעלי התלמוד בעשייתם ובמקרא בעלי המסרה והסופרים שהפליגו בזה לסבה זו וגם כי עם זה ידעו ספרי האלקים על הדקדוק ולא יטעה בהם תמצא זה מסימניהם הנאים במסרה ובספרים המחזירים בם".

(188) מעשה אפד (שם ע' 20): "הדרך השמיני והוא מיוחד יותר אל המקרא שיהיה הלמוד והעסק בו בשיר והלחנים".

(189) מעשה אפד (שם ע' 22): "הדרך האחד עשר – הלמוד אל הזולת" עיי"ש.

bodiment of evil. Yoav spent six months obliterating every male Edomite.¹⁹⁰ Upon his return to David's court, David asked him, "Why did you do this?" (Why did you spare the females?)

Yoav answered, "For it is written: **תִּמְחָה אֶת זָכָר עַמְלֶק** (*You shall obliterate the male population of Amalek*)."¹⁹¹

David answered him, "But we read the verse as follows: **תִּמְחָה אֶת זָכָר עַמְלֶק** (*You shall obliterate the memory of Amalek*)."

Yoav answered David, "I was taught to read **זָכָר** (the male population)."

Yoav then proceeded to inquire of his childhood teacher as to which version he had taught. The teacher said to Yoav, "I read **זָכָר**, but Yoav has mistakenly read **זָכָר**," and the teacher had neglected to correct his faulty reading. Yoav drew his sword to kill him, and upon his teacher's protest, he cited the *pasuk*, "אָרוּר עֹשֶׂה מְלָאכַת הוֹי רְמִיָּה" ("Cursed is he that does the work of Hashem negligently").¹⁹² Whether or not he put his teacher to death remains a difference of opinion.¹⁹³

This story is cited to underscore the seriousness and far-reaching consequences of failing to transmit—and ensure the absorption and understanding of—the precise reading of the Torah and the meaning of its teachings. A teacher of Torah is bound by a covenant of devotion and earnestness to the integrity of the Torah and its conveyance to the next generation.

The Gemara thus presents two profiles of teachers: one who moves at a quick pace but does not check for understanding, and another who ensures that the students understand but does not teach at a fast pace.¹⁹⁴

190) מלכים (א' יא, טז): "כִּי שִׁשֶׁת חֳדָשִׁים יָשָׁב שָׁם יוֹאָב וְכָל יִשְׂרָאֵל עַד הַכְרִית כָּל זָכָר בְּאֶדוֹם".

191) דברים (כה, יט): "תִּמְחָה אֶת זָכָר עַמְלֶק".

192) ירמיה (מח, י): "אָרוּר עֹשֶׂה מְלָאכַת הוֹי רְמִיָּה וְאָרוּר מִנְעֵ חֲרָבוֹ מִדָּם".

193) בבא בתרא (כא, א): "דכתיב: כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום, כי אתא לקמיה דדוד, אמר ליה: מאי טעמא עבדת הכי? אמר ליה, דכתיב: תמחה את זכר עמלק. אמר ליה: והא אנן זכר קרינן! א"ל: אנא זכר אקריון. אזל שייליה לרביה, אמר ליה: היאך אקריתן? אמר ליה: זכר. שקל ספסירא למיקטליה, אמר ליה: אמאי? א"ל, דכתיב: ארוּר עושה מלאכת ה' רמיה. א"ל: שבקיה להווא גברא דליקום בארור! א"ל, כתיב: וארוּר מונע חרבו מדם! איכא דאמרי: קטליה, ואיכא דאמרי: לא קטליה".

וראה שו"ת קול מבשר (מהגר"ר משולם ראט א, קונטרס בשורת אליהו, ע' רכא) לגבי השאלה איך טעה יואב בדבר פשוט כזו.

194) ריטב"א (בבא בתרא כא, א): "חד גריס ולא דייק. לאו למימרא שמלמד טעות דבהא כולי עלמא [מודו] שבשתא דעל, אלא שאינו מדקדק בהם לעיין אם לומדין טעות אם לאו, והא דמייתי

Based on the story above, Rav Dimi rules that the latter profile is preferred. Rava disagrees.¹⁹⁵ [See Appendix I]

In his *Shulchan Aruch*, the Alter Rebbe rules that one ought to appoint a teacher who is G-d-fearing, and “an expert at [training the students to] read *many texts precisely*.”¹⁹⁶ In other words, the ideal teacher is one who can do **both**.¹⁹⁷ The difference of opinion applies to those circumstances where one must choose between the lesser of two evils, and in that case, one ought to choose the teacher who is more adept at ensuring understanding.¹⁹⁸

PEDAGOGY AND TRAINING

THE FUNCTION OF A PEDAGOGUE

The opening statement of the entire *Midrash Rabah* characterizes the Torah as the ultimate “pedagogue.”¹⁹⁹

ראייה מיואב, משום דכי אתא ושייליה לרביה אהדר ליה רביה זכר עמלק כדקרינן והכיר בו כי למד יואב הטעות מעצמו ולא דקדק עליו, שאילו גם רבו טעה ללמדו זכר למה יהרגנו אם לימדו רבו טעות אלא ודאי כדאמרן.”

(195) בבא בתרא (כא, א): “ואמר רבא: הני תרי מקרי דרדקי, חד גריס ולא דייק [שלומד הרבה ולא דייק בלימוד התינוקות שלא ישתבשו, רש”י] וחד דייק ולא גריס – מותבין ההוא דגריס ולא דייק, שבשנתא ממילא נפקא. רב דימי מנהרדעא אמר: מותבין דדייק ולא גריס, שבשנתא כיון דעל – על.”

(196) שו”ע אדה”ז (ת”ת א, יא): “אין ראוי להושיב מלמד אלא בעל יראה מהיר לקרות ולדקדק.”

(197) שו”ת הרמ”א (סי’ י): “הנה לא פליג רבא אלא בדגריס ולא דייק, אבל כשיש אחד דדייק וגריס והשני גריס ולא דייק פשיטא מוקמינן דדייק וגריס, שלא יעשה מעשה יואב.”

(198) שו”ע אדה”ז (ת”ת א, יא): “ומכל מקום אם יש כאן שני מלמדים האחד מדקדק הרבה שיקראו בלי טעות ושיבוש או לדקדק להבינם על נכון פירוש המילות בזמנינו שלומדים המקרא עם פירוש המלות אבל אינו קורא הרבה מפני שמתרשל קצת והשני קורא הרבה אלא שאינו מדקדק כל כך מושיבין אותו שמדקדק יותר.”

וראה ‘הערות וצינונים’ להגרמ”ש אשכנזי (שם) שכתב: “מלשון רבינו שהוסיף ‘מפני שמתרשל קצת’, וכן אצל השני ‘שאינו מדקדק כל כך’, משמע שהנידון הוא שלכל אחד מהם יש חסרון לגבי השני, וזה שמתרשל היינו שמלמד פחות מהשיעור המורגל, וכן הלא דייק, היינו פחות מהשיעור המורגל.”

(199) בראשית רבה (א, א): “רבי הושעיה רבה פתח (משלי ח) ואהיה אצלו אמן ואהיה שעשועים יום יום וגו’ אמן פדגוג, אמן מכוסה, אמן מוצנע, ואית דאמר אמן רבתא, אמן פדגוג, היך מה דאת אמר (במדבר יא) כאשר ישא האומן את היונק, אמן מכוסה היאך מה דאת אמר (איכה ד)

When the ערב רב ("mixed multitude") amongst the Jewish people began to crave meat in place of the מן (manna), Moshe Rabbeinu turned to Hashem and wondered why it was he who was chosen to lead them. He said: "הֲאֲנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה אִם אֲנֹכִי יִלְדֵתִיהוּ שְׂאֵהוּ בְּחִיקָה כְּאִשָּׁר יֵשֵׁא הָאִמּוֹן" ("Did I conceive this entire people? Did I give birth to them, that You say to me, 'Carry them in your bosom as *the nurse* carries the suckling?").²⁰⁰ "מֵאֵינִי לִי בָשָׂר לָתֵת לְכָל הָעָם הַזֶּה?" ("Where can I get meat to give all these people?")²⁰¹.

Moshe felt that the spiritual gulf between him and the human craving for meat was irreconcilable, and in order to provide such sustenance for the people, he would have to bestow his aura upon seventy elders. But it could not be channeled through him directly as he was too far removed from such a reality.

The Torah, however, is described as a "nurse" ("אומן") who raises even the youngest and most volatile. The *pasuk* states, וְאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אִמּוֹן ("I was a nursling beside Him"),²⁰² which the Midrash interprets to mean that the Torah is speaking of itself as a pedagogue ("nurse," "אומן").

From his unfathomably lofty level, Moshe could not directly relate to the cravings for meat amongst the ערב רב ("mixed multitude"). But the Torah has a pedagogic characteristic whereby it can relate even to the youngest and smallest of people in a way that allows them to internalize its message and teachings. Just as a pedagogue must deconstruct lofty concepts and convey them to the student piecemeal, so does the Torah speak to the corporeal realities of this world. From this perspective, the Torah is a "אומן", a pedagogue.²⁰³

האמונים עלי תולע וגו', אמון מוצנע היאך מה דאת אמר (אסתר ב) ויהי אומן את הדסה, אמון רבתא, כמה דתימא (נחום ג) הטיטבי מנא אמון, ומתרגמין האת טבא מאלכסנדריא רבתא דיתבא בין נהרותא."

וראה לקו"ש (לה, ע' 231) בביאור פירוש הא' דר' הושעיה והב' ("אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה וכו'"), השייכות ביניהם וכמה קושיות הקשורות בהם.

200) במדבר (יא, יב).

201) במדבר (יא, יג).

202) משלי (ח, ל).

203) שפת אמת (בראשית, תרנ"ח): "ובמד' ואהי' אצלו אמון פדגוג כדכתיב כאשר כו' האומן את היונק שהתורה נתלכשה בצירופים אלו שלפנינו כדי ליקח את האדם להעלותו מגשמיות הגוף להתדבק באלקות כמו האומן שמקטין עצמו לחנך את הילד ומרע"ה אמר האנכי הריתי כו' כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן כו' שמרע"ה לא הי' יכול לצמצם עצמו כל כך כאשר ירדו בני

Assuming that the discipline of pedagogy is a legitimate one, the question that must now be addressed is: What sources of knowledge may pedagogic methodology be gleaned from?

EXTREMELY CONSERVATIVE APPLICATION OF THE DEFINITION OF MESORAH

A work under the name "אל תגעו במשיחי" ("Do not touch My anointed ones"), compiled by Rabbi Refael Blum (5670–5765 [1910–2005], the Rebbe of Kashau), featured a "קול קורא" (proclamation) issued by many *charedi rabbonim* primarily associated with the Hungarian streams of Orthodox Judaism, in the year 5738 [1978].²⁰⁴ In it, the *rabbonim* assail the introduction of any changes to the time-honored approach to *chinuch* and traditional practices of Torah instruction. The proclamation states:

- 1) **Any systems, methods, and ideas** [gleaned from] the ways of the *goyim* and psychology, or those that bear resemblance to them, may not be used at all, even with a single student.²⁰⁵

ישראל ממדריגה העליונה והתורה כביכול השפילה עצמה לבני בכל עת".

(204) החתומים על ה'קול קורא' – הרבנים: אברהם קליימאן (אבדק"ק מאגארעטען), גבריאל יודא איליאוויטש (אבדק"ק שאמשאן), הלל ליכטענשטיין (אבדק"ק קראסנע), חזקי' פייבעל ראזענבערג (אבדק"ק דעברעצין), חיים יעקב ראזנער (אבדק"ק סארוואש), חנני' יו"ט ליפא דייטש (אבדק"ק העלמעץ), חנני' יו"ט ליפא טייטלבוים (אבדק"ק נירבאטור), יוסף אלי' שטיינער (דומ"צ קהל עדת יראים), יוסף גרינוואלד (אבדק"ק פאפא), יושע כץ (אבדק"ק סאמבאטהעלי), יחזקאל ראטה (דומ"ץ דק"ק יט"ל דסאטמאר), יחזקאל שרגא ליפשיץ האלבערשטאם (אדמו"ר מסטראפקאו), יחיאל וויינבערגער (אבדק"ק סערדעהלי), יעקב יצחק ניימאן (אב"ד דקהל חסידי בעלז ומחזיקי הדת דמאנטרעאל, לוי יצחק גרינוואלד (אבדק"ק צעהלים), משה ניישלאס (אבדק"ק שיכון סקווירא), משולם פייש סגל (אדמו"ר מטאהש), נתן גשטעטנער (הרב דקרית א"י ב"ב), נתן יוסף מייזעלס (ר"מ ומנהל רוחני בישיבת תו"י דסאטמאר), פישל הערשקאוויטש (אב"ד האליין), רפאל בלום (אבדק"ק קאשוי), שלום משה הלוי אונגאר (אבדק"ק נייטרא), שלום קרויס (אבדק"ק אודווארי).

(205) 'אל תגעו במשיחי' <http://tinyurl.com/ybpgffxl>, ע' 6: "כל מיני סיסטעם ומעטאד"ע של דרכי הגוים, ופסיכאלאגיי"ע, ושאר ענינים מספרי הגוים ודרכיהם והדומה לדומה, אין להשתמש בהם כלל, ואפילו לתלמידים יחידים בכל הנוגע לחינוך בנים ובנות, כולו צריך לזרות הלאה הרחק מן המחנה".

- 2) Any minor activity that was not practiced in the traditional Talmud Torah, and is practiced in the *goyishe* or modern schools, should not [be allowed] entry, even if it may yield great benefit.²⁰⁶
- 3) One may not use a tape recorder or other mechanisms for the purpose of studying Torah in a Talmud Torah, even if it will be used for only a portion of the learning, or to review the subject matter. No technological device that produces sound or that bears resemblance to it may be allowed entry.²⁰⁷
- 4) One should not prevent a *melamed* from striking his students—something he is required to do according to the law of Torah, and was the common practice since time-immemorial, as is stated clearly in the Talmud and Poskim.²⁰⁸
- 5) One should not appoint a principal, *melamed*, or educator, even temporarily, if he is not G-d-fearing and [spiritually] wholesome, and is fit to serve as a permanent *melamed* in that Talmud Torah. Certainly, concerning one who studied in university or college, even if he had no more than slight exposure to university studies and college, he may have no relationship at all with the administration of educational institutions, its curriculum, and any issue of *chinuch* at all.²⁰⁹

The proclamation and subsequent articles proceed to reject all psychological theory, advice, methodology (such as administering IQ tests²¹⁰),

(206) 'אל תגעו במשיחי' (שם): "אפילו דבר קל שלא הי' נהוג בתלמוד תורה שלנו, ונוהגים בו בבתי ספר של גוים או מאדערנע אין להכניסו כלל, אפילו אם יהי' בו תועלת רב".

(207) 'אל תגעו במשיחי' (שם): "אין להשתמש בתלמוד תורה לצורך הלימודים בטעי"פ רעקארדער" או שאר מאשינע"ן, בין כל הלימוד בין מקצתו, בין ללמוד דבין לחזור על הלימוד, וכן אין להכניס שום מאשי"ן המזמר והדומה לו".

וראה לקמן (שם ע' 11, 'שינויים בחינוך' אות ג): "וכמו שכבר התחילו כמה מלמדים "שלנו" לימוד על ידי כלי הנקרא "טעי"פ רעקארדער", אשר הוא קלקול עצום מהרבה צדדים, (אשר אכ"מ להאריך בביאורו), להחליף אפי' רק מקצת סדר הלימודים למאשי"ן תחת נפש רב הדומה למלאך ד' צבאו".

(208) 'אל תגעו במשיחי' (שם): "אין להנהיג להמלמד שלא להכות התלמידים, אשר מחוייב עפ"י דתוה"ק ונהוג מימות עולם כמפורש בש"ס ופוסקים".

(209) 'אל תגעו במשיחי' (שם): "אין למנות מנהל, או מלמד, או מחנך אפילו בדרך ארעי כ"א מי שהוא ירא ושלם ושראוי להיות מלמד קבוע באותו תלמוד תורה. וכש"כ שמי שלמד לימודי אוניווערזיטע"ט וקאלעד"ז אפילו רק מעט פסול מלהיות לו שום מגע ומשא בהנהלת מוסדות החינוך, ובלימודים, ובכל עניני חינוך בכלל".

(210) 'אל תגעו במשיחי' (שם ע' 11): "וכן מדידת כשרונות הילד ע"י נסיון שקורין אי"י קי"ו טעסט, וממנו הפסיכאלאג פוסק באיזה כיתה ילך, ומי הוא פראבלע"ם לדעתו, ואף במקום שבאמת הוא

and pedagogy—as well as those who have been exposed to ideas that emanate from institutions that promote them, inasmuch as they have certainly “absorbed all forms of the forbidden . . . inundated with all matters of [spiritual] death, heresy, and decadence.”²¹¹ The authors therefore ban the participation of any *melamed* in teacher training programs that feature any of the above, coupled with the warning that should they transgress this prohibition, they risk forfeiting their position in the educational field.²¹²

Sources from other contemporary *rabbonim*,²¹³ *roshei yeshivah*,²¹⁴

ילד טוב לפי דרכי התורה"ק, ובדומה להם עוד ועוד. קצת מאלו הדברים באו כבר ישר מהשפעת המוסד שאנו מדברים ממנו, וקצת מרוח התחדשות בכלל".

(211) 'אל תגעו במשיחי' (ע' 8): "שמועה שמענו ותרצו בטננו לקול שועלים מחבלים כרמים כרם בית ד' אשר באו לפרוץ גדרות עולם בגבול הקדושה ליגע במשיחי ה' אלו תינוקות של בית רבן בת"ת שלנו. ויסדו לימודים למלמדים ולמחנכים ועצות להורים להדריכם בדרכם המסולפה בחינוך הנקראת פעדאגאג"י ופסיכאלאג"י ושאר שמות נרדפים, ע"י דאקטארע"ן ופראפעסארע"ן שספגו בתוכם כל דבר איסור, מקאלעדזע"ן ואוניווערזיטעטע"ן המלאים בכל דברי מות מינות וניבול וכו' כידוע".

(212) 'אל תגעו במשיחי' (ע' 8): "הננו בזה להזהיר באזהרה חמורה ולאסור איסור גמור שחלילה לכל יחיד או ציבור מוסד או מלמד או מי שיהי' להיות במגע ומשא עמהם באיזה ענין ואופן שיהי' וח"ו לשמוע בשיעורים כאלו או לקבל מהם שום משכורת או פרס מאיזה טעם שיהי' לא מיני' ולא מקצתו, ומלמד שיעבור מעתה על איסור זה אפי' בכל שהוא מאיזה טעם שיהי' ראוי להעבירו מיד ממשמרתו. ולא ילמדו תשב"ר אצלו בשום אופן ח"ו".

(213) שו"ת להורות נתן (ג, יו"ד סי' 10): "ברור כשמלה שחלילה ללמוד דרכי חנוך מאלו ששאבו ידיעתם מן האומות ובתי ספריהם, והלא החוש מעיד, כי החנוך של הגויים והמינים הנגררים אחריהם, המבוסס על הפסיכולוגיה, הוציא פרי באושים כי מלאה הארץ חמס פשע וגם רשע כידוע ומפורסם, ואנו אין לנו אלא ללמוד דרכי החינוך וההוראה מדברי רבותינו בעלי הש"ס והשו"ע ומפי מסורת אבותינו בדרכיהם הסלולה".

(214) הר' צבי שרגא גרוסברד (תרע"ז-תשנ"ד), ר"י פוניבז' לצעירים ומנהל חינוך העצמאי, הובאו דבריו ב'דעת שרגא' (בני ברק תשס"ד, ע' קטו): "הבדלות זו מקיפה את כל שטחי החיים. פשיטא שבחינוך התורני צריך להישמר מפני מגע עכו"ם המטמא ומדמע ומנסך".

הר' ראובן רפאל גרוזובסקי (הובא ב'אוצרות של חינוך' ב, ע' כב): "אין להתחשב כלל עם אלה שאינם יודעים מה היא תורה, מה היא אמונה, ומה הן מצוות ומדות התורה, כמ"כ אינם יודעים את פנימיות נשמת הילד היהודי, והם רוצים לחקות את דרכי הפדגוגיה של הלימוד החילוני, שעיקרו לפתח את תכונות הילד, רצונותיו, וגם יצריו ותאוותיו. הלא שונה לגמרי הוא חינוכנו, שנועד להחזיר אבידת נשמות ילדי ישראל לאביהם שבשמים, וללבות בהם את זיק הקדושה המשתוקק למקורו".

mashgichim,²¹⁵ and others²¹⁶ similarly spurn the notion of utilizing pedagogic theory and ideas that originate from any source other than the Torah. As support, some cite the statement of the Mishnah, "הפך בה והפך" "הפך בה והפך" (Learn it and learn it [the Torah] for everything is in it),²¹⁷ which is understood to imply that all practical activities must be (not only guided by *yiras shamayim*, but also) derived from Torah sources.²¹⁸

(215) 'מסילות חיים בחינוך' (להר' חיים פרידלנדר ב, ע' נ): "מאחר שכפי שאמרנו, אצלנו רק השקפת התורה קובעת, עלינו להיות זהירים מאד בשימוש של ספרי פסיכולוגיה שאינם מבוססים על מקורות שלנו. כיון שסולם הערכים שלהם וכל מבטם על נפש האדם שונה לגמרי מההסתכלות של תורה"ק ושל חז"ל.

הגישה שלנו לכל הבעיות האלה היא בדרך של עבודת ה', מה הן מחייבות אותנו בעבודת הבורא, הוכחנו בכמה דוגמאות את גישת התורה לעומת השכל האנושי שהיה פותר את הדברים בכיוון אחר לגמרי.

ההבדל המהותי בין המבט התורני שלנו, לפתרון של אנשי מדע ופסיכולוגיה לבעיות אנוש. הסתכלותם נובעת מתוך הבדיקות והניסויים שלהם, הם רק רואים את התוצאות החיצוניות של הדברים. ואילו דברי השי"ת בתורה וחז"ל ניתנים לנו ע"י מי שברא את האדם ונתן לנו הנחיות להתנהגותנו, והיוצר – הבורא ודאי מכיר את פנימיות הנפש, ואת שורש המעשים והנחיותיו וציוויי הם המה המתאימים לכל נפש".

(216) הר' שלום נח ברזובסקי (האדמו"ר מסלאנים, הועתק ב'אוצרות של חינוך' א, ע' תרכה): "וכבר היה מעשה שנשאלתי ע"י מחנך חילוני בא"י מתוך פליאה וסקרנות: "תינח אנן שיש לנו תמיד שיטות חדישות וכמה דרכים להדגים באופן מוחשי, אבל אצלכם שאין להם קורסים לפדגוגיה וכד' – איך אתם מחנכים?" ועניתי: כל דרכי החינוך והשיטות שלכם, נבראו רק בשביל חינוך חיצוני, אבל יש חינוך בדרג עליון, שהמחנך מוצא את השפה לא לדבר אל החומר של החניך אלא לפנימיות נפשו ונשמתו לחדור למעמקיו ולזה אין צורך בשום שיטות חדישות ופדגוגיה צריך רק לדעת היטב את השפה המיוחדת הזאת והיא שפת החינוך בחדרים ובישיבות שלנו".

(217) אבות (ה, כב): "הפך בה והפך בה דכלא בה".

(218) 'דעת שרגא' (שם): "יש נושאים כמו פדגוגיה, דידיקטיקה, וכיוצא בהם, שמא סבורים אנחנו כי הם ישכילו אותנו במקצועות אלה, הבל הבלים! הכל ספון במכמני תורתנו הקדושה. הפך בה והפך בה דכלא בה. אין צורך לחפש ממקורות זרים. יש אולי דברים טכניים, כמו בארגון המסגרות, שבהכרח מזדקקים לנוהג שבעולם, אבל נשמת החינוך צריכה שתישמר תמיד במקורותיה. המעמקים בחינוך מהווים טריטוריה ריבונית של תורתנו הקדושה, ועניין זה מסור ללב, - ללב יהודי דווקא. כל אחד מהמחנכים - חובתו לבדוק את עצמו אם הוא גדור ושמור במידה מספיקה לא להיגרר אחרי תרבות הנכרים".

THE VIEW OF THE LUBAVITCHER REBBE זי"ע

The Rebbe's teachings and directives regarding *chinuch* are dominated by a palpable sense of urgency that demands immediate, proactive steps to ensure that Jewish children are provided a wholesome Jewish education. The Rebbe wrote on numerous occasions that "Jewish education today is truly a matter of פקוח נפשות ("life and death").²¹⁹

Many of the Rebbe's positions on Jewish education are well documented and widely known.²²⁰ A peripheral perusal of the Rebbe's Torah yields an absolute, uncompromising commitment to *yiras Shamayim* and its preeminent role in education, **considering it to be the foremost critical component of being a Jewish educator.**²²¹ In countless letters, personal conversations, and public talks, the Rebbe drove home the truth that *chinuch* must not be viewed as an academic exercise alone, but an all-encompassing religious and spiritual experience that transmits authentic Jewish tradition, faith, and morality as they flow from the truth of the Torah.

Moreover, the Rebbe promoted an ideal of education that did not include any secular subjects whatsoever.²²²

(219) ראה לדוגמא – אג"ק (כז, ע' תקכט): "חינוך בני ישראל – עתה הוא ענין דפקוח נפש [ות] ממש". (220) חלק נכבד מתורת כ"ק אדמו"ר זי"ע בענין החינוך נאסף בספר 'שערי חינוך' (היכל מנחם, תשס"ז). 'השליחות החינוכית באגרות הרבי' (בוענאס איירעס, תשס"א). 'מצדיקי הרבים ככוכבים' (כפר חב"ד, תשע"ד). ועוד.

(221) אג"ק (יד, ע' תלד): "המעלה המכרעת במעלת וכשרונות המורה צריכה להיות – יראת שמים".

(222) ראה מאמרינו, *The Case for Immersive Torah Study in Chabad Yeshivos* (מכון שמואל, תשע"ה): myjli.com/catalog/product/immersive-torah-education

לגבי שלילת לימודי חול לבנות – במכתב כ"ק אדמו"ר לר' ישראל מאיר אלטיין ע"ה (פיטסבורג) מיום ה' מ"ח תשי"ח (אג"ק כ"ק אדמו"ר זי"ע טז, ע' מח) נאמר: "במענה למכתבו עם הפ"נ המוסגר בו, בו כותב אודות הענין דלימודי חול, ולכתוב עד"ז והמנהל וכו', והנה מובן הדבר שאין זה הדרך, כיון שזהו ענינו של כאו"א, ולא ענין של המוסד שיש לו טשארטער בזה, והדבר הוא ענינו של כאו"א מההורים הרוצים בטובתם האמיתי של ילדיהם שיחיו שעליהם לקיים הוראת חז"ל ורז"ל דספי לי כתורא, ואם הודיעונו דבמקום דליעול ירקא ליעול בשרא, עאכו"כ בנדו"ד שגם ירקא אין זה. ועוד להיפך, וכמבואר בהל' ת"ת לרבנו הזקן, בתניא ועוד. ומ"ש שאמרו לו, שצריך לדעת איך לשאול וכו', אמת שאין לשאול עד"ז, כי כנ"ל הדבר פשוט בהלכות ת"ת, בתניא ובכ"מ".

והנה אף שאינו מפורש במכתב שהכוונה גם לבנות, רקע הדברים הובאו ב'תשורה' (למשפחת באטלער, ה'תשע"ח, ע' צט, 'דברים שנאמרו לרי"א' [=לר' ישראל אלטיין]), ושם: "שאלתי מאת כ"ק אד"ש . . . (ב) אם הם שייכים גם לנערות. (ג) לכאורה לאחר זמן שיצטרכו להכנס ללימודי חול יהי קשה יותר להתאים את הנערות לכתה בגיל שלהם – כיון שמסתמא תהיינה הנערות מועטות שלא תלמדנה לימודי חול . . . וענה כ"ק אד"ש שכל הטענות הם עצת היצר ואין חילוק בין ילדים לילדות".

With the understanding that Jewish educators must possess genuine *yiras Shamayim*, what was the Rebbe's position on the issues of pedagogy, psychology, corporal punishment, utilizing technology, and contemporary educational methods and tools?

CORPORAL PUNISHMENT

The Rebbe Rayatz, Rabbi Yosef Yitzchak Schneersohn, summoned the staff of Yeshivas Tomchei Temimim in the year 5703²²³ and instructed them to desist from any corporal punishment, despite the fact that such discipline is prescribed by the Torah. He said:

“One may not lift his hand to strike a child, despite the statement [in *Mishlei*], *‘He who withholds his rod, hates his son,’* because in this generation striking [a child] has a detrimental effect. A teacher must exercise restraint and abstain from striking his students.”²²⁴

The Rebbe זי"ע expressed the same attitude on many occasions, point-

וראה קונטרס 'החינוך על טהרת הקודש לבנים ולבנות' (ע' 11) בו מובא מענת כ"ק אדמו"ר זי"ע מפי השמועה: "הגם שבנוגע למצות תלמוד תורה ישנו חילוק, אבל בנוגע לטומאת המוחין אין שום חילוק בין נערים לנערות".

במענת כ"ק אדמו"ר זי"ע להצעת מנהלי 'בית רבקה' (טבת תש"נ): "הצעה למוסד חדש לכ' שנת הארבעים – ממוסד בית רבקה ברוקלין נ.י.: מחלקה חדשה – להוסיף כתות "חדר" בתוך המוסד בית-רבקה לגיל הרך (עד בערך כתה ג' גיל 8) המטרה היא לתת בסיס חזק בלמודי קדש בלי לבלבל בלמודי חול. התאספנו ודברנו אודות פרטים כגון מי, מה איך והבעיות שיכולות לצאת מזה. אם המוסד כדאי ונתקבל מוכנות אנו להתאמץ בכל כחותינו שיצליח" – מתח שתי קווים מתחת המילים "המוסד כדאי ונתקבל", והוסיף "אזכיר על הציון".

אבל ראה גם מכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע (א' אלול תשי"ד, לר' מיכאל ברונשטיין, כפר חב"ד, פורסם באתר 'שטורעם': tinyurl.com/y9qe8pdg): "במענה על מכתבו מ"ב מנ"א, בו כותב שישנם הורים שפונים אליו בבקשה ללמד את בנותיהן מתמטיקה, פיסיקה, וכו', הנה בודאי אופן לימוד[ו] הוא שאינו נוגע ח"ו בענייני דיר"ש [=דירת שמים], ואדרבה, וכידוע מאמר הרמב"ם שיכולים הם לשמש לרקחות ולטבחות, וכיון שאם הוא לא ילמד איתן יש מקום לחשש שילמדו אצל אחר ובסביבה אחרת, ולימודו יהי באופן פרטי, הרי כדאי שישארו בסביבה המתאימה ויקבלו לימודים אלה באופן המתאים, כי בטח ישתדל לנצל את השפעתו על הנ"ל לחזקן ביראת שמים".

(223) כנראה בסביבות מועד פרסום מאמר 'כללי החינוך והדרכה' (סה"ש תש"ג ע' 205 ואילך).

(224) קונטרס 'המשמעת' (נדפס ע"י 'משרד החינוך' שע"י המל"ח, בניהולו של הרה"ח הרה"ת ר' נחום ש"י קפלן, ע' 1, 'לאוין במשמעת'): "לא ירים יד להכות תלמידו, אע"פ שכתוב חושך שבטו שונא בנו, ותלמידים כבנים יחשבו, אך על בני דור האחרון פועל אי טוב ההכאה ועל המורה החוב להגדיר את עצמו לבל יכה את תלמידיו".

ing to empirical evidence of the harmful effects of corporal punishment, and by contrast, the success achieved through a healthy balance of firmness that is conveyed in pleasant ways.²²⁵

HARNESSING TECHNOLOGY

Drawing on the teachings of Chazal with respect to the creation and appropriate usage of gold, (*“Why was gold created? For the Mishkan and Beis Ha-Mikdash.”*²²⁶) the Rebbe זי”ע taught that a Jew is charged with a divine imperative to utilize all physical materials in a positive and constructive manner, **including all scientific advancements and new technological developments—by using them to increase the level of divine consciousness within society and furthering the expansion of Torah study.**²²⁷

The benchmark for the legitimate usage of technology when teaching Torah is *not* whether it constitutes a “new invention”—but whether its usage yields positive *results* in the realms of promoting Torah and reaching broader audiences.²²⁸

(225) ראה מאמרו של הגה”ח מוה”ר ר’ חיים רפופרט שליט”א ב’הערות וביאורים – אהלי תורה’ (הכאת תלמידים במשנת רבותינו, גליון תתקסד, ע’ 24), וש”נ.

(226) שמות רבה (לה, א): “א”ר שמעון בן לקיש לא היה העולם ראוי להשתמש בזה ולמה נברא בשביל המשכן ובשביל בית המקדש שנאמר (בראשית ב, יב) ‘וזהב הארץ ההיא טוב’.”

(227) סה”ש תשמ”ח (ב, ע’ 593): “מתאים להמבואר לעיל, אז אפילו ווען מ’טרעפט אן א זאך וואס אנדערע (“אינשי”) נוצן עס אויף היפך הקדושה, דארף א איד ניט נתפעל ווערן דערפון און נוצן די זאך צוליב איר (אמת’ן) תכלית, כבודו של הקב”ה.” ובהערה (32): “ועפ”ז מוכן גם בנוגע להתפחתות והתגלות המכשירים כ” שנתגלו בדורות האחרונים [כדאיתא בזהר ח”א קיז, א] ‘ובשית מאה שנין לשתיאתא יפתחתון תרעי דחכמתא לעילא ומבועי דחכמתא דלתתא’ (חכמות העולם), שאף שיש אפשריות להשתמש בהם לעניינים היפך התורה (וכן הוא בפועל ע”י כמה ר”ל) – מ”מ צריך להשתמש בהם לענייני קדושה, הפצת התורה והיהדות וכיו”ב, ובפרט אלה שמשתמשים בהם בענייני מסחר, שהרי בשביל זה נבראו כחות אלו שבטבע ונתגלו חכמות אלו, כמדובר כמ”פ (ראה בארוכה לקו”ש חט”ו ע’ 42 ואילך. חכ”ו ע’ 359. ועוד).”

וראה גם סה”ש תשמ”ז (א, ע’ 15). תורת מנחם תשמ”ד (א, ע’ 231).

(228) תורת מנחם תשמ”ח (ד, ע’ 185): “ישנם הטוענים שמכיון שזהו דבר חדש שלא היו בדורות הקודמים – אין להשתמש בו. אמנם, נתבאר בארוכה כמ”פ שלא זה הוא ‘אבן הבוחן’ בדבר, כי אם, התוצאה שבאה ע”י השימוש במכשירים – האם ע”ז ניתוסף בענייני קדושה, תורה ומצוות”. ולדוגמא – השימוש במכשיר שעל ידו יכולים לשמוע קול האדם המדבר ברגע כמימרא מקצה העולם ועד קצהו, שע”ז ניתוסף בלימוד והפצת התורה כו”.

PEDAGOGY—A MERKOS MANDATE

Editor's note:

The terms “pedagogy” and “professional development” can imply a broad spectrum of theory and training that may be gleaned from a myriad of sources. **Our use of these terms is limited exclusively to the parameters defined by the Rebbe in his writings, as will be explained below.**

In this respect, a critical distinction must be drawn between matters that impact the **substance** of the subject matter (i.e., the Torah itself), which, when altered, inevitably distort the **ideological** elements of the learning, and the **methods of conveying** the substance of the subject matter to the students—see below, *Limitations of Pedagogy*.

It is in this realm of technique where pedagogy and training assume a critical role. The following pages will explore the evolution of the efforts of the Rebbe Rayatz and the Rebbe זי"ע to ensure that Chabad educators—including *roshei yeshivah*, *melamdim*, and teachers, are trained in pedagogy and educational methodology.²²⁹

The qualifications of the instructors that were enlisted for these courses over the years generally²³⁰ bear resemblance to the criteria the Rebbe would provide for mental health practitioners. The Rebbe would direct people—when necessary—to consult with psychologists who are

(229) ראה מכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע (הועתק להלן הערה 248), ושם נאמר: "להכשיר . . מורים . . וזקוקים רק להכשרה פדגוגיים – מיתודית אשר עכ"פ את המינימום ההכרחי שבזה אפשר לקבלו במשך זמן קצר כנ"ל".

(230) אלא שבנוגע למורי הרשת, כל תהליך ההשתלמות סופק על ידי משרד החינוך שבא"י.

yerei shamayim on a host of issues, from emotional complications,²³¹ internal biological conflicts²³² and questions that require the advice of a psychologist and educator.²³³ An identical pattern appears to have been followed regarding pedagogical training. The instructors were typically orthodox educators with academic backgrounds, who held various degrees in education, and drew from academic sources in their instruction (see sections *Directive of the Rebbe Rayatz, Va'ad Ha-Mechanchim* below, as well as Appendix II).

These offerings were to be held in an appropriate venue (not a university, etc.), and their overall spirit would be appropriate ("מתאים") for Anash "who have specific needs"—see note.²³⁴

(231) לקו"ש (לו, ע' 325): "מ"ש אודות האברך . . הנה צריך לשאול בזה חו"ד רופאים מומחים לענינים אלו, כי ל"ע ול"ע מצוי הענין שקרה להנ"ל בשנים האחרונות ביותר וביותר, ובמילא ידוע כבר להרופאים דמקצוע זה אופני הנהגה ואופני הרפואה". ועיי"ש לעוד מכתבים.

עוד מענה (מפי הרה"ת הרה"ח ר' שמואל שי' לו, בקשר למקרה מסויים): "רופא נפש ירא שמים".

(232) במענה לאחד (בכת"י הרי"ל שי' גראנער): "כו"כ היו במצב כשלו ונתרפאו . . ג) הוראות רופא בשטח זה".

מכתב באנגלית מיום כ"ב מנחם-אב תשמ"ה (שהכותב שואל ע"ד השתנות המין): "It would be advisable that you should talk things over with a Torah-observant psychologist."

(233) ראה לקו"ש (לו, ע' 325): "ובודאי פסיכאלאג מחנך יורה כמה אפשריות בזה".

ולהעיר מהמובא בספר 'שתולים בבית ה' (סי' ט, ע' 397): "אחד שאל את הגרש"ז אויערבאך זצ"ל כיצד להתייחס לענין פסיכולוגיה, כי לכאורה לומדים על גויים, אם מותר להשתמש בזה. ואמר, **אם זה מסייע, למה לא**".

'אבני שלמה' (ספר זכרון להמשגיח ר' שלמה וולבה, ע' מו): "משגיח צעיר שלח תלמיד למשגיח ז"ל, כשראה שאינו יכול לטפל בו. ראה המשגיח שיש אצלו בעיה של מחלת נפש, ואמר שצריך לשלוח אותו לרופא. והוסיף בנימת ביקורת: 'כתוב שכאשר ירד משה רבינו מההר ואמר לו יהושע "קול מלחמה במחנה", ענה לו משה "אין קול ענות גבורה ואין קול ענות חלושה קול ענות אנוכי שומע"'. אומר הירושלמי [תענית פ"ד הל"ה]: "אמר לו משה ליהושע אדם שהוא עתיד להנהיג שררה על ששים רבוא ואינו יודע להבחין בין קול לקול". מנהיג צריך להבחין בין 'קול לקול' והיית צריך להבחין שכאן אין זו סתם בעיה, אלא בעיה נפשית קשה! ואמר שכאשר הוא מבחין בבעיית נפש הוא מיד שולח לרופא, כי מי שאינו מתמחה בתחום זה יכול לקלקל ח"ו ולא לתקן".

(234) מלבד כללות ההכרח – המובן מאליה – שמדריכים ונואמים בסמינר חרדי לא יהי' בדבריהם איזה סתירה ח"ו ליראת שמים וקבלת עול מלכות שמים, הנה כן עולה מכותלי מכתביו של כ"ק אדמו"ר זי"ע בנידון. לדוגמא (הועתק להלן הערה 252): "שצריך עיון אם במצב ההווה מוכרח שיהי' קורס מיוחד בשבילם ע"י אנ"ש, ואולי אפשר למצוא מבין קורסין הקיימים כבר **מתאים בשבילם**, ובפרט שכשידברו עם הנהלת הקורסין אודות **הדרישות המיוחדות של אנ"ש** ויבארו שהדברים הם

Merkos Charter

- I. The charter of Merkos L'Inyonei Chinuch—the educational arm of the Chabad Lubavitch movement—identifies pedagogic training for educators as a component of its mission:

Pedagogic courses—to provide the opportunity for Orthodox teachers to become proficient, improve and become expert in the teaching profession.²³⁵

In fact, as early as 5703 [1942], the Merkos began offering teacher training courses,²³⁶ as well as pedagogic training and

ה. **פעדאגאגישע קורסען**
צוליב דער פארגרעסערטער נאכפראגע אויף לערער, האט דער מרכז לעניני חנוך באשלאסען צו גרינדען פעדאגאגישע קורסען. איינער אזא קורס איז ערעפענט געווארען ז' אלול, פאר פערזאנען וועלכע האבען שוין אין א באפרידיגענדער מאס ידיעות אין אידישע למודים, אבער דארפען נאך האבען א פעדאגאגישע פארפולקאמונג. דער קורס איז א אכט וואכעדיגער.

בהנוגע לקבוצה של מספר מסוים, בודאי יסכימו לערוך בשבילם **הרצאות מיוחדות** אם זקוקים לזה, **שינויים בתכנית למודיהם** וכו' – הרי שאף שאין מסמרות קבועות בזה, אבל בכללות צריך התוכנית להיות "מתאים" לה"דרישות המיוחדות" של קהילת אנ"ש, והוא דבר הפשוט ומוכן מאליו. ועוד כתב (הועתק להלן הערה 263): "והרי לזה אין צורך כלל לבקר באוניברסיטה, ובמילא אין כל חשש" – כלומר, אילו הי' מוכרח לבקר באוניברסיטה, הי' מקום להסתפק באם מותר הדבר (וכידוע התנגדותו של כ"ק אדמו"ר זי"ע ללימוד באוניברסיטה בכלל (ראה המצוין להלן הערה 257), אי מצד העדר היראת שמים של הפרופסורים, אי מצד הפריצות השרוי בין תלמידי האוניברסיטה וכו'.

ולכאורה זהו גם הכוונה במה שכתב (הועתק להלן הערה 248): "תכלל גם רשימת אנשים אשר אפשר לחשוב כי יוכלו לספחם להיות המרצים בשיעורים" – הוי אומר שמוכרחים לבחון מי ראוי להרצאה למלמדים יראי שמים.

ולמרות כל זה, בנדון שמשדד החינוך הי' אמור לתבוע שמלמדי הרשת ישתתפו בהשתלמות שעל ידי האוניברסיטה, הואיל כ"ק אדמו"ר זי"ע לענות להר"א וולף ז"ל (הועתק להלן הערה 262): "ידונו עד"ז (1) באם יתבע (2) באם לא יהיו מורים שמכבר השתלמו וכו'" – היינו שקיים אפשריות שיוכרחו מטעם הממשלה לעבור השתלמות ע"י האוניברסיטה, ובלית ברירה ישתתפו בזה.

(235) 'היום יום' (ע' 198): "שעורים פדגוגיים – לתת אפשרות למורים חרדים להשתלם, להשתכלל ולהתמחות במקצוע ההוראה בלמודי קדש".

(236) 'הקריאה והקדושה' (ער"ח מר-חשון תש"ג, נומבר 1942, 26:3 ע' ד): "מרכז לעניני חנוך טהעטיגקייט . . פעדאגאגישע קורסען צוליב דער פארגרעסערטער נאכפראגע אויף לערער, האט דער מרכז לעניני חנוך באשלאסען צו גרינדען פעדאגאגישע קורסען. איינער אזא קורס איז ערעפענט געווארען ז' אלול, פאר פערזאנען וועלכע האבען שוין אין א באפרידיגענדער מאס ידיעות אין אידישע למודים, אבער דארפען נאך האבען א פעדאגאגישע פארפולקאמונג. דער קורס איז א אכט וואכעדיגער.

עם איז פאראויסגעזעהען צו עפענען אי"ה קירצליך א צווייטען קורץ-טערמיניגען קורס, ווי אויך א לענגערען קורס פאר פערזאנען וועלכע אויסער דער פעדאגאגישער צוגרייטונג דארפען זיי זיך נאך

guidance for educational administrators,²³⁷ as is evidenced in numerous entries of the "הקריאה והקדושה" journal published by Agudas Chasidei Chabad during those years.

Indeed, the pedagogic credentials of the educators in *Chadrei Torah Temimah*, established by the Rebbe Rayatz, are touted in the first issues of *Kovetz Lubavitch*, published in 5704 [1944].²³⁸

DIRECTIVE OF THE REBBE RAYATZ

- II. The Rebbe Rayatz wrote to Merkos L'Inyonei Chinuch in 5707 [1947], requesting that they offer teacher training programs so that *roshei yeshivah*, *melamdim*, and teachers can broaden and improve their knowledge of education.²³⁹

On the very same day, the Rebbe Rayatz wrote to **all faculty members of all Chabad-run schools, including Tomchei**

פארפולקאמען אויך אין אידישע למודים בכלל. אינטערעסירטע דארפן צייטיג אריעשיקען שריפטליכע בקשות אנגעבענדיג דעריי א קורצע לעבענס-באשרייבונג. אום צו געבען די תלמידים פון די קורסען מעהר מעגליכקייט אפצוגעבען זיך מיט לערנען, קענען זיי באקומען פון די קורסען הלוואות ביז א געוויסער סומע מיט דעם תנאי צוריקצוצאהלען עס אין טהיילען נאכדעם ווי זיי וועלען באקומען א שטעלע."

(237) 'הקריאה והקדושה' (ער"ח כסלו תש"ג, דצמבר 1942, 27:3, ע' ה. ו"ה בגליון טבת תש"ג, ינואר 1942, 28:3, ע' יג) תחת הכותרת, "מרכז לעניני חנוך טהעטיגקייט . . . דעפארטמענט פאר פעדאגאגישע קאנסולטאציעס" : "דער דעפארטמענט פאר פעדאגאגישע קאנסולטאציעס ביי דעם מרכז לעניני חנוך גיט פעדאגאגישע עצות פאר לערערס אין זייער פעדאגאגישער ארבייט און אנווייזונגען פאר חנוך עסקנים אין זייער אדמיניסטראטיווער ארבייט, א גאנצע ריי חנוך 'אינסטיטוציעס בכלל און לערערס בפרט שטעהען אין א שטענדיגען קאנטאקט מיט דעם מרכז לעניני חנוך און באקומען פון איהם פעדאגאגישע אינסטרוקציעס".

(238) קובץ ליובאוויטש (שנה א, חוברת א, יט כסלו-ט אדר, ה'תש"ד, ע' 9): "ווי אין די פריהער-עטאבלירטע חדרי תורה תמימה, אונטער דער אויפזיכט פון **מחנכים פעדאגאגען און יראי השם**, – ווערען די תלמידים דא ערצויגען אין עכטער אידישקייט ברוח ישראל סבא".

ושם (שנה א, חוברת ד, יב תמוז-יח אלול, ה'תש"ד, ע' 60): "אין די נייע געעפנטע חדרי תורה תמימה זיינען אויפגענומען געווארען, אזוי ווי אין די אנדערע עקזיסטירענדע חדרי תורה, מורים חרדים, איבערהויפט פון בני הישיבה, און **עקספיריענדע פעדאגאגען**".

ובקשר ל'אחי תמימים' נאמר עוד שם (ע' 59): "די **ענגלישע** לימודים ווערען אנגעפיהרט דורך טיטשערס **פעדאגאגען און חרדים**".

(239) מכתב מיום כ"ט אדר תש"ז (אג"ק כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע ח, ע' רכג): "אל הנהלת מרכז לעניני חינוך מל"ח . . . הנני בזה להציע להנהלת מרכז לעניני חינוך מל"ח לסדר בעזה"י בהקדם האפשרי שיעורי השתלמות למורים כדי לתת את האפשרות לראשי הישיבות למלמדים ולמורים להרחיב ולשכלל את ידיעותיהם באופני החנוך וההדרכה של הילדים. בברכה".

Temimim, Achei Temimim, and Chadrei Torah Temimah Lubavitch, asking them to participate in the training programs that would be provided by the Merkos.²⁴⁰

*Dr. Ze'ev Ha-Levy (William) Brickman*²⁴¹

According to the testimonies of elder Lubavitcher Chasidim,²⁴² these courses were conducted by Dr. Ze'ev (William) Ha-Levy Brickman, an observant²⁴³ Jewish academic who served as a lecturer in the education faculty of New York University. The course took place weekly for a duration of several months (primarily during the summer) and were initially held at the Lubavitcher Yeshivah at Bedford and Dean Avenues in the Bedford-Stuyvesant neighborhood.

At the conclusion of the courses, the participants received a

(240) מכתב מיום כ"ט אדר תש"ז (אג"ק כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע ח, ע' רכג): "אל הראשי ישיבות מלמדים ומורים בישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש המרכזית, וישיבות אחי תמימים ליובאוויטש וכל המוסדות חדרי תורה תמימה ליובאוויטש . . כל היודע פרק בחנוך ועוסק ברצינות בהדרכת ילדים מכיר ומרגיש כי גם המחנכים הכי מוכשרים ומנוסים בעבודתם זקוקים להתדבר מזמן לזמן אודות אופני החנוך וההדרכה הכי מסוגלים לסוג הילדים המחונכים על ידיהם, ומכש"כ אשר המלמדים והמורים הצעירים ומחוסרי נסיון מחויבים להשתדל להרחיב את ידיעותיהם בחנוך והדרכה, ובזה תלוי הרבה מהצלחתם בעזה"י בעבודתם הכי אחראית.

תכלית הנ"ל הצעתי למרכז לענייני חנוך, לסדר שיעורי השתלמות למורים, ובזה הנני פונה אל כל המלמדים והמורים אשר בישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש המרכזית וכל הישיבות אחי תמימים ליובאוויטש והמוסדות חדרי תורה תמימה ליובאוויטש לבקר במדה נכונה את שיעורי ההשתלמות הנ"ל ולקבל כתב אישור בידיעתם והשי"ת יצליחם בגשמיות וברוחניות."

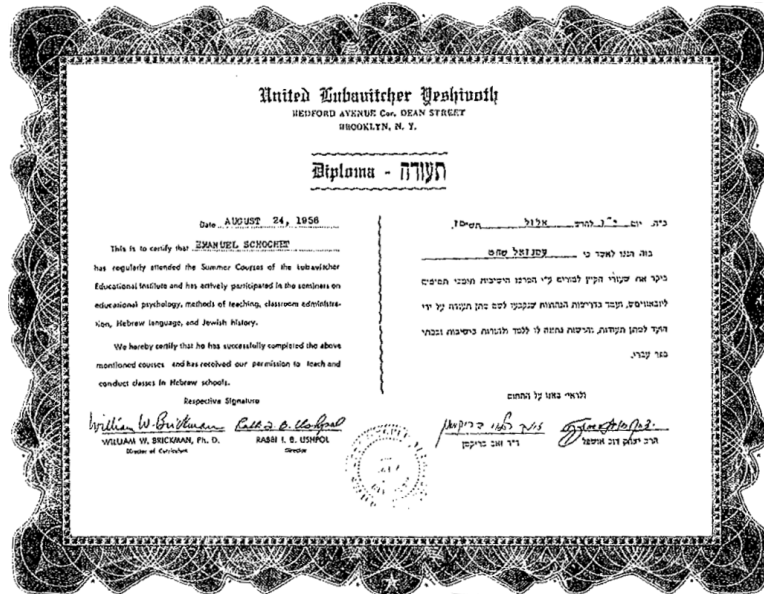
241) Machon Shmuel thankfully acknowledges the efforts of Dr. Chaim Brickman (of Ra'anana, Israel), son of the late Dr. Ze'ev Ha-Levy (William) Brickman, as well as Rabbi Dr. Aryeh Solomon (of Sydney, Australia) for their invaluable assistance in identifying the background and details of Dr. Brickman's involvement in the training seminars described in this article.

242) Rabbi Aryeh Solomon, in "An Unsung Hero: Dr. William (Ze'ev Ha-Levy) Brickman: Master Educator and Pioneer of Chinuch in America," *N'shei Chabad Newsletter* (October 2009, pp. 46–50): "My conversations with Rabbi Yitzchok Dovid Groner, *alav ha-Shalom*, and, *yibodlu l'chaim tovim*, Rabbi Leibel Groner and Moshe Pesach Goldman, all confirmed that these courses were in fact conducted by Dr. William (Ze'ev HaLevi) Brickman."

מאמר זה נדפס גם בלה"ק ב'כפר חב"ד" (גליון 1336 ע' 26–31) תחת הכותרת, "המרגל האמריקאי בשורות ה.ס. שזכה לשליחות מהרבי".

243) See also, Raymond E. Wanner, "William Brickman, Doctoral Professor in European Education, vol. 42, no. 2 (Summer 2010), pp. 78–82): "...This demonstrates that Dr. Brickman, while a strictly observant and orthodox Jew, did not allow religion to create barriers."

certificate to confirm satisfactory completion of the course, which included the study of educational psychology, methodology, classroom management, Hebrew language, and Jewish history.

These training courses continued until the late 1950s. Please see Appendix II below, for correspondence dated 5710-5711 [1950-1951] by Rabbi Shmaryahu Gurary and Rabbi Yitzchok Dovber Ushpol regarding the courses, as well as a course syllabus composed by Dr. Brickman that has been preserved. Of the major subjects discussed by Dr. Brickman were the Principles of Educational Psychology, which he based on *Laws of Learning* by Professor Edward Thorndike (1874–1949).

*

The prestigious *Kovetz Lubavitch*, in its entry of the months of Tammuz 5716 [1956]–Kislev 5717 [1957], reports:

The central Lubavitcher Yeshivah has, in recent years, been organizing special courses for educators during the summer months. In these courses, the best and most suited students of the Lubavitcher *yeshivos* are trained with the mastery of proper pedagogy to be worthy of educating Jewish children and raising them to be faithful Torah Jews.

During this summer as well, courses have been organized

for educators. The courses are held at the Central Lubavitch Yeshiva on Bedford Avenue, at the corner of Dean Street, in Brooklyn, and include the following subjects: pedagogy, methodology, history, education, perfecting their mastery of *dikduk* [Hebrew grammar] and *Lashon Hakodesh*, etc.

These courses are coordinated by the Central Yeshiva of Tomchei Temimim under the guidance of well-known pedagogues and educators.²⁴⁴

Reportedly, "So important to the Rebbe were his classes, that on *motzaei* Shabbos prior to the weekly class, Rebbetzin Chaya Mushka would personally phone the Brickman home to check that everything was in order for the upcoming class."²⁴⁵

*

Rabbi Yitzchak Newman, Dean of the Hebrew Academy of Long Beach, California, shared in correspondence with Machon Shmuel, that while studying in the Kollel in the early 1970s, he was involved in arranging teacher training sessions for the *kollelyungeleit*. He met with Rabbi Hodakov and proposed the names of several prominent Orthodox educators to teach the course. Rabbi Hodakov promised to consider his suggestions over the coming days, and in due time responded that he would appoint an instructor for the course, and proceeded to arrange for Dr. Brickman, who was then a professor at the University of Pennsylvania, to come teach the course.

Subsequently, Dr. Brickman would arrive on Fridays at the end of the

(244) קובץ ליובאוויטש (שנה ה', חוברת א, 1 (15)), יב-יג תמוז תש"ז – יט כסלו תשי"ז, ע' 53: "די צענטראלע ליובאוויטשער ישיבה ארגאניזירט דעריבער אין די לעצטע עטליכע יאהר אין די זומער-מאנאטען ספעציעלע קורסען פאר מחנכים. אין די דאזיגע קורסען ווערען די בעסטע און פאסיגסטע תלמידים פון די ליובאוויטשער ישיבות אויסגעשולט מיט די געהעריגע פעדאגאגישע קענטנישען צו זיין ראוי מחנך זיין אידישע קינדער און ערציען זיי אלס תורה טרייע אידען.

אויך היינטיגען זומער זיינען ארגאניזירט געווארען קורסען פאר מחנכים. די דאזיגע קורסען קומען פאר אין דער צענטראלע ליובאוויטשער ישיבה, בעדפארד עווע. קארנער דיען סט., ברוקלין, און נעמען ארום די פאלגענדע געגענשטאנדען: פעדאגאגיק, מעטאדיק, היסטאריע, עדיוקיישאן, פארפולקאמונג אין דקדוק און אין לשון הקודש א. אנד.

די דאזיגע קורסען ווערען אנגעפירט פון מרכז הישיבות תומכי תמימים אונטער דער לייטונג פון באוואוסטע פעדאגאגען און מחנכים."

245) Rabbi Dr. Aryeh Solomon, *ibid.*, p. 48.

kollel seder to give a lecture on education to the *kollel yungeleit*. The lectures focused on educational theory and technique based on academic educational sources.²⁴⁶

THE REBBE'S INSTRUCTIONS

The Rebbe's imperative to ensure professional training for Chabad educators is documented in the Rebbe's letters immediately after assuming the נשיאות of Chabad *Chasidus*.

In a letter to Rabbi Ahron Mordechai Zilbershtrom²⁴⁷ during the year 5710 [1950], the Rebbe asked that he present a plan for a program whose aim it would be to train teachers over a short period of time (three to six months) primarily in the realm of pedagogic methodology.²⁴⁸

*Directives for the Reshet*²⁴⁹

At about the same time, the Rebbe established *Reshet Oholei Yosef Yitzchak*—a network of Chabad schools in Eretz Yisrael. In 5714 [1954] the Rebbe **strongly urged** the *Reshet* to arrange for teacher training courses²⁵⁰ during the summer months, and encouraged even those who

246) In correspondence with Machon Shmuel.

247) וראה 'חיייל בשירות הרבי' (ע' 131): "מנחת". . את בית-הספר שם ניהל הרה"ח ר' אהרון מרדכי זילברשטרום, שהיה בעל נסיון רב בתחום החינוך. את נסיונו רכש בעת היותו בפריז, שם עבד במוסדות לחינוך יהודי שהוקמו על-ידי הרה"ח ר' שניאור זלמן שניאורסון ע"ה, וכאשר הגיע לארץ – ביקשו הרבי לסייע בהקמת הרשת, ובעיקר בהכוונת מורים, והפנייתם להשתלמויות."

248) אג"ק (ג, ע' שח): "ורב תודות לו על הידיעות הסטטיסטיות אדות מצב החנוך. בנוגע להצעתו אדות סמנריון למורים אבקשו לבא בהצעה מפורטת אדות שעורים פדוגוגית שתפקידם יהי להכשיר במשך זמן קצר (3 - 6 חדשים) מורים אשר בדרך כלל יש כבר להם הידיעות היסודיות[1] הדרושות לכל מורה וזקוקים רק להכשרה פדוגוגיים – מיתודית אשר עכ"פ את המינימום ההכרחי שבזה אפשר לקבלו במשך זמן קצר כנ"ל. רצוני – אם באפשרי – אשר יחד עם ההצעה הנ"ל תכלל גם רשימת אנשים אשר אפשר לחשוב כי יוכלו לספחם להיות המרצים בשיעורים וביחוד התקציב. אחר שתתקבל ההצעה הנ"ל נוכל אי"ה לדון אדות האפשרות להביאה לפועל..."

249) להעיר ממענת כ"ק אדמו"ר זי"ע (לגבי הכנסת טלויזיה לימודית לבית-הספר, ועל ידי זה יתווספו יותר תלמידים בביה"ס, נדפס ב'תשורה' למשפחת שוחאט, ד' תמוז תשע"ז, ע' 11): "באם יתירו במקום אחד הרי זה היתר, ויותר מזה עידוד (שהרי נעשה בחינוך שעל-שם כ"ק מו"ח אדמו"ר) בכל מקום", ודו"ק.

250) כדי להמחיש את גודל הדרישה למלמדים מומחים, מועתק בזה תיאורו של הר' איצקע גנזבורג ב'חיייל בשירות הרבי' (ע' 134): "זכורני שפעם באתי באישון ליל לכפר חב"ד כדי לחפש משהו שיסכים לבוא לכמה ימים למעברת זרנוגה כדי למלא את מקומו של אחד המורים שלא חש בטוב. פגשתי את הרה"ח ר' אברהם מאיר, שהמליץ בפניי על אברך תושב הכפר.

ניגשתי לאותו אברך, הסברתי לו את החשיבות שהרבי מייחס לעבודה ברשת וכו', והוא הסכים

had undergone similar training in the past to participate.²⁵¹

In a 5716 [1956] letter to Rabbi Zilbershtrom the Rebbe writes:

Obviously, offering courses for teachers of Anash is a most appropriate endeavor ("במאד מאד"). At present, it remains unclear, however, whether the courses must be exclusively for Anash, or other courses currently offered [elsewhere] can be suitable. [See note for the remainder of the letter].²⁵²

A few months later, the Rebbe wrote to Rabbi Yitzchak Gansburg,²⁵³

להצטרף אליי לזרנוגה. למחרת הצגתי אותו בפני התלמידים, ופניתי למשרד. כעבור כמה דקות אני רואה את כל ילדי הכיתה מסתובבים בחצר... כאשר ניגשתי אליו ושאלתי אותו לפרש הדבר – הוא אמר לי בתמימות: באתי לכאן כדי ללמד ילדים שיושבים בשקט ומוכנים ללמוד אבל הם לא רצו לשבת ויצאו מהכיתה... זאת רק דוגמא אחת כדי לסבר את אוזנו של הקורא עד כמה קשה היה למצוא מורים בעלי נסיון בתחום החינוך. פשוט לא היה לו מושג איך מלמדים כיתה ילדים".

(251) מכתב ו' תמוז תשי"ד (אג"ק ט, ע' קסח): "ההצעה לערוך קורסין מזורזים להכנת מורים ולהשתמש בזה בימי החופש נכונה במאד מאד גם אם לא הי' החשש שלשנה הבאה ידרשו בתוקף מוסמכות מכל מורה ומורה, ובודאי עושים בזה במרץ היותר גדול, ואפשר כדאי שאף אלו שכבר מוסמכים הם ישתתפו עכ"פ בחלק מהקורסין למען לחזור על הישגות ואי אפשר לבית המדרש בלא חידוש. והסברה בנוגע לקייטנא, הנה נתקבלה בקשה זו מביה"ס דאהלי"י ביפו, ומציעים לעשות כזה בכפר, ובכ"א גם זו הצעה נכונה ואפשר גם מוכרחת.

אינני יודע ההוצאות הכרוכות בהנ"ל, ובודאי יש מקום לבקש עזר מיוחד מהמשרדים המתאימים ועל השאר להשתדל למצוא, והרי כבר בלאה"כ יש חסרון ניכר בהרשת, והלירות שיתוספו על שתי הוצאות הנ"ל אינם משנים המצב, ובודאי ישתדלו אנ"ש להמציא אמצעים על זה".

וראה גם מכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע מיום כ"ד טבת תשי"ט (מענה למלך א, ע' 64): "בשאלתו בנוגע להשתלמות בהוראה בכדי לעמוד בבחינות – נכון הדבר במאד. ותקותי שבהנוגע אליו בטח יקילו בבחינות לאחר השתק שלו בהוראה ולימוד משך זמן".

(252) מכתב מיום ח' מר-חשוון תשט"ז (אג"ק יב, ע' נו): "ע"ד יסוד קורסים למורים... הנה מובן שיסוד דקורסין למורים מאנ"ש דבר נכון במאד מאד, אלא שצריך עיון אם במצב ההווה מוכרח שיהי' קורס מיוחד בשבילם ע"י אנ"ש, ואולי אפשר למצוא מבין קורסין הקיימים כבר מתאים בשבילם, ובפרט שכשידברו עם הנהלת הקורסין אודות הדרישות המיוחדות של אנ"ש ויבארו שהדברים הם בהנוגע לקבוצה של מספר מסוים, בודאי יסכימו לערוך בשבילם הרצאות מיוחדות אם זקוקים לזה, שינויים בתכנית למודיהם וכו', ונוסף על שההוצאות היו יותר קטנות שלא בערך, הנה תועלת נוספת בזה והוא העיקר בזה שכשילמדו בצוותא עם עוד אנשים בודאי יוקלטו הלימודים בנקל יותר, ולא יהי' הכרח לצרף בכתה אחת אלו שאינם מתאימים כ"כ מפני מספרם המועט כו' וכו', ועוד נקודה בזה וגם היא חשובה שם יתענינו בקורסין הקיימים כבר, בודאי אפשר יהי' להתחיל הלימודים בהקדם, משא"כ אם ייסדו קורס מיוחד".

"דא"ג מה שכותב אודות מספר שעות הלימוד בהנ"ל, לכאורה צריך עיון, מאין יקחו זמן פנוי כ"כ, כיון שכאו"א מהם עסוק, ובודאי למותר ולהדגיש עוד הפעם אשר כל הנ"ל אינו ממעט כלל בהנחיות הכי גדולה שישתלמו מורי אנ"ש ככל האפשרי וככל המוקדם, ואין השקו"ט אלא בהאופן שאפשר להגשים הדבר בהקדם ועל צד היותר טוב... בברכת הצלחה בכל האמור לעיל המח' לבשו"ט".

(253) בקשר לעיסוקו בעולם החינוך, ראה 'חייל בשירות הרבי' (ע' 134): "את האמת אומר, שגם אני עצמי לא ידעתי בתחילה כיצד אמור מורה לנהל כיתה תלמידים. אני עצמי מעולם לא למדתי בבית-

Secretary of *Reshet Oholei Yosef Yitzchak*:

Regarding training the teachers of the *Reshet*, you should inquire when appropriate courses will begin to be offered, by [organizations] such as **Agudas Yisroel or other organizations that are further to the [ideological] right**. And it would be worthwhile to encourage the Agudah in this regard, because the [heightened interest] and encouragement will likely prompt them to expedite [featuring the program] as much as possible, especially if the *Reshet* helps [defray some of the costs] with a symbolic sum.²⁵⁴

(It may be noted that Rabbi Gansburg himself was directed by the Rebbe to undergo intensive training available through the Ministry of Education, through which he ultimately earned an M.A. in education, mastering subjects such as mathematics, grammar, history, psychology, pedagogy, and others.²⁵⁵ **This should not be misconstrued as a directive for the public, as the Rebbe emphasized many times,**²⁵⁶ and

ספר, שהרי בילדותי למדתי במוסקבה במחתרת, ואחר-כך בארץ הקודש נכנסתי מיד ללמוד בישיבה. למעשה מעולם לא ראיתי כיצד נראית כיתה תלמידים עם מורה...

ב"ה שזוגתי תחי' הייתה בעלת-נסיון טוב בחינוך (בתחילה עבדה כמורה ב'בית-יעקב' ואחר-כך עברה ללמד בבית-ספר של הרשת ביפו), וכך יכולתי ללמוד ממנה כללים בסיסיים על ההוראה בבית ספר."

(254) מכתב מיום יז טבת, תשט"ז (אג"ק כא, ע' של): "בהנוגע להשתלמות המורים-ות דהרשת, צריך הי' להודיע מתי יפתחו קורסים כדבעי, היינו מאגו"י או יותר ימנים, וכדאי לעורר הנ"ל עד"ז – שעלולה להתעוררות שיקדימו את זה ככל האפשרי. ובפרט אם ישתתפו מצד הרשת באופן סמלי בהוצאות".

(255) 'חייל בשירות הרבי' (ע' 134): "כאשר הרבי הורה לי להיכנס לעבודה ברשת, הוא הורה לי יחד עם זאת, לעבור קורסים שאורגנו על-ידי משרד החינוך, כדי שאקנה ידע מקיף בהוראה. למעשה עברתי את הקורסים השונים תוך כדי עבודה ברשת, וב"ה הצלחתי לקבל תואר M.A., שנחשב לתואר גבוה מהממוצע.

במסגרת הקורסים קניתי השכלה כללית בתחומים רבים, כמו מתמטיקה, דקדוק, היסטוריה, ידיעת הארץ, טבע, וכמובן פסיכולוגיה ופדגוגיה. הדבר עלה לי במאמצים מרובים, **אולם הייתה זו הוראה ברורה של הרבי – שכל עובדי הרשת חייבים לעבור קורסים והשתלמויות.**

לרבי היה גם עניין בכך שאנשים מחוץ לחב"ד ידעו שמורי הרשת עוברים קורסים והשתלמויות, כדי שבמשרד החינוך יעריכו כיאות את רמת החינוך ברשת, וגם משום שהרבה הורים לא היו מכניסים את הילדים שלהם לרשת אילו היו שומעים שהמורים אינם עוברים השתלמויות. ואכן ראינו זאת במו עינינו, שהעובדה שמורי הרשת עברו השתלמויות – סייעה מאוד בנכונותם של ההורים לרשום את ילדיהם לבתי הספר של הרשת".

(256) 'מאוצר המלך' (ג, ע' 8): "כמדובר וכמה פעמים: מענתי לאחד – אין בזה הוראה ואפילו לא מענה סתם – לשני". וראה 'בנה ביתך' (בוקיעט, ע' ו), וש"נ.

certainly not an approval to attend university—as the Rebbe’s opposition to this is well known.²⁵⁷)

During the summer of that year, the Rebbe again wrote in this regard, expressing his sadness and pain in response to reports emanating from Eretz Yisrael that the caliber of teachers employed by the *Reshet* was underwhelming. The Rebbe writes:

Regarding the quality of the teachers that you write about—this is obviously very painful and distressing [to hear], and I have been encouraging [professional development] at every opportunity for years. It would be appropriate to raise this issue at the upcoming meeting of the *Reshet* so that they can examine the issue and come to a practical decision, specifically as to how the [summer] recess can be used to advance and train the teachers.²⁵⁸

In 5718 [1958], Rabbi Gansburg wrote to the Rebbe regarding opening a training college (“סמינר”) for teachers.²⁵⁹ Rabbi Gansburg had not presented plans for implementing the idea, to which the Rebbe responded:

(257) ראה לקוטי שיחות (טו, ע' 47, בתרגום ללה"ק) – מה שהוסיף כ"ק אדמו"ר זי"ע בהשיחה המוגהת בעת התאוששותו מהתקף הלב ר"ל שקיבל בשמחת תורה תשל"ח (דבר המציין עד כמה ענין זה נגע ללב): "יש להבהיר, למרות שהדבר ברור מאליו, שאין הכוונה בכל הנ"ל לבעית הלימוד באוניברסיטאות וכי"ב, שהוא ממש איסור חמור, וסכנה (וחמירה סכנתא מאיסורא) שהרי כל האוירה וההשקפה חדורות בכפירה בהשגחה הפרטית של הקב"ה. מקובלת שם כדבר מובן מאליו ההנחה שאין שום כח המתערב בחוקי העולם ובחלקם המכריע נלמדים לימודי כפירה, אמונות ע"ז וכו', וברובם ככולם אינם קיימים גברי בושה וצניעות, ולועגים לכל המתחשב בגדרים אלה, ולהיפך: כל הפרוץ יותר – נעלה יותר.

ומפורסם המצב האיום השורר בקמפוסים, בפנימיות, במקומות הטיוול וכו', ואין להאריך בדבר המבהיל בכלל, ובמיוחד במידה איומה כנ"ל בפרט.

מפורסמת הטענה שהוא (או היא) לא ינזק אלא יעמוד בנסיון – ומפורסמת גם התשובה, שאפילו צדיק גמור מבקש מהקב"ה בתחילת היום האחרון של שנת ה-120 לחייו עוד לפני התפילה: "אל תביאנו לידי נסיון". וניתן להאריך בכך אך אין כאן מקומו".

(258) מכתב מיום יח תמוז, תשט"ז (אג"ק יג, ע' רסו): "במה שכתב אודות רמת המורים-ות, מובן עד כמה מצער ומכאיב, וזה שנים שהנני מעורר עד"ז בכל הזדמנות, ומהנכון הי' שבאסיפה היותר קרובה של הנהלת הרשת ידונו את הענין ויבואו להחלטות ממשיות, ובפרט איך לנצל את ימי החופש להתקדמות והשתלמות המורים-ות, ויה"ר שגם בזה יצליח ויבשרט, ובפרט שזה עתה אזלינן מימי י"ב וי"ג תמוז גאולת כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע נצחון התורה והמצוה במס"נ למעלה מדרך הטבע. בברכה".

(259) יציין שנשאל כ"ק אדמו"ר זי"ע ע"ד ייסוד סמינריון למורים בין בני הישיבות, ועל זה הואיל כ"ק אדמו"ר זי"ע לענות (אג"ק כד, ע' נה) שלמרות "שבנוגע עצם הענין לית מאן דפליג שהוא הכרחי ביותר" – דין קדימה לאותם הענינים המחייבים את אנשי חב"ד לראש וראשונה, אשר בתחום זה עדיין המלאכה מרובה. ולאידך, מכיון שפעולה זו (סמינריון למורים בין בני הישיבות) "הכל מודים

You did not [include] any plans in your writing but only that it is a matter that involves great difficulty. You should inquire regarding existing training colleges which have been functioning for some time and their approach is known, [and you can then] choose the most appropriate one amongst them, and certainly if you reach out early enough, it will be possible to ask them to make certain improvements.²⁶⁰

Ten years later, in 5728 [1968], the following exchange took place between the Rebbe and Rabbi Efraim Wolf, director of the Chabad network of *yeshivos* in Eretz Yisrael. Rabbi Wolf sought the Rebbe's guidance regarding the requirement of the Ministry of Education to have all faculty members undergo formal pedagogic training which is available through the university institutions.²⁶¹

In response, the Rebbe said "this should be discussed, 1) if he [the Minister of Education] will demand this, and 2) if there are no previously trained teachers available."²⁶² The Rebbe then added the following:

Now that at last talk has begun—that a teacher in a Chabad school must be trained etc., perhaps **something** will **at least** finally ("סוף-סוף") be done about training the present teachers in the schools of the *Reshet*—with [regard to] which the complaints and demands [for change] increase from year to year. And for this purpose, there is no need at all to visit the university, and therefore there is no concern—what is needed is for someone to take **serious, consistent interest** in this and begin **actually implementing** this, and until today I do not know of any movement whatsoever in this regard!!²⁶³

בהכרחיותה" וכמה מסוגלים להביאה לפועל, אינו מן הצדק שדוקא חב"ד יתעסק בה.

(260) אג"ק (טז, ע' קו): "במה שכתב אודות פתיחת **סמינר למורים**, הנה אינו כותב שום תכנית בזה ורק שקשור הדבר בקישורים גדולים. וצריך להתעניין ע"ד הסמינרים שקיימים כבר ושפועלים איזה זמן ובמילא ידועה שיטתם, ולבחור מהם המתאימים ביותר, ובדאי ע"י מו"מ עמהם בעוד מועד, אפשר יהי לתבוע כמה שיפורים נוספים לתקנם".

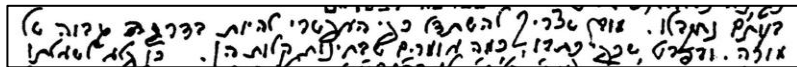
(261) 'ימי תמימים' (ד, ע' 87): "כן הוחלט לבקש חו"ד כ"ק אדמו"ר שליט"א אשר היות ומשרד החינוך יתבע השתלמויות מורים באוניברסיטאות אם להסכים להשתלמויות אלו של המורים. אפרים וולף".

(262) 'ימי תמימים' (שם): "ידונו עד"ז 1) באם יתבע 2) באם לא יהיו מורים שמכבר השתלמו וכו'".

(263) 'ימי תמימים' (שם): "כיון שמתחילים לדבר עכ"פ – שהמורה בבי"ס חב"ד צ"ל מושלם כו', אולי **סוף-סוף** יעשו **משהו על-כל-פנים** להשתלמות המורים דעתה שבביה"ס הרשת – שמשנה לשנה מתרבות התלונות והתביעות בזה והרי לזה אין צורך כלל לבקר באוניברסיטא, ובמילא אין כל

In another response whose date has not been verified, the Rebbe writes:

It is obvious that you should endeavor to [be trained to] perform as a teacher at the highest level possible, especially given that, as you write, many say that the tests are easy.²⁶⁴ (Regarding the Rebbe's attitude to tests in this context, see note.²⁶⁵)

There are numerous other responses from the Rebbe where we continue to learn of his consistent support for teacher training.²⁶⁶

Expertise in *chinuch*—by the Rebbe's standards—does not require many years of experience; so long as a teacher has a natural talent for education combined with a desire to hone his skills, he can become an expert within a few short months. And during this period, it is not necessary for him to be assigned difficult educational tasks.²⁶⁷

חשש – ורק שצריך שמי שהוא יתענין בזה ברצינות ובעקביות ויתחיל במעשה בפועל בזה ועד-עתה לא ידעתי אפילו מהזה כל שהיא בענין!!!

וראה על הדווחים ב"ימי תמימים" שם לגבי סידור הסמינר למורים בכפר חב"ד (ד. ע' 83. 251, ו, ע' 106. 330. 331).

(264) מכתב כ"ט טבת תשי"ח (לא נדפס באג"ק).

(265) אג"ק (כא, ע' של): "מ"ש אודות תוצאות הבחינות, אין להתרשם מזה, ובטח לא היתה ההכנה מצדו אלא, פון יוצא וועגען. ובמילא - יתקן הדבר לפעם הבאה. ובמצבו זהו כשאר עניני הרשות, היינו דקליפת נוגה, שכשהכוונה לנצלם לקדושה, ובנדון דידך הטבת המצב בהרשת, גם ההכנה נתעלה לקדושה. והשי"ת יצליחו".

(266) מכתב כ"ק אדמו"ר זי"ע מיום כ"ב אדר, תשי"ח (אג"ק טז, ע' שנב): "במענה למכתבה בו כותבת אודות הקישורים שבפרנסת הבית ובמילא משפיע זה על המשך לימודי ועל גמר שלהם, אף שמתכוונת לעבור בחינות למורה מוסמכת, הרי המשך המצב האמור מפריע גם לזה.

והנה רואים בחיי עולמנו זה, שהכנה מתאימה להסתדרות בעתיד אין זה אבוד של זמן ומרץ, אלא אדרבה ככל שתהי' ההכנה מבוססת יותר ובמילא במשך זמן הדרוש לזה, תהי' ההסתדרות מתאימה וטובה יותר, וקצוצ' זמן או מרץ הדרוש להכנה גורמת לעתיד כמה פרטים וענינים הגורעים בהסתדרות בעתיד.

ומזה מובנת השקפתי, שעלי' להתאמץ ככל האפשרי בכדי שתהי' בעלת מקצוע בשטח המסוגל לה שכנראה זהו שטח החינוך והוראה וכיון שהכרחי הדבר בודאי שימצאו אופנים, שלמרות המצב שמתארת במכתב תוכל להכין את עצמה באופן הדרוש והשי"ת יצליחה, ובודאי שידידי' ועאכו"כ בני המשפחה יסייעו בידה אם בגוף או באופנים אחרים בכדי שתוכל לבוא למטרה האמורה ואחכה לבשו"ט".

(267) אג"ק (טז, ע' קו): "במה שמקשה במכתבו, שאמרתי שצריך לרכז סגל **מורים מומחים** ואיך אפשרי הדבר, כיון שמאנ"ש לא התעסקו בזה עד עתה. הנה מומחיות אינה דורשת דוקא עבודה שנים רבות, כי באם יש כשרון בזה ורצון חזק להתמחה במקצוע החינוך אליבא דנפשי, יש לקוות שבמשך חדשים אחדים יעשה למומחה, ובמשך חדשים אלו, הרי אינו מחויב להיות דוקא מנהל או

In sum, the Rebbe was deeply committed to the training of Chabad teachers and believed it to be a critical component in the success of the Chabad educational network. It is equally clear as well that the Rebbe advocated only for professional development that would not compromise traditional Torah values.

This nuanced approach is captured in a letter of the Rebbe to Dr. Yosef Goldshmidt, of the Israel Ministry of Education. In it, the Rebbe reiterates his position that it is imperative for Chabad educators to be trained, and is clearly distressed that such training had not materialized. He points out that the Chabad educators themselves bear similar sentiments, and therefore hope that this will be remedied going forward.²⁶⁸

Having made this point, the Rebbe proceeds to point out to Dr. Goldschmidt that once the minimum criteria for an educator have been satisfied,

One ought to value more that the teacher be of a worldview that is steadfastly committed to all that is holy to our people, and whose lifestyle reflects that commitment. Because it is then that he can, in turn, impart this unwavering commitment to his student.²⁶⁹

מורה בכתות קשות וכיו"ב, ויכולים להעסיקו באופן הכתות ששם העבודה קלה יותר, וק"ל...".

הרקע לתשובה זו – ב'חילל בשירות הרבי' (ע' 234): "כאשר הייתי ביחידות אצל הרבי, דובר על הצורך בהקמת סגל בכיר של **מורים מומחים** מכרם אנ"ש, שיהיו פיתרון הולם למחסור העצום בכוחות ההוראה. כאשר חזרתי לארץ וניסיתי להקים סגל מורים בכיר, גיליתי את מה שהיה מונח אצלי תמיד בתת-מודע – אם הקריטריון ל'מורה מומחה' הוא כזה שיש אחריו לפחות עשר שנות הוראה – הרי שבכל חב"ד היה פחות מ'מומחן'... גם לסוגיה זו התייחס הרבי במכתבו" [הנ"ל].

268) מכתב מיום טז שבט, תש"כ (אג"ק יט, ע' קפג): "כמובן צדק כ' בנוגע לחיוב ההכשרה וההשתלמות במקצוע ההוראה, ויאמין לי כ' שאני מצטער לא פחות ממנו על שאין השלימות רווחת יותר ובמדה גדולה יותר, שהרי אין שיעור לשלימות בבני אדם, ובפרט שהדברים אמורים במקצוע החינוך שההשפעה נוגעת לכל סדר החיים של המוחנך. ובודאי לדכוותי אין צורך להאריך בזה. וכן ברור ג"כ שאנשי חב"ד באה"ק בכלל והעוסקים בחינוך בפרט, ועל כולם המורים שכמו שכונת כ' היו צריכים להיות מושלמים יותר, מכירים בזה ומצטערים לא פחות ואולי יותר ממני, כיון שבאים במגע עם מחונכים יום יום. לכן לא רק בטוח שיש רצון הטוב להשתלם ככל האפשר, אלא זה מחזק ג"כ התקווה להצלחתם בזה".

269) אג"ק (שם): "מוכרחני להגיב עוד על אחת הנקודות במכתבו, וכמדומני שנגענו בה בשיחתנו כשהי' כאן, והוא, אשר בתקופתנו רבת המהפיכות ושנוי ערכין וכו', אף שכמובן אין לוותר על מינימום דרישות כלפי המורה והמחנך, אבל אחרי המינימום יש להחשיב יותר שהמורה יהי' בעל השקפת עולם איתנה במסירה ונתינה לכל קדשי עמנו והמשתקפת באורח חייו הוא, שאז ביכלתו להחדיר עמדה איתנה גם בתלמידו ומחונכו לבל יתבלבל מהשנויים ותמורות ברחוב ולפעמים גם בבית, שהם בסגנון חכמינו ז"ל ענויי כף הקלע, ולפעמים גם מן הקצה אל הקצה, שהתלמיד והמחנך פוגש בהם לעתים תכופות מקצה השמאל ועד קצה הימין.

The Rebbe then returns to emphasize that, "My intent is not to absolve anyone from investing effort in professional development, but to clarify the circumstances ... [such that] as the Mishnah rules, one's *yiras Shamayim* must precede his wisdom..."²⁷⁰

*

It is noteworthy that the Rebbe encouraged seasoned *melamdim* to attend these training sessions, inasmuch as "אין בית מדרש בלא חידוש" and there is always room to learn and grow.²⁵¹

Regarding participation in training that was organized by movements such as the *Mizrachi*, the Rebbe dismissed the idea and guided the *Reshet* to avoid such interaction at all costs.²⁷¹

*

A number of additional references on the Rebbe's view of professional training are shared in the notes for the interested reader.²⁷²

Va'ad HaMechanchim

During the year of 5743 [1983], a *Va'ad HaMechanchim* was established, whose task it was to facilitate educational networking and orchestrate programming.²⁷³

The Va'ad arranged for courses to be offered for *kollel yungeleit* who

תקוּתִי חֲזָקָה גַם עֵתָּה, עַל יְסוּד שִׁיחַתָּנוּ וְגַם מִמָּה שֶׁקּוֹרָא אֲנִי בִּמְכַתְּבוֹ, בֵּין הַשְּׂטִיִּן עַל כָּל פְּנִיִּם, אֲשֶׁר הָאֱהָדָה שְׁלוֹ הַחֲנוּךְ הַחֲב"דִּי לֹא נִתְמַעֵטָה וְאִדְרָבָה, וְכֵן בְּנוּגַע לַעֲזוֹר וְתַמְכִּיכָה מִצְדּוֹ, תִּקְיָפָה בְּכָל הַמּוֹבְנִים, שְׁמֹזָה גַם הַתּוֹצָאָה לְהַבִּיט עַל הַמּוֹרָה לֹא רַק בְּמִצְבּוֹ עֵתָּה וּבְהוֹרָה, כִּי אִם בְּמִצְבּוֹ לְאַחֲרֵי הַיְּגִיעָה שְׁלוֹ וְהַשְׁתַּדְּלוּתוֹ לְהַשְׁתַּלֵּם, מִתּוֹךְ מַסִּירָה וְנִתְיָנָה לְעַבּוּדוֹתוֹ בְּקֶדֶשׁ בַּחֲנוּךְ עַל טַהֲרַת הַקִּדְשׁ".

(270) אג"ק (שם): "הנני כופל שאין כוונתי לפטר את מי שהוא מהשתדלות להשתלם ולהוסיף בהכשרה וכו', אלא להבהיר את המצב, וכנ"ל להעלות בכתב עוה"פ את ההשקפה, כדבר משנה, אשר בכדי שתהי' חכמתו מתקיימת צריך להיות יראתו קודמת לחכמתו, שחשבון צדק זה רואים בכל השלבים ובפרט בבתי ספר יסודיים".

(271) אג"ק (כא, ע' שלג): "בנוגע להשתתפות בימי עיון – יש להשתמש מזה בכל התחבולות אם רק אפשרי – אבל באופן דיפלומטי און ניט איבערציען די סטרונע בדיבורים חריפים, וגם לא לאמר שזוהו גזירה מעבר לים. והרי צ"ל מובן וגם פשוט שאין השקפת מורי חב"ד כהשקפת הפוהמ"ז ואפילו המזרחי, שב"כ שלהם מנהלי "ימים" אלו, וגם אין זה מתפקידם להכנס עמהם בויכוחים עד"ז".

'חייל בשירות הרבי' (ע' 135): "יחד עם זאת כאשר היה מדובר אודות "ימי עיון" המאורגנים על-ידי חוגים שדיעותיהם אינן תואמות את רוח חב"ד – הרבי הורה חד משמעית שנעשה הכל כדי שלא נחוייב בהשתתפות ב"ימי עיון" אלו".

(272) ראה אג"ק כ"ק אדמו"ר זי"ע (ח, ע' קלד. יא, ע' של. יח, ע' תעח. יא, ע' קנט. כא, ע' של). כפר חב"ד (גליון 991, ע' 181-182). 'התקשרות' (גליון תרפ [680] ע' 19).

(273) 'רישומה של שנה' (ע' 380).

wished to train in the educational field,²⁷⁴ as well as seminars for seasoned educators to broaden their repertoire.²⁷⁵ The Va'ad also held conferences for educators serving in *yeshivos* around the country, where the featured presenter was Rabbi Dr. Ahron Hirsh Fried.²⁷⁶ The description of these events notes that the efforts of the Va'ad were undertaken with close cooperation with Rabbi Chodakov, and merited positive support and *brachos* from the Rebbe זי"ע.²⁷⁷

LIMITATIONS OF PEDAGOGY²⁷⁸

As critical as pedagogic training is, it cannot be permitted to dominate the **substance** and **essential structure** of the subject when teaching Torah which is "חכמתו ורצונו של הקב"ה"—divine wisdom.

Pedagogic training should be used to **enhance** the instruction of the **substance** of the subject (e.g., the *pasuk* of Chumash, the Mishnah, or *blatt* of Gemara) **in its original form**, but attempts should not be made to **redesign** the **substance** (i.e., the text) of the learning.

For example, one should not abridge *sugyos* within the Gemara by teaching one segment that contains a single principle and omitting the remainder which repeats the principle in a number of scenarios and seems redundant. Although contemporary pedagogy may argue that better use of time can be made by teaching a new principle ("כלל") and that the students may become disenchanted by the repetition, one

(274) 'רישומה של שנה' (ע' 381): "במטרה להצמיח דור מחנכים שלבד מכשרונותיו הסגוליים ידע גם להתמודד באופן מקצועי בבעיות פדגוגיות הנערמות בדרכו של המחנך, נערך קורס מיוחד להכשרת מורים. הקורס התקיים אחת לשבוע במשך שתיים. משתתפיו היו בעיקר חברי הכולל שע"י מזכירות כ"ק אדמו"ר שליט"א, כאלה המתעתדים לעסוק בחינוך. בקורס שנמשך מספר חדשים השתתפו מרצים בכירים בשטח החינוך. מיוזמי הקורס הי"ה הרב נחום יצחק קפלן, שת"ר רבות להצלחה הנפלאה של הפעילות. הרב קפלן שהוא מנהל מוסדות 'בית יעקב' בפילדלפיה (פנסילבניה), משמש גם בראש המחלקה הפדאגוגית של הוועד".

(275) 'רישומה של שנה' (שם): "לבד מהכשרת מורים רואה הוועד צורך בעריכת השתלמויות ברמה גבוהה למחנכים ותיקים. אכן במשך החורף האחרון התקיימה סדרת הרצאות בנושאי חינוך שכללה גם קבוצות דיון".

(276) 'רישומה של שנה' (ע' 382): "במטרה לשמור על קשר עם תחום נרחב יותר של מחנכים נערך כנס למחנכים מערי השדה בניו הייבן. הנואם הראשי בכנס הי"ה הרב ד"ר הירשל פריד מומחה לחינוך מיוחד ומנהל ב"ס חרדי העוסק בנושא זה".

(277) 'רישומה של שנה' (שם).

(278) הבא לקמן – מתוך התדברות עם גדולי רבני אנ"ש שליט"א.

should not attempt a “shortcut” by reformulating the content to comply with pedagogic ideas.

Another example would be teaching the Gemara entirely out of worksheets as opposed to using an original Gemara. [Disclaimer: Worksheets are an extremely valuable tool that can be used for purposes such as reference, review, summarization, testing, etc., but must not derail the **focus** of study—the actual text of the Gemara in its original form. As such they should be used with discretion].

History has proven that when such attempts were made, they resulted in sapping the learning of its innate *geshmak* and led to a decrease in erudition and scholarship. The great Torah luminaries of the past were educated by learning the Torah in its original format without it being restructured, and this is how the Torah should be studied today.^{279 280}

During the era of the Tzemach Tzedek, Jewish advocates of the enlightenment (“משכילים”) published “selections” of Torah, Mishnah, Gemara, Rambam, etc., for the study of elementary age children. These works

279) אגרות קודש כ”ק אדמו”ר זי”ע (ח”ה ע’ צ): “ידוע הכתוב ‘האלקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים’: כמה וכמה דורות היו לומדים תורה מבלי הכנס בחשבונות רבים באיזה אופן יש לסדר הלימוד שיהי מוצלח ביותר ומתאים לכללי חכמת החנוך וכו’. וחדשים מקרוב באו ומתעמקים בסדרים ותחבולות שונות, והתוצאות משיטות אלו הם הפכים ממה שראוי לכאורה לקוות מהם כו’. כי בדורות הראשונים הי’ החשק גדול ללמוד התורה בלי התחכמות יתירה, וגדלה גם כן ידיעת התורה בכמות וגם באיכות. מה שאין כן בהלימוד שאחר כל הכללים הנ”ל, נתמעטו הלומדים, ונתמעט החשק שלהם, וכו’.

וככל הדברים האלה הוא ג”כ בלימוד תורת החסידות, שהדרך היותר נכונה היא, שלא לבקש חשבונות רבים, אלא ללמוד ולחזור ללמוד, ולא להביט על השעון ולעשות חשבון כמה ענינים השיג במשך שעה זו, ולכשיהפך ויחזור ויהפך בלימוד תורת החסידות אזי בדרך ממילא יזוכו מוחו ולבו ויהיו כלים מוכשרים לקבל את אור תורת החסידות והעיקר – גם את המאור שבה”.

280) **הערת מערכת מכון שמואל (בהתדברות עם גדולי רבני אנ”ש שליט”א)**: בכמה מכתבים עודד הרבי את ההשתלמות המקצועית למחנכים, וכמו במכתב מיום טז שבט, תש”כ (אג”ק ח”ט, עמ’ קפג, הועתק לעיל הערה 268): “כמובן צדק כ’ בנוגע לחיוב ההכשרה וההשתלמות במקצוע ההוראה”, והיו כמה קורסים שעודד ואולי גם יזם עוד לפני נשיאותו.

ועכ”ז ישנו מכתב אחד בו כתב (אג”ק ח”ה עמ’ צ, הועתק לעיל הערה 279): “וחדשים מקרוב באו ומתעמקים בסדרים ותחבולות שונות, והתוצאות משיטות אלו הם הפכים ממה שראוי לכאורה לקוות מהם כו’. כי בדורות הראשונים הי’ החשק גדול ללמוד התורה בלי התחכמות יתירה, וגדלה גם כן ידיעת התורה בכמות וגם באיכות. מה שאין כן בהלימוד שאחר כל הכללים הנ”ל, נתמעטו הלומדים, ונתמעט החשק שלהם, וכו’.” וצ”ע בכוונתו הק’ במכתב זה לאור ריבוי ההוראות והמענות החיוביים (שניתנו על פני תקופה ממושכת ושנים רבות) בקשר לחובת ההשתלמות במקצוע החינוך וחכמת הפדגוגיה וכו’.

ואולי יש לומר שבמכתב זה לא על הכלל כולו דיבר הרבי, ולא בא אלא לשלול גישות מסוימות – (כגון אלו שהוצגו ע”י כותב המכתב) שהם בניגוד להמסורה – בקשר לסדר הלימוד, וכיו”ב. ועצ”ע.

were designed to eliminate all “unnecessary” details, obscure subjects, and “primitive” ideas, which would completely undermine the holiness, coherence, and integrity of the Torah. The Tzemach Tzedek courageously waged an intense battle against these efforts, and prevailed.²⁸¹

It is overwhelmingly clear that the study of Torah requires an orderly process²⁸² (as is evidenced by the curricula and guidelines for learning conveyed by the *Rebbeim*²⁸³ and their desire to see specific goals reached, such as erudition in Tanach, knowledge of *Loshon Ha-Kodesh*, *trop*, *divrei y'mei Yisrael*, handwriting skills, etc.²⁸⁴). But this does not imply that one ought to **reformulate** and **abridge** the text (“תחבולות”) in order to form a curriculum of “scope and sequence.”²⁸⁵

Instead, one should adhere to the general, accepted guidelines of the order of study,²⁸⁶ and within that framework, work to teach each subject

(281) ראה 'אדמו"ר הצמח צדק ותנועת ההשכלה' (ע' 42 ואילך).

(282) אג"ק כ"ק אדמו"ר זי"ע (יח, ע' כג): **“שלימוד תורת החסידות כמו לימוד כל חלקי התורה הרי הוא בהליכה מן הקל אל הכבד”**. ובהמשך הליכה זו כשמכירים יותר תוכן תורה זו העמקות שבה וביחד עם זה הבהירות, מתרבה החשק ללמודה, והתענוג בהשגת העניינים ששני אלו מהפכים ענין עול לענין של רצון וחשק.”

(283) קונטרס 'עץ החיים' לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע (אותיות כח-לב ע' 54 ואילך), אג"ק כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע (ז, ע' קלב): **“שלחתי להנהלה . . . תכנית לימודים במוסדות חדרי תורה ובישיבת אחי תמימים, מסודר ללימוד של שמונה שנים ובטח ימצאו בו תועלת”**. אג"ק כ"ק אדמו"ר זי"ע (א, ע' ר. יא, ע' שכג. כא, ע' כט-ל).

(284) אג"ק כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע (ו, ע' קנא-ב).

(285) אג"ק כ"ק אדמו"ר הצ"צ (ע' עג): **“וכבר ידוע שהסדר ענין גדול ועצום הוא, כמ"ש המגיד משנה בהקדמתו לפירוש הלכות שבת בהרמב"ם בהפלגת סידורו בספריו כו' כל דבר דבור על אופניו כו' עיי"ש. ואם כן הוא בחיבור הרמב"ם הסדר דבר גדול הוא לידיעת והבנת דבריו, על אחת כמה וכמה בחיבור המשנה בקל וחומר האמור מגמרא שבת קיב ב' ומהירושלמי דגיטין הנ"ל. גם בגמרא יש טעמים על סידור המסכתות זה אחר זה, וכן רב שריא גאון והרמב"ם נתנו טעמים על סידור כל המסכתות זה אחר זה דוקא. **על כן אי אפשר להעלות על הדעת לעשות דילוגים בסדר המשנה. וכמו כן מהגמרא שהוא מקור ההוראה**, וגדול תלמוד שמביא לידי מעשה, אי אפשר לשנות כלל מכפי הפראגראף שנעשה בקאמיסייע, ובלעדי לימוד הגמרא לא יבינו הילדים כלום וישארו ח"ו ריקנים לגמרי מחכמת התורה”**.

(286) אג"ק (יג, ע' רלא): **“במענה על מכתבו מכ"ו סיון, בו כותב אודות סדר לימודו בחסידות ומסיים בהנוגע להבנה הדרגתית בלימוד חלק תורה זו. וכבר מלתי אמורה בשאלות כמו אלו לכמה מהשוואלים, שזה תלוי בתכונות נפש הלומד ובהסביבה בה נמצא, אבל, בכללות, אין מקום לדרישה זו דוקא בלימוד תורתנו, כי סו"ס אין לימוד הדרגתי גם בלימוד הנגלה, כי הרי מנהג ישראל להתחיל לימוד תנ"ך מס' ויקרא ולימוד הגמרא מפרק המניח או המפקיד, ודוקא ע"י לימוד זה הקימו גאוני הדורות וגאוני ההבנה ההסברה וההעמקה. ודוקא בלימוד פנימיות התורה באים בדרישה – היפך סדר האמור! בכל זה יש גם בלימוד התורה הוראות כלליות. ולדעתי הם ההתחלה בלימוד התניא – ולאברכים שכבר עסקו בלימוד הגמרא ולימוד המוסר, להתחיל, בלימוד חלק שלישי שבתניא הוא אגרת התשובה, ואח"כ חלק ב' שער היחוד והאמונה ואח"כ חלק ראשון, ומזה לעבור ללימוד דרך**

using the most effective tools and techniques available. As the Rebbe writes:

Obviously, you can learn with the students also by [means of] writing on the board and the like, and this manner of learning has become common in many places.²⁸⁷

*

A parallel idea is expressed by the practice of teaching the words, תורה "to a young child as his first introduction to Torah study. Although these words contain abstract concepts that the child cannot grasp at the tender age of two or three when he begins to speak, nonetheless, the sanctity, holiness, and essence of the Torah need not—and cannot—be conveyed by means of the intellect; instead it is absorbed by the נשמה and is accessible to all, even a young child.²⁸⁸

WHEN TO SUSPEND FORMAL TALMUD INSTRUCTION

At what point should a determination be made about whether a student of Talmud should continue pursuing Torah study or perhaps it is preferable that he seek out an appropriate vocation?

The Talmud relates that Rav said to his son, Aivu: "I toiled to teach Torah to you—I did not succeed; now I will teach you worldly matters."²⁸⁹

מצותיך, ומשם ואילך כבר יוכל הולמד להבחין המקום בתורת החסידות שלבו חפץ - נוסף על הלימוד למיגרס, ואפ"ל גם לעיונא אבל לא לעיוני בהעמקה גדולה, במאמרים שתוכנם עבודה קונטרסים המיוחדים וכמו קונטרס ומעין קונטרס עץ חיים וכיו"ב".

(287) אג"ק כ"ק אדמו"ר זי"ע (טו, ע' קכח): "מובן שיכול ללמוד עם התלמידים גם ע"י כתיבה על לוח וכיו"ב. וכבר פשט הלימוד באופן כזה בכ"מ".

(288) לקו"ש (ד, ע' 147 בתרגום ללה"ק): "עצמותה של התורה ש'צוה לנו משה', אינה דבר השייך להשגה; היא שייכת לנשמה וניתנו לכל אדם. לכן שייכת עצמות התורה לכל אדם, אפילו לקטן. הכלל בסדר הלימוד ללכת 'מן הקל אל הכבד' הוא בעינינים של השגה, ברם, עצמותה של התורה אינו ענין של השגה כלל וכלל. בעצמות התורה מסר הקב"ה, כביכול, את עצמו, את עצמותו, וכשיהודי לומד תורה הרי 'אותי אתם לוקחים', אותו עצמו כביכול".

(289) פסחים (קיג, א): "אמר ליה רב לאיבו בריה: טרחי בך בשמעתא ולא מסתייע מילתא, תא

According to some, this process extended for *five years*.²⁹⁰

Rabbi Yehudah HaChasid (1150–1217), in his *Sefer Chasidim*, rules that if one has taught his child Talmud between the ages of ten and fifteen and it becomes apparent that the child is not capable of mastering the Talmud, he should instead be taught halachah, Midrash, etc.²⁹¹

In his view, the ruling of the Mishnah "בן חמש עשרה לתלמוד" means that after five years of study (from age ten), the study of Talmud can be suspended if it becomes evident that the student will not succeed.²⁹²

In the case of Aivu, had he fully evinced his potential in his studies, his erudition would have itself qualified as a vocation and Rav would not have trained him with any other formal skills. Although no ignoramus, Aivu was not going to be a towering scholar such that תורתו אומנותו (the Torah would be his vocation), and having invested great effort in his studies²⁹³ until the age of fifteen, his father came to the realization that he would not qualify for this designation. Considering that he would soon need to provide a livelihood for himself, Rav advised Aivu to move on to learning a vocation.²⁹⁴

*

Please note: The guidance of a competent *Moreh Hora'ah* must always

אגמך מילי דעלמא".

290) 'מאורי אור' (לר' אהרן וורמיש, מץ תק"נ, כתובות נ, א): "הכי פירושו: בן חמש למקרא דהיינו אחר שנת שלש למד בזמן מועט קריאת התיבות עד שהגיע למקרא ובן חמש אף שלא ידע כל החומש מגלגל עמו במשנה עד עשר ואז מגלגל בגמרא עד ט"ו ואז כשאינו מסוגל ילמדנו פרנסה, כדאמר רב לאיבו ברי' טרחי בך בשמעתא ולא אסתיע מלתא תא אגמך במילי דעלמא כמ"ש פרק י' דפסחים".

291) ספר חסידים (סי' שח): "חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כ"ב ו') אם תראה שיצליח במקרא ולא בתלמוד אל תדחוק לו השעה ללמוד תלמוד ואם יבין תלמוד אל תדחוק אותו ללמוד מקרא במה שיוודע תחנכהו. 'בן חמש עשרה לתלמוד' מאי נפקא מינה? אלא כיון שאדם רואה שאין בנו זוכה לתלמוד ילמוד לו הלכות הגדולות ומדרשים וקריאה".

292) פירוש קדמון לספר חסידים (שם): "וקאמר 'אלא' כו' שהרי אמרין חנוך לנער ע"פ דרכו, שאם תראה שלא יצליח בתלמוד אל ידחק לו השעה ללמוד תלמוד, וע"כ אמר בן ט"ו לתלמוד שאם הוא בן ט"ו שנה אז הוא זמן שתראה בו הצלחה בתלמוד, ואם הגיע לט"ו שנה ואין בו הצלחה בתלמוד אז ידע שאין בנו זוכה לתלמוד, וילמד לו הלכות הגדולות כו'".

293) שו"ת משנה הלכות (טז, צו): "הרי דמתחלה טרח ביה בשמעתא ואילו הי' מצליח לא היה מלמדו מילי דעלמא כלל, ולכאורה הרי מחייב ללמוד אומנות, וע"כ דכיון דהי' מצליח בלימודו אז דא הוא אומנתו ואין חייב ללמוד אומנות אחרת".

294) 'מאורי אור' (לר' אהרן וורמיש, מץ תק"נ, כתובות נ, א): "ולאו עם הארץ היה רק דלא אסתיע להיות תורתו אומנתו להורות בישראל ובן י"ח לחופה שכבר רגיל למצוא פרנסתו בשלש שנים".

be sought out in determining the appropriate course of action, especially regarding critical issues such as the question discussed here.

APPENDIX I

Regarding the *machlokes* between Rava and Rav Dimi,¹⁹⁵ the *Rishonim* are divided as far as whom the halachah follows. The Rosh rules like Rav Dimi.²⁹⁵ However, Rambam's view is not clear.

He writes:

A child may be transferred from one teacher to another teacher, who is capable of teaching him at a faster pace, whether with regard to the Written Law itself or grammar.²⁹⁶

Some are of the view that Rambam does not believe that the halachah follows either view conclusively. Rather, he leaves it to the discretion of the father to determine whom to bring him to.²⁹⁷ Others posit that Rambam, too, rules like Rav Dimi.²⁹⁸

Still others understand Rambam to mean that when two teachers are equally competent with respect to checking for understanding, but one excels (above ordinary expectations) in covering more ground, the child should be brought to him. And the same in the reverse: if the teachers are equally competent in terms of the pace but one excels (above ordinary expectations) at checking for understanding, he should be the teacher of choice.

However, if the teachers each have an advantage over the other, but one is better at checking for understanding and the other can impart more information than his colleague, the father has the latitude to determine

(295) רא"ש (בבא בתרא ב, ט): "והלכתא כרב דימי דבתראה הוא. ועוד דמייתי גמרא סייעתא למילתיה ממילתא דיואב".

(296) רמב"ם (ת"ת ב, ו): "מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק".

(297) כסף משנה (שם ד"ה ומ"ש): "ולא ראה רבינו להכריע משום דחדא מימרא דרבא ולא מייתי ראייה ורב דימי בר פלוגתא מייתי ראייה וכיון דרבא הוא מאריה דתלמודא טפי מרב דימי ה"ל שקולים ויבאו שניהם ולכן תלה בדעת אביו של תינוק".

(298) ארבעה טורי אבן (על הרמב"ם, לר' אלעזר רוקח מאמשטרדם): "ולענ"ד נראה דתרווייהו כתבן רבינו הכא מדכתב מוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא היינו דגריס טפי עם התלמידים. ומה שכתב כן בדקדוק היינו שלומד בדיוק עם התלמידים ובתרווייהו פוסק כרב דימי כמו שכתב גם הלח"מ מדמוליכין את הקטן ממלמד למלמד אחר מכ"ש דמותבין לכתחלה האי דגרס טפי כנלע"ד וכן יסד מר"ן בש"ע סימן רמ"ה סי"ח וי"ט בשניהם כרב דימי דלא כמה שכתב כאן בהבנת דברי רבינו ולפענ"ד גם כוונת רבינו כן כדכתבתי".

which teacher to go with.²⁹⁹

APPENDIX II

Machon Shmuel is grateful to the **Ushpal Family Archive** for sharing these documents with us for the benefit of the public.

This collection includes:

1. The original syllabus of the sessions presented by Dr. William Brickman, based on *Laws of Learning* (by Professor Edward L. Thorndike) at the Lubavitcher Yeshivah;
2. The diploma awarded to those students who successfully concluded the course, to be signed by Dr. Brickman and Rabbi Ushpal;
3. Letter by Rabbi Shmaryahu Gurary announcing the intention of the Yeshivah to hold the training courses during the summer of 5710 [1950]; and the
4. Letter by Rabbi Yitzchak Dovber Ushpal reporting on the success of the courses and his intention to share the core elements of the training sessions with the recipients of the letter.

299 'קול בן לוי' (לר' רפאל בן אהרן, מגדולי ירושלים, לרמב"ם שם ב, ג): "פירוש דבריו ושיעורן בכה"ג מוליכין כו' בין במקרא ר"ל אע"פ ששוין בדקדוק מ"מ הואיל ואידך גריס טפי והוא מהיר במלאכתו מוליכין אצלו, וכן בדקדוק, ר"ל דבמקרא שוין הם אבל בדקדוק האידך מהיר ודייק מהראשון מוליכין כו', אבל היכא דחד דייק וחד גריס טפי, שיש לכל אחד מהם חדא לטיבותא מחברו, אז ליכא מצוה או חיובא להוליכו ממקום למקום, כיון שהראשון גריס טפי מאידך דדייק, שקולים הם ויבאו שניהם והבחירה ביד האב, זה נלע"ד עיקר דעת הרב ז"ל ושיעור דבריו".

PRINCIPLES OF EDUCATIONAL PSYCHOLOGY
(the learning process)

Summer Course for Teachers
United Lubavitcher Yeshivoh
William W. Brickman, Ph. D.,
Lecturer.

I. PSYCHOLOGY OF THE INDIVIDUAL

- A. Heredity and environment
- B. Growth and maturation
 - 1. Physical (childhood to adolescence)
 - 2. Mental (IQ; its measurement and constancy)
 - 3. Emotional (sources of disturbance)
 - 4. Personality (interests, attitudes, character formation)
- C. The atypical child

II. PSYCHOLOGY OF THE GROUP

- A. Individual differences
 - 1. Age
 - 2. Sex
 - 3. Home environment
- B. Classroom and out-of-class relationships
 - 1. Group consciousness
 - 2. Group interaction
 - 3. Group conflict
 - 4. The role of the teacher is to create desire for student to accept education.

III. TYPES OF LEARNING

- A. Conditioned response, habit formation in the sense of automatization of behavior.
- B. Trial and error.
- C. Organismic (Gestalt) wherever the whole is an organized purposive unit, the "whole method" of learning proves to be superior to the "part method"

IV. FACTORS INVOLVED IN THE LEARNING PROCESS

- A. Physical
 - 1. Room conditions
 - 2. Length of class session
 - 3. Others
- B. Physiological
- C. Mental ability
 - 1. Concentration, generalization, reasoning, use of language.
There is little learning without mental activity on the part of the learner.
 - Special aptitude
 - Emotional state
 - Motivation, necessary to realize importance of subject
 - Extrinsic and intrinsic
 - Success and failure
 - Methods of study
 - Part-whole
 - and cramming
 - ation

PRINCIPLES OF EDUCATIONAL PSYCHOLOGY

PAGE - 2 -

VO. LAWS OF LEARNING (Prof. Edward L. Thorndike)

- A. Use and disuse
- B. Readiness
- C. Effect
- D. Recency

VI. TRANSFER OF LEARNING (teacher must give proper understanding of rules so student can apply it in daily life.)

- A. Conditions favoring transfer
- B. That is transferred
- C. Amount of learning transferable (depends on subject)

VII. THE PROCESS OF RETENTION

- A. The learning curve (based on scientific experience by different psychologists)
 - 1. Plateau
 - 2. Rate of forgetting
 - 3. Learning fatigue
- B. Recall by association (teach through senses, i.e., demonstration by having child eat apple.)
- C. Repetition
 - 1. spaced intervals
 - 2. consecutively by altering idea
- D. Overlearning
- E. Memorization
 - 1. Mechanical
 - 2. Mnemonic devices
 - 3. Logical
- F. Transfer

VIII. VALUE OF EDUCATIONAL PSYCHOLOGY FOR THE TEACHER

- A. Direct relation to methods which should be adopted and altered as conditions vary.
- B. Increased efficiency
 - 1. Economy of effort and time, most taught in allotted time.
- C. Better understanding of pupils

CLASSROOM PROCEDURES AND PROBLEMS

Summer Course for Teachers
United Lubavitcher Yeshivoh
William W. Brickman, Ph. D.,
Lecturer.

I. Classroom Routine and Administration

A. Movement of Pupils

1. Entrance-in orderly fashion; discourage shouting.
2. Seating - immediately after entrance.
3. Leaving seats during class - try to have them leave before classwork begins; one pupil at a time.
4. Exit - orderly fashion; instruct children to walk properly.
5. Fire Drill

B. The Position of the Teacher

1. At desk - stand or move around room.
2. At blackboard - at an angle.
3. If teacher has to leave room, he should motivate pupils to do some exercise or study.

C. Physical Conditions of Room

1. Lighting - depends on weather conditions.
2. Heating (68 degrees)
3. Humidity (25%-60%)
4. Ventilation - properly open.
5. Cleanliness - train pupils not to throw paper on floor and to pick up any paper.
6. Attractiveness- posters, maps, etc.
7. Position and condition of blackboard-wash once a week.
8. Condition of desk and seats- report broken furniture.
9. Arrangement of class library- keep books neatly shelved.
10. Maps and other visual aids- keep in closet.
11. Clothing and supply closets- train students to keep neat.

D. The Seating Arrangement

1. Permanent seating plan.
2. Placement of short pupils- in front row.
3. Placement of pupils with visual and auditory defects - in front or front sides.

E. Supplies and Equipment

1. Distribution-designate pupils by rows to distribute paper.
2. Collection - Same manner as distribution.
3. Accounting - keep track of material used.
4. Storage - keep material not used in special location.

F. Records and Reports

1. Attendance - accurate and up-to-date; a legal record.
2. Grades - be fair and conscientious.
3. Report cards - At proper intervals. Parents should sign them.
4. Other clerical duties.

G. Observation of children's health.

1. Should be checked daily by teacher.
2. Watch for signs of special or sudden illness.
3. Report illness to principal and to parent.

II. The Lesson

A. The First Class Meeting

1. Mutual sizing up
2. Learning pupil's names
3. Other information about pupils - home, friends, etc.
4. Establishment of routine.

CLASSROOM PROCEDURES AND PROBLEMS

Page - 2 -

II. A. (Continued)

5. Selection of pupil assistants.
6. Review of previous term's work.
7. Introduction to new work.
- B. The Question
 1. Should be properly phrased.
 2. Specific, brief, direct.
 3. Thought-arousing.
 4. Avoidance of repetition.
- C. The assignment
 1. Home - brief, meaningful - serves as reminder of classwork.
 2. Class - explain what is required.
 3. Check each assignment.
 4. Grading.

III. A. Types of problems

1. Attendance
 - a. Lateness
 - b/ Unexcused absence
 - c. Truancy
2. Inattention in class
 - a. whispering
 - b. Note-passing
 - c. Undercover reading
3. Disrespect and disobedience
 - a. profanity and vulgarity
 - b. Gum-chewing (bubble gum)
 - c. Defiance
 - d. Throwing of objects
 - e. Physical violence
 - f. Property damage
 - g. Pranks
4. Cheating
 - a. Unplanned
 - b. Planned
- B. Causes of Problems
 1. Physical and physiological
 - a. Health of pupil
 - b. Health of teacher
 - c. Room conditions
 2. Individual and Social
 - a. Selfishness
 - b. Immaturity
 - c. Mental retardation
 - d. Imitation
 - e. Exhibitionism
 - f. Resentment at control
 3. Pedagogical
 - a. Lack of interest in work
 - b. Lack of something to do
 - c. Ineffective and dull lessons
 - d. Difficulty of scholastic work
- C. Prevention of Disciplinary Problems
 1. Understanding and cooperation between teacher and pupil
 - a. Mutual trust
 - b. Sharing of responsibility (class self-government)

CLASSROOM PROCEDURES AND PROBLEMS

Page - 3 -

III. C.1(Continued)

- c. Teacher self-control (when to overlook)
- d. Impartial treatment of all pupils
- e. Laissez-faire vs. blind obedience
- f. Pressure or control by rroup
- 2. Motivation
 - a. Making lessons interesting
 - b. Change of pace and method in teaching
 - c. Adapting instruction to level of pupils
 - d. Reasonable assignment
- 3. Rewards
 - a. Intrinsic
 - b. Extrinsic - exhibition of work, prizes, grades, etc.
 - c. Proper use of commendation
- 4. Teacher alertness
 - a. Presence in class before lesson
 - b. Prompt beginning and conclusion of lesson
 - c. Keep 'em busy!
 - d. Keep 'em learning !
 - e. Elimination of undesirable conditions
 - f. Sublimation of pupils' excessive energies
 - g. Use of threat
- D. Correction of Disciplinary Problems
 - 1. Attitude of teacher
 - a. Objective and impersonal
 - b. Explain reason for punishment
 - c/ Administer fair and just punishment
 - d. Penalty for individual, not group
 - e. Avoid scolding and nagging
 - f. Avoid embarrassing the pupil
 - 2. Forms of correction for minor offenses
 - a. The sincere apology
 - b. Conference after class or after school
 - c. Seat changes
 - d. Deduction of grades
 - e. Demerits
 - f. Reasonable deprivation of privileges
 - g. Detention
 - h. Homework as punishment
 - 3. Forms of corection for major offenses
 - a. Dismissal from room - sending pupil to principal
 - b. Calling of parents to school
 - c. Treatment of cheating - evidence, etc.
 - d. Corporal punishment.

IV. The Teacher in the Classroom

- A. Personal appearance
 - 1. Conservative, but attractive attire
 - 2. General neatness and grooming
 - s. Comfortable and dignified posture
- B. Voice
 - 1. Quality 2. Clarity 3. Forcefulness 4. Language usage
- C. Personality
 - 1. Friendliness 2. Enthusiasm 3. Sense of humor
 - 4. Self-confidence
- D. Knowledge
 - 1. Scholarship
 - 2. "Be Prepared ! "

METHODS OF TEACHING

Summer Course for Teachers
United Lubavitcher Yeshivoh
William W. Brickman, Ph. D.,
Lecturer .

I. FACTORS IN THE CHOICE OF METHOD

- A. The type of curriculum
- B. The nature of the subject matter (always organize subject matter. Teacher should review lesson learned before.)
- C. The ability of the student (consider individual differences)
- D. The knowledge, ability, and personality of the teacher
- E. Physical factors
 - 1. Size of class
 - 2. Length of class period
 - 3. Availability of materials

II. PLANNING THE LESSON

- A. Purpose and value of planning
- B. Organization of units of Work
 - 1. Term or year unit
 - 2. Daily and weekly units (review lesson of day before entering class)
- C. Elements of a lesson plan
 - 1. Aims and objectives (to teach in child's understanding)
 - 2. Motivation
 - a. Pupil's interests, abilities, experiences.
 - 3. Main points of subject matter
 - 4. Enriching experiences (trips, experiments, projects)
 - 5. Important questions (plan questions that require special attention)
 - 6. Visual aids (pictures, mottos, maps, etc.)
 - 7. Books and other resources needed
 - 8. Summaries (should be given after every lesson)
 - 9. Approximate allocation of time (for long sessions allow flexibility at spaced intervals)
 - 10. Assignment

III. TYPES OF METHODS

- A. The lecture
 - 1. Advantages
 - a. Economical in time and cost
 - b. Presentation of inaccessible material
 - c. Introduction, summary, and review
 - 2. Disadvantages
 - a. Passivity of pupil
 - b. Undue emphasis on content
 - c. Little opportunity for pupil thinking
 - d. Difficulty of evaluation
- B. The topical recitation
 - 1. Based on textbook assignment
 - 2. Question and answer technique
 - 3. Voluntary contributions by pupils
 - 4. Questions by pupils
 - 5. Summary of topic

מרכז הישיבות תומכי-תמימים לייכאווטש, ברוקלין, נ. י.

United Submitter Hebrew

BEDFORD AVENUE Cor. DEAN STREET
BROOKLYN, N. Y.

תעודת - Diploma

Date.....

This is to certify that

has regularly attended the Summer Courses of the Lubavitcher Educational Institute and has actively participated in the seminars on educational psychology, methods of teaching, classroom administration, Hebrew language, and Jewish history.

We hereby certify that he has successfully completed the above mentioned courses and has received our permission to teach and conduct classes in Hebrew schools.

Respective Signature

WILLIAM W. BRICKMAN, Ph. D.
Director of Curriculum

RABBI I. B. USHPOL
Director

ב"ה. יום.....לחדש.....תש".....

בזה הננו לאשר כי

ביקר את שעורי הקיץ למורים ע"י המרכז הישיבות תומכי תמימים לייכאווטש, ועמד בדרישות הנחוצות שנקבעו לשם מתן תעודת על ידי הועד למתן תעודות, והרשות נתונה לו ללמד ולהורות בישיבות וכתבי ספר עברי.

ולראוי באנו על החתום

ד"ר זאב בריקמן

הרב יצחק דוב אוישפל

הרב שמרי' גורארי'

RABBI S. GOURARY

Bedford Avenue cor. Dean Street
Brooklyn 16, New York

Chairman of Executive Committee
UNITED LUBAVITCHER YESHIVOTH
of the U.S.A. and Canada

יו"ר ועד הפועל

מרכז הישיבות

"תומכי תמימים" ליובאוויטש

דאח"ב וקנדה

ב"ה כ"ג סיון תש"י.

אל ידירנו הנכבד והנעלה

שלום וברכה.

בזה הננו להודיע למע"כ ש"י, כי ההצעה שנחלטה על
האסיפה בחוהמ"פ העבר ע"ד שיעורי הקיץ - הננו מגישים להביאה
לפועל בעזר השי"ת.

השיעורים יכללו מקצעות האלו: א) שיטות חינוכיות
ב) חורח החינוך, ג) השתלמות בשפת העברית. (א) פעדאגאגיק און
מעטאדיק, (ב) היסטאריע און עדיוקיישאן, ג) פארפולקאמאונג אין דער
העברעאישער שפראך

השיעורים יתחילו ביום ב' ח"י חשוון הבע"ל (יולי 3)
בשעה 2 אחה"צ בכנין הישיבה ומתכנא המרכזית תומכי-תמימים
ליובאוויטש בברוקלין שדרה בעדפארד פנת דיען - משך שלשה שבועות
ויתנהלו ע"י הפדגוג המוסחה ד"ר וילליליאם בריקסאן פרופוסר בניו יארק
יוניברסיטי ומחבר כמה ספרי חינוך.

גודל בקשה שיתענין בזה בשיטת לב מיוחדת כדי לאפשר
לנו להעמיד את החינוך שלנו בתכלית העילוי והיופי לשם ולתפארת.

בברכה החורה

הרב שמרי' גורארי', חרב"נ
יו"ר ועד הפועל

UNITED LUBAVITCHER YESHIVOTH
(Rabbinical Colleges)
under the auspices
of the celebrated Lubavitcher Rabbi
Founded 1897

מרכז הישיבות "תומכי תמימים" ליובאוויטש
תחת נשיאות
כ"ק אדמו"ר שליט"א מליובאוויטש
נוסדה בשנת תרנ"ז

המשרד המרכזי
Bedford Avenue, cor. Dean Street, Brooklyn 16, N. Y.
Tel. STerling 3-1127 & 1143

RABBI S. GOURARY
Chairman, Executive Committee

הרב שמרי' גורארי'
יו"ר הוועד הפועל

ב"ה ח' סבת חש"א.

ידיד יקר ומאוד נעלה

שלום וברכה.

כידוע לכ' נחקיימו שעורי-קץ למורים בימי הקיץ העבר
שנחייסדו ע"י המרכז חומכי-הסיסים ליובאוויטש עבור החלמידים
הח' הרוצים להשתלם במקצועות שונות ועיקר בעניני חינוך ה' כ"א
והדרכה.

להח' שחשחפנו בחשעורים ח' התודמנו להחדכר בפרטים
שונים הנוגעים לחינוך והדרכה עם המלומד הסחנך הספורס ד"ר
ז. בריקמאן שנאם בשעריו במקצועות הנ"ל.

השחדלתי להוציא בכחב הפרטים העיקרים שנחדברו בחשעורים
כדי ליחן היכולת להסורים המתענינים בזה להחדכר בחפרטים
הנחוצים ולחקן הדרוש.

ידיד דו"ס באהבה

א. ג. אלפר

הרב יצחק דובער אושפאל